

Financiële prikkels voor klimaatadaptatie

Inventarisatie financiële beloningen voor klimaatbestendige gebouwen en tuinen

Anne-Marie Bor (NextGreen) en Carleen Mesters (Stroom en Onderstroom)

STROOM en ONDERSTROOM

Colofon

Financiële prikkels voor klimaatadaptatie

Inventarisatie financiële beloningen voor klimaatbestendige gebouwen en tuinen

In opdracht van het [Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie](#)

Inventarisatie en tekst

Anne-Marie Bor, [NextGreen](#)

Carleen Mesters, [Stroom en Onderstroom](#)

Met bijdragen van

Gert Dekker, [Ambient](#)

Corine Hoeben, [COELO](#) en [Rijksuniversiteit Groningen](#)

Martha Klein, [NextGreen](#)

Lieke Brackel, [NextGreen](#)

Met dank aan: Klankbordgroep

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, DG Ruimte en Water

Unie van Waterschappen

Interprovinciaal Overleg

Stichting RIONED

Waterschap Hunze en Aa's

Gemeente Rotterdam

Amsterdam Rainproof

Ambient

Deze publicatie is te vinden op

www.nextgreen.nl/vergroenen-belastingen en www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Copyright © 2018

Werkspoor Differentiatie Belastingen

Waterschap Vechtstromen

Gemeente Enschede

Gemeente Rotterdam

Waterschap Aa en Maas

Waterschap de Dommel

VEBIDAK

Leven op Daken

Foto voorblad: Rooftop Revolution

Financiële prikkels voor klimaatadaptatie

Inventarisatie financiële beloningen voor klimaatbestendige gebouwen en tuinen

Management samenvatting

Door klimaatverandering en toenemende verstedelijking krijgen we meer wateroverlast, droogte en hitte. Om steden klimaatbestendig te maken, is meer ruimte voor groen en water nodig. Gemeenten en waterschappen hebben een belangrijke rol om dit te bewerkstelligen, maar kunnen dit niet alleen: zo'n 50 tot 70% van het oppervlak in steden is namelijk privaat terrein. In het [Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie](#) is afgesproken:

“Decentrale overheden stellen vanaf 2018 een gezamenlijk stimuleringsprogramma voor hun regio op om private initiatieven voor ruimtelijke adaptatie te stimuleren. Daarbij bepalen ze zelf welke mix van communicatieve en financiële stimulering ze daarvoor inzetten.”

Als onderdeel van ambitie 5 ‘Stimuleren en faciliteren’ van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is onderhavige inventarisatie gedaan naar verschillende soorten financiële prikkels die **gemeenten en waterschappen** kunnen inzetten om **inwoners en ondernemers** te bewegen tot het **klimaatrobuust inrichten van hun gebouw en/of tuin**. Ook de extra aandacht voor het vergroenen van belastingen geeft invulling aan de binnen deze ambitie opgenomen afspraak:

“Voor 2020 verkent het Rijk met waterschappen, gemeenten en provincies of het mogelijk en effectief is om klimaatbestendig handelen door private partijen te stimuleren met financiële prikkels, waaronder differentiatie van belastingen.”

Het tijdelijk opvangen van meer water in de bebouwde omgeving, het gericht afvoeren van overtollig water en het vormgeven van gedragsbeïnvloeding via financiële prikkels was het vertrekpunt.

In deze inventarisatie hebben we door een vergrootglas gekeken naar de mogelijke financiële prikkels om een klimaatbestendig Nederland in 2050 te realiseren. De resultaten bieden inzicht in de huidige stand van zaken, en geven perspectief op vervolgstappen. Voor klimaatadaptatie in de stad, blijkt er nog weinig bekend te zijn over hoe financiële instrumenten precies kunnen bijdragen aan het verhogen van het bewustzijn van de adaptatieproblematiek bij perceeleigenaren. Laat staan dat er zicht is op de mate van effect van financiële prikkels als het gaat om het aanzetten tot de beoogde gedragsverandering voor klimaatadaptatie. Het rapport sluit af met aanbevelingen voor vervolgstappen die mede zijn aangedragen door de bij deze inventarisatie betrokken klankbordgroep.

Voortraject inventarisatie financiële prikkels

Via het [Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie](#) onderzocht de [Green Deal Groene Daken](#) in 2016 in het impactproject [Hemelwater belasten of belonen](#) de juridische mogelijkheden voor differentiëren van Rioolheffing, Zuiveringsheffing en Onroerendezaakbelasting (OZB). De achterliggende gedachte was om particulieren die via klimaatadaptieve maatregelen op eigen perceel (en dak) minder hemelwater naar het riool laten stromen, financieel belonen via een lagere heffing. De belangrijkste conclusies uit deze studie waren dat het 1) wettelijk gezien voor rioolheffing wel mogelijk is, maar in de praktijk om verschillende redenen beperkt wordt toegepast, en 2) dat het nog niet mogelijk is te differentiëren voor zuiveringsheffing (waterschap) en OZB. Het [Werkspoor Differentiatie Belastingen](#) van de Green Deal Groene Daken kijkt aan de hand van pilots verder naar de haalbaarheid van differentiatie.

Parallel hieraan vond er een ‘Dialogo toekomstbestendige waterfinanciering’ plaats via de Werkgroep Stedelijk Waterbeheer met onder meer Ministerie Infrastructuur en Waterstaat, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Stichting RIONED en Ambient. Als kansrijke maatregel is hierin de eenmalige en structurele korting in de vorm van vrijstellingen op (onderdelen van) heffingen voor inwoners en bedrijven naar voren gebracht. Deze werkgroep beveelt aan om te inventariseren welke financiële prikkels er in binnen- en buitenland bekend zijn, en om ook te leren van andere sectoren zoals afval. Daarnaast bracht de [Commissie Aanpassing Belastingstelsel](#) van de Unie van Waterschappen recent een consultatie-versie van hun advies uit ‘Waterschapsbelastingen: klaar voor de toekomst’

Trends

Kostenstijging door klimaatverandering

Vrijwel elk **perceel** kan zijn afvalwater via het riool kwijt. De perceeleigenaar is sinds 2009 verantwoordelijk voor het verwerken van overtollig regenwater op het eigen terrein net als de gemeente als eigenaar verantwoordelijk is voor de afvoer van de openbare ruimte. In de praktijk voert de perceeleigenaar het regenwater meestal af via de riolering.

Binnen de afvalwaterketen zijn **gemeenten** verantwoordelijk voor het inzamelen, afvoeren en transporteren van afvalwater, hemelwater en beheer van het grondwater. Het afvalwater wordt getransporteerd tot aan een overdrachtspunt. **Waterschappen** zorgen voor het

transport vanaf het overdrachtpunt en voor de zuivering. Het hemelwater (en het teveel aan grondwater) wordt in het geval van een gemengd rioolstelsel samen met het afvalwater getransporteerd. Bij gescheiden rioolstelsels wordt het hemelwater en grondwater getransporteerd naar het oppervlaktewatersysteem of lokaal geïnfiltrerd in de bodem.

Er zijn twee **trends** waardoor de kosten van waterbeheer toenemen: ten eerste vallen door klimaatverandering steeds vaker zware buien en ten tweede neemt de **omvang van het stedelijke gebied** toe. In totaal was er in 2015 zo'n 1,53 miljard m² verhard oppervlak aangesloten op een gemeentelijk stelsel, een stijging van 18% ten opzichte van 2005. **Schade door wateroverlast** is daarom een groeiende kostenpost, niet alleen voor de overheid maar ook voor particulieren en verzekeraars. Verzekeraars keerden in 2014 zo'n 90 miljoen euro vergoeding uit voor schade door regen. Het Verbond van Verzekeraars verwacht een jaarlijkse toename van 38 miljoen euro aan regenschade bij woonhuizen en 50 miljoen euro bij zakelijke opstal- en inboedelverzekeringen door toenemend extreem weer, uitgaande van het scenario met 3,5 graden temperatuurstijging in 2085. Daarnaast zorgt klimaatverandering voor meer **droogte** en toenemende **hittestress**.

Als al het hemelwater direct naar het riool afwatert moet het rioolstelsel worden aangepast, zoals het verbreden van de rioleringsbuizen en maatregelen in de buitenruimte. Investerings door gemeenten in maatregelen om (mede) regenwateroverlast tegen te gaan stegen van 200 miljoen euro in 2014 naar 225 miljoen euro in 2015. Dit staat los van de rioleringsvervangingsopgave die sowieso speelt op dit moment. Onderdeel van het beleid vanuit het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is om een **zekere mate van overlast te accepteren**, omdat volledig dimensioneren op piekbuien een te kostbare zaak en niet doelmatig is.

Naast lokale wateroverlast veroorzaken hevige regenbuien een groter volume dat gezuiverd moet worden bij gemengde stelsels.

Wateroverlast wordt zoveel mogelijk **voorkomen** door de trits 'vasthouden, bergen en afvoeren' van regenwater. Om de effecten van klimaatverandering te beperken streven waterschappen en gemeenten naar het lokaal verwerken van regenwater. Lokale verwerking van schoon regenwater **bespaart** bovendien **kosten** in de **afvalwaterzuivering**.

Aanknopingspunten

Beleidsmix voor het scheiden van waterstromen

Klimaatadaptief beleid in steden wordt in de praktijk vaak ingevuld met het stimuleren van 'afkoppelen': het scheiden van hemelwater van de afvoer en zuivering van afvalwater. De manier waarop, en de mate waarin de inzet van particulieren nodig is, is locatie afhankelijk.

Gemeenten en waterschappen staan aan de lat om hiervoor op regionale schaal samen beleid te maken.

Bij gescheiden afvoer wordt het hemelwater en het overtollige grondwater lokaal verwerkt op perceel-, straat- of gebiedsniveau. Afhankelijk van de lokale situatie kan men regenwater bergen voor drogere perioden, infiltreren in de bodem of transporteren naar een nabij gelegen oppervlaktewatersysteem. Regenwatertuinen, wadi's (water afvoer drainage infiltraties) en groen-blauwe daken dragen bij aan het lokaal vasthouden van water, het verkoelen van de omgeving en versterken vaak de lokale biodiversiteit.

Om steden en dorpskernen klimaatbestendiger in te richten wordt richting particulieren gewerkt met een **mix van beleidsinstrumenten**. Het gaat om een locatie-afhankelijke combinatie van communicatie, participatie, financiële prikkels en eventueel ook verplichtingen. Gemeenten hebben de bevoegdheid om via een verordening het lozen van regenwater en grondwater op de gemeentelijke riolering te verbieden. Ook kunnen gemeenten subsidies verlenen aan inwoners en perceeleigenaren voor het afkoppelen van de riolering. Uit een recente studie van Stichting RIONED is gebleken dat 68 gemeenten een vorm van subsidie voor afkoppelen hebben toegepast, 34 gemeenten dit in hun verordening hebben opgenomen en 3 gemeenten het afkoppelen via een gebiedsaanwijzing regelen. De subsidie kan worden bekostigd uit de riolheffing.

Variatie in water-gerelateerde belastingen

De kosten voor afvoer en transport worden gedekt door de **riolheffing** die gemeenten innen, de kosten voor het zuiveren van het afvalwater en die voor het watersysteem worden gedekt door de **waterschapsbelasting** die waterschappen innen. De laatste bestaat uit twee componenten, de watersysteemheffing voor waterveiligheid en voldoende en schoon oppervlaktewater; en de waterzuiveringsheffing voor het transport en de zuivering van afvalwater. Hierbij staat de terugwinning van de kosten die worden gemaakt voorop.

De heffingsmaatstaf van de zuivering- en watersysteemheffing van de waterschappen is vastgelegd in nationale wetten. Gemeenten hebben daarentegen veel beleidsvrijheid om de **heffingsmaatstaf** van de riolheffingen te bepalen. Deze beleidsvrijheid biedt mogelijkheden om afkoppelen op particulier terrein te stimuleren, bijvoorbeeld door haar te relateren aan het drinkwatergebruik (stimuleert hergebruik van regenwater) of het verharde oppervlak op een perceel. De publieke database van COELO laat zien hoe sterk tariefsystemen verschillen en de riolheffing tussen de gemeenten varieert. Voor een bedrijf dat 100 m³ water afvoert varieert bijvoorbeeld het tarief van 72 euro in Zutphen tot 546 euro in Renkum.

Financiële prikkels en instrumenten voor klimaatadaptatie

Deze inventarisatie brengt verschillende vormen van financiële prikkels met voorbeelden van toepassing in kaart. Hieronder een kort overzicht. Er is onderscheid gemaakt tussen **eigenaren** die verantwoordelijk worden geacht voor de inrichting van een perceel en gebouw, en **gebruikers** die invloed hebben op het watergebruik, en daarmee ook de hoeveelheid afvalwaterafvoer.

	Vergroenen belastingen		Overige instrumenten
	Eigenaren	Gebruikers (eigenaar of huurder)	Eigenaren/Gebruikers
Woningen	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing • BTW differentiatie of vrijstelling • Groene leges 	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing • Btw differentiatie of vrijstelling 	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidie • Bijdragen in natura • Fondsvorming • Crowdfunding
Bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmalige vrijstelling op (deel) op heffing, • BTW differentiatie of vrijstelling • Groene leges • Investeringsaftrek (MIA/Vamil) • Groene lening / groenfinanciering 	<ul style="list-style-type: none"> • Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing • Btw differentiatie of vrijstelling 	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidie • Bijdragen in natura • Fondsvorming • Crowdfunding • Cost-sharing

Tabel: Eenmalige financiële stimulans voor de aanschaf en/of aanleg van klimaatadaptieve maatregelen, zoals tegels vervangen door groen of de aanleg van groen-blauwe daken.

	Vergroenen belastingen		Overige instrumenten
	Eigenaren	Gebruikers (eigenaar of huurder)	Eigenaren/Gebruikers
Woningen	<ul style="list-style-type: none"> • Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing 	<ul style="list-style-type: none"> • Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing 	<ul style="list-style-type: none"> • Waterspoor • Differentiatie premie verzekeraar
Bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> • Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing 	<ul style="list-style-type: none"> • Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing 	<ul style="list-style-type: none"> • Waterspoor • Differentiatie premie verzekeraar • Impact Bond

Tabel: Structurele stimulering met prikkels die blijvend stimuleren dat aangelegde maatregelen behouden blijven.

In het Waterspoor wordt de rioolheffing gebaseerd op het drinkwatergebruik. Aanneمة is dat de hoeveelheid afvalwater gelijk is aan de hoeveelheid drinkwater. Particulieren die regenwater bergen en gebruiken voor toiletspoeling, zijn in deze variant goedkoper uit. Bij de Impact Bond is sprake van een soort lening voor het aanleggen van klimaatadaptieve maatregelen, waarbij het waterschap en/of gemeente via een fonds met derden als het ware garant staat en periodiek afbetaalt wanneer er aantoonbaar minder regenwater in het afvalwaterriool terecht komt. Deze financiële innovatie is momenteel nog in ontwikkeling.

Naast deze voorbeelden zijn er eveneens **lessen** te leren van het inzetten van financiële prikkels in andere sectoren zoals DifTar bij afval, Hypotheekrente differentiatie, de Energieprestatievergoeding en de impactlening van Rabobank voor duurzame projecten of producten. Invoering van **DifTar**, de duurzame heffing voor afvalbeheer, leidde bijvoorbeeld tot **25% minder restafval** in de gemeenten die dit invoerden. Een andere belangrijke les is dat **financiële prikkels** vooral **werken in combinatie met communicatie** en bijvoorbeeld een verplichting tot afkoppelen. In het boek Donut Economie schrijft Kate Raworth over **risico's** van het inzetten van financiële prikkels als financiële incentive. Uit onderzoeken blijkt dat er daardoor een verschuiving van de intrinsieke sociale en planet waarde kan plaats vinden richting een meer financiële extrinsieke motivatie. Dit kan vervolgens het beoogde beleidsdoel tegen werken, bijvoorbeeld omdat mensen door meer te betalen de beleving hebben een soort recht op extra hemelwaterafvoer te kopen.

Stappen vooruit

Groene heffingen voor waterbeheer

Het inzetten en aanpassen van belastingen om financiële stimulansen te geven voor duurzaam gedrag is in opkomst. Naast overheden is de laatste jaren ook de financiële sector actief met gedifferentieerde rentetarieven, omdat zij hebben ervaren dat investeren in duurzaamheid loont. Rond belastingen gaan steeds vaker stemmen op om 'de vervuiler betaalt' ofwel het **kostenveroorzakersprincipe** leidend te laten zijn in het bepalen van de heffing. In het onlangs opgestelde regeerakkoord van Rutte III worden groene belastingen ook expliciet genoemd als een streven.

Op dit moment is er een zeer **beperkt aantal gemeenten en/of waterschappen** dat werkt met **belastingdifferentiatie** voor riool- of zuiveringsheffing als financiële prikkel voor het stimuleren van klimaatadaptieve maatregelen. Alleen gemeente Venray past differentiatie voor particulieren toe op basis van verhard oppervlakte, en gemeenten Ede en Hoogeveen op basis van oppervlakte in het algemeen voor bedrijven. Echter, er zijn meer gemeenten die overwegen om gebruik te maken van dit instrument en die hierover op ambtelijk en/of bestuurlijk niveau de discussie voeren dan wel een pilot in voorbereiding hebben of zouden willen.

In het rapport zijn de verschillende opties voor een differentiatie via het tariefstelsel van de rioolheffing weergegeven ter bevordering van klimaatadaptatie. In de volgende tabel is een indruk van de ‘duurzaamste’ opties in de huidige context als eerste optie en vetgedrukt weergegeven.

Besluit 1: Opbouw van de rioolheffing				
Eén verordening waarin de rioolheffing bestaat uit verschillende bouwstenen a. hemelwaterdeel en afvalwaterdeel; b. beiden uitgesplitst in een vast deel voor aansluit/afvoerrecht en een variabel deel met heffingsmaatstaf				
Besluit 2: Differentiatie en heffingsmaatstaf				
Heffing voor eigenaar voor hemelwaterdeel Vast deel voor (vast)recht op aansluiting op riool			Heffing voor gebruiker voor afvalwaterdeel Vast deel voor (vast)recht op afvoer via riool	
Variabel deel Optie 1. Aangesloten m² verhard oppervlak	Variabel deel Optie 2. Perceel oppervlak	Variabel deel Optie 3. WOZ-waarde	Variabel deel Optie 1. Hoeveelheid gebruikt water	Variabel deel Optie 2. Aantal gebruikers

Tabel: Mogelijke opbouw voor duurzame variant van de rioolheffing

Van willen naar kunnen: aanbevelingen

Het overzicht van financiële prikkels, de voorbeelden van pioniers en de bespiegeling in de klankbordgroep rond deze inventarisatie leiden tot een aantal aanbevelingen. Belangrijkste is om bestuurders en ambtenaren die verder willen met differentiatie van belastingen en financiële prikkels in een **gezamenlijk ontwikkeltraject** te ondersteunen met **duurzame modelverordeningen** en een **Toolkit**.

1. Duurzame modelverordening

Door een duurzame modelverordening voor de rioolheffing te ontwikkelen en aan te bieden via de VNG is ‘kan niet’ geen argument meer. Zo krijgen bestuurders en ambtenaren die de rioolheffing willen vergroenen voor klimaatadaptatie meer ondersteuning. De juridisch getoetste modelverordening dient flexibiliteit te geven qua invulling voor de locatie afhankelijke factoren en heersende politieke afwegingen in een gemeente.

2. Toolkit met afwegingsmodel

Een Toolkit ondersteunt als vraagbaak, zie kader voor de aanbevolen onderdelen. Inclusief onder andere een afwegingsmodel waarmee bestuurders, raadsleden en beleidsmakers hun afwegingen integraal in kaart kunnen brengen en afwegen. Het gaat om de locatiespecifieke afwegingen rond afkoppelmaatregelen, het wel of niet inzetten op het betrekken van particulieren en de samenstelling van de in te zetten beleidsmix. Het beoogde effect van differentiatie heffingen en meekoppelkansen met bijbehorende ontschotting van

financiering vragen waarschijnlijk om een aansluitend afwegingsmodel. De resultaten van de klimaatstresstest zouden hier idealiter bruikbaar voor moeten zijn.

3. Samen doen en ontwikkelen

Tijdens het proces van de inventarisatie bleek dat de behoefte aan onderling leren en samen verder komen groot is.

Pioniers zijn al begonnen met de eerste stappen, maar er is nog veel te ontwikkelen. Zij hebben behoefte aan **bestuurlijk commitment** om hun decentrale praktijk te borgen en **opscaling** vanaf het begin goed vorm te geven. Een gezamenlijk langetermijnperspectief voor hemelwater, afvalwater en zuivering is daarbij van belang om beleidskeuzes rond het scheiden van waterstromen en het sluiten van kringlopen en de eventuele inzet van differentiatie van belastingen richting te geven. Daarnaast staan toetsing van percelen, het verwachte effect op gedrag en de mate van beloning op de **gezamenlijke agenda** in de zoektocht naar duurzame financiering van het waterbeheer in een veranderende omgeving.

Toolkit

Ontwikkelen van een Toolkit voor gemeenten en waterschappen gevoed door vragen en inzichten uit de praktijk:

- **Afwegingsmodel:** beslisboom met argumenten voor en tegen
- **Duurzame modelverordening rioolheffing:** juridisch verantwoord en flexibel inzetbaar
- **Aansluiting bij klimaatstresstest:** inzicht in lokale afwegingen en input voor beleidsmix
- **Helpdesk:** collega’s met ervaring en toegang tot experts
- **FAQ:** veelgestelde vragen met antwoorden
- **Stappenplan:** advies voor budgettering, implementatie en uitvoering
- **Rekenmodule:** varianten rioolheffing, financiële balans en tarieven
- **Toetsingsmodel:** voor het toetsen van percelen
- **Communicatie:** bredere inbedding in beleidsmix
- **Voorbeelden:** Inspiratie van concrete praktijk

Motivatie om pilots te ondersteunen en samen stappen te zetten:

- **Alliantie met commitment** – Via het Werkspoor Differentiatie Belastingen van de Green Deal Groene Daken is sinds 2015 een aantal gemeenten en waterschappen aan de slag om samen stappen te ontwikkelen. Een gezamenlijk ontwikkeltraject met een afgebakend doel en afspraken over inzet helpt om obstakels te overwinnen en out-of-the-box oplossingen te vinden en te toetsen. De samenwerking met de klankbordgroep rond deze inventarisatie versterkt deze gezamenlijke transitie.
- **Co-creatie en helpdesk** – Samenwerking biedt kansen om een aantal onderdelen samen uit te werken, het verbetert de kwaliteit, en maakt het proces efficiënter. Een helpdesk met professionals ondersteunt resulterend in onderdelen voor de Toolkit.
- **Agenda setting** - Pilots kunnen dienen als voorbeeld en inspiratie voor andere gemeenten en om de discussie op gang te brengen en argumenten scherp te krijgen.

Het is belangrijk dat de lessen en best practices gedeeld worden, zeker ook zaken die niet werken. De opgedane kennis wordt gebruikt om de voorgestelde Toolkit op te bouwen en praktijkgericht te onderhouden.

Toekomstperspectief: op weg naar 2050

Vooruitkijkend naar 2050 worden er vier pijlers aangedragen die kunnen bijdragen aan het realiseren van het lange termijn verzezicht om droge voeten te houden en een goede waterkwaliteit te borgen.

Kanteling in waterbeheer

Om een klimaatbestendig en waterrobuust Nederland in 2050 te realiseren is het tijdelijk opvangen van meer water in de bebouwde omgeving en het gericht afvoeren van overtollig water van groot belang. Een mogelijk **wensbeeld** wordt geïllustreerd door het volgende beeld:

Figuur: Mogelijk wensbeeld van kanteling in het waterbeheer

Een dergelijk lange termijn verzezicht vraagt om een **brede discussie** met betrokkenen en belanghebbenden. Een uiteindelijk gewenst resultaat kan zijn dat de gebruiker betaalt voor de mate waarin hij of zij het collectieve systeem gebruikt van inzameling, transport en zuivering.

Meekoppelen en integrale duurzame waarde

Het vergroten van **groene en blauwe waarden** in de stad biedt diverse aanknopingen voor het **meekoppelen** met andere thema's zoals groenbeleid, energietransitie, circulaire economie, luchtkwaliteit, gezondheid en wijkgericht werken. Bij het inrichten van de gebouwde omgeving vraagt dit om een integrale duurzame afweging. Ook blijkt dat gebouwen in **financiële waarde stijgen** wanneer ze duurzamer worden ingericht. Woningen

met energielabel A of B staan gemiddeld een maand korter in de verkoop dan andere woningen. En ze leveren gemiddeld 6.000 euro meer op dan dezelfde woning in hun categorie. In het eerdere rapport 'Hemelwater belasten of belonen' is daarom gepleit voor de ontwikkeling van een **duurzame WOZ-waarde**.

Figuur: Integrale duurzame waarde uitgedrukt in een duurzame WOZ, die vervolgens als grondslag kan dienen in plaats van de financiële waarde

Als deze duurzame WOZ waarde de basis is voor de onroerendezaakbelasting, dan zal ook hier een integraal duurzame prikkel vanuit gaan. Bovendien ontstaan er dan ook voor de rioolheffing en waterschapsbelasting mogelijkheden om een duurzame inrichting van particuliere gebouwen en tuinen te belonen.

Financiële innovatie

Jaarlijks terugkerende korting via de differentiatie van heffingen opent wegen voor financiële innovaties. Fondsvorming, wijkgerichte financiering of de in ontwikkeling zijnde Impact Bond dragen bij aan een **versnelde investering** die voor klimaatadaptatie nodig is. Via de zich jaarlijks verdubbende markt van crowdfunding, kunnen ook particulieren lokaal investeren in de toekomstige inrichting van hun bebouwde omgeving.

De rol van onderwijs

Er zou meer aandacht voor klimaatadaptatie in het onderwijs moeten komen om de nieuwe lichten waterprofessionals tools mee te geven over hoe te komen tot een klimaatbestendig en klimaatrobuust Nederland in 2050. Toekomstgericht onderwijs maakt waterprofessionals vaardig om **gezamenlijk** innovatieve oplossingen en **out-of-the-box** ideeën te genereren voor inzameling en verwerking van afval- en hemelwater, en om in samenwerking met andere belanghebbende professionals innovatieve wegen voor op integrale waarde gebaseerde financiering te vinden.

Inhoud

Colofon	2		
Management samenvatting	3		
1 Klimaatadaptatie op privaat terrein	10		
1.1 Inleiding – Privaat terrein	10		
1.2 Context – Groene gebouwen en tuinen	10		
1.3 Afbakening – Prikkel en pioniers	11		
1.4 Werkwijze - Interviews en klankbordgroep	12		
1.5 Leeswijzer	12		
2 Waterbeheer: kosten, trends en financiering	13		
2.1 Kosten van waterbeheer en klimaatverandering	13		
2.2 Watergerelateerde belastingen	13		
2.3 Tariefsystemen rioolheffing: gemeentelijke variatie	14		
2.4 Tariefsystemen voor bedrijven	15		
2.4.1 Rioolheffing bepaald door drinkwater gebruik	15		
2.4.2 Rioolheffing bepaald door oppervlakte	15		
2.4.3 Hemelwatercomponent in tarieven voor bedrijven	16		
2.5 Afkoppelen: hemelwater lokaal verwerken	16		
2.5.1 Argumenten rond afkoppelbeleid	16		
2.5.2 Drie maal integraal afwegen	17		
2.5.3 Beleidsmix instrumenten voor afkoppelen	18		
3 Financiële prikkels en instrumenten	19		
3.1 Eenmalige financiële stimulans	19		
3.1.1 Eenmalige vrijstelling op (deel)heffing	19		
3.1.2 Btw differentiatie of vrijstelling	20		
3.1.3 Groene leges	20		
3.1.4 Investeringsaftrek (MIA/Vamil)	20		
3.1.5 Groene lening en groenfinanciering	20		
3.1.6 Subsidie	21		
3.1.7 Bijdragen in natura	21		
3.1.8 Fondsvorming	21		
3.1.9 Crowdfunding	21		
3.1.10 Cost-sharing	22		
3.2 Structurele financiële stimulans	22		
3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteemheffing	22		
3.2.2 Waterspoor: koppelen aan drinkwaterverbruik	22		
3.2.3 Premie differentiatie door verzekeraar	23		
		3.2.4 Environmental Impact Bond	23
		3.3 Leren van andere sectoren	23
		3.3.1 DifTar bij afvalheffing	23
		3.3.2 Hypotheekrente differentiatie	23
		3.3.3 Woningabonnement	24
		3.3.4 Energieprestatievergoeding	24
		3.3.5 Impactlening	24
		3.4 Opkomst 'groene' financiële incentives	24
4 Groene heffingen voor waterbeheer	25		
4.1 Eigenaren en gebruikers	25		
4.2 Differentiatie rioolheffing	25		
4.3 Differentiatie waterzuiveringsheffing	27		
4.4 Kansen voor vergroenen van belastingen	28		
4.4.1 Argumenten rond differentiatie van belastingen	28		
4.4.2 Afweging tussen argumenten	29		
4.4.3 Groene belastingen onderdeel van beleidsmix	30		
4.5 Lessen van pioniers	30		
5 Van willen naar kunnen	32		
5.1 Duurzame modelverordening	32		
5.2 Toolkit met afwegingsmodel	32		
5.2.1 Toolkit	32		
5.2.2 Afwegingsmodel en klimaatstresstest	33		
5.3 Samen doen en ontwikkelen	33		
5.3.1 Commitment	33		
5.3.2 Lange termijn visie	34		
5.3.3 Effect onderzoeken	34		
5.3.4 Pilots starten en ondersteunen	34		
5.4 Kansen communiceren	35		
6 Op weg naar 2050	37		
6.1 Gemengd, gescheiden, gekanteld	37		
6.2 Andere thema's meekoppelen	37		
6.3 Financiële innovatie	38		
6.4 Onderwijs en Onderzoek	38		
Referenties	39		

Bijlage 1: Samenstelling Klankbordgroep	40	7.7	Groene Leges Enschede	49	
Bijlage 2: Overzicht geïnterviewden	40	7.8	Tegeltaks in Altena	49	
Bijlage 3: Werkspoor Differentiatie Belastingen	40	7.9	Verkenning rioolheffing Amsterdam	49	
Bijlage 4: Rioolheffing bedrijven	41	7.10	Afkoppelverplichting Laren voorlopig gestopt	50	
Bijlage 5: Overzicht relevante parallele initiatieven	43	7.11	Rioolheffing Almere	50	
Bijlage 6: Gemeenten met afkoppelregelingen	44	7.12	Rioolheffing As50+	50	
Bijlage 7: Voorbeelden differentiatie of afkoppelen	45	7.13	Differentiatie in Hoogeveen	51	
7.1	Differentiatie rioolheffing voor bedrijven in Ede	45	7.14	Afkoppelsubsidie in Renkum	51
7.2	Differentiatie voor huishoudens in Venray	45	7.15	Afkoppelbeleid in Ede	51
7.3	Differentiatie in Duitsland	47			
7.4	Verplichting in Vlaanderen	48			
7.5	WOZ in Nijmegen	48			
7.6	Verkenning differentiatie in Haaksbergen	48			

1 Klimaatadaptatie op privaat terrein

Wateroverlast door hevige neerslag is in Nederland vaker waar te nemen. Ook periodes van droogte komen steeds vaker voor. Het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie binnen het Deltaprogramma wil Nederland weerbaar maken tegen deze extreme weersomstandigheden. Het voorziet in een planmatige aanpak om op lokaal en regionaal niveau tot maatregelen voor een klimaatbestendige inrichting te komen. Om steden klimaatbestendig te maken is meer ruimte voor groen en water nodig. Gemeenten en waterschappen kunnen dit niet alleen, zo'n 50 tot 70% van het oppervlak in steden is namelijk privaat terrein (gemeente Den Haag bijvoorbeeld 60%). Binnen het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is daarom afgesproken:

“Decentrale overheden stellen vanaf 2018 een gezamenlijk stimuleringsprogramma voor hun regio op om private initiatieven voor ruimtelijke adaptatie te stimuleren. Daarbij bepalen ze zelf welke mix van communicatieve en financiële stimulering ze daarvoor inzetten.”

1.1 Inleiding – Privaat terrein

De uitdaging waar de overheden voor staan is om ook private partijen, burgers en bedrijven, in beweging te krijgen voor de klimaatbestendige(re) stad. Gedragsveranderingen van private partijen - denk aan het ontsteden van tuinen en het aanleggen van groene daken – kunnen gestimuleerd worden door financiële prikkels. Financiële prikkels zoals subsidies en groene belastingen zijn het sterkst als ze onderdeel zijn van een bredere beleidsmix voor klimaatadaptatie, bijvoorbeeld in combinatie met communicatie, en/of verordeningen. Als onderdeel van Ambitie 5 ‘Stimuleren en faciliteren’ van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018 wordt in deze inventarisatie breed gekeken naar verschillende soorten financiële prikkels die gemeenten en waterschappen kunnen inzetten om inwoners en ondernemers te bewegen tot het klimaatrobuust inrichten van hun gebouw en/of tuin. Ook de extra aandacht voor het vergroenen van belastingen geeft invulling aan de binnen deze ambitie opgenomen afspraak:

“Voor 2020 verkent het Rijk met waterschappen, gemeenten en provincies of het mogelijk en effectief is om klimaatbestendig handelen door private partijen te stimuleren met financiële prikkels, waaronder differentiatie van belastingen.”

1.2 Context – Groene gebouwen en tuinen

Hieronder volgt een korte samenvatting van de verschillende beleidskaders en onderzoeken die aan de basis staan van voorliggende inventarisatie.

Klimaatbestendige inrichting

Het Deltaprogramma 2018 onderschrijft het belang van opschaling van klimaatadaptatie op privaat grondgebied. Adaptief werken is de kern van dit Deltaprogramma en dat betekent dat het van belang is voortdurend alert te zijn en op het juiste moment kosteneffectieve maatregelen te nemen, dus *meten* wat we doen en wat dat oplevert, *weten* welke nieuwe inzichten deskundigen hebben opgedaan en op de juiste manier *handelen* naar deze kennis. De ontwikkeling en opschaling van financiële prikkels voor het stimuleren van klimaatadaptatie op particulier grondgebied sluit aan bij deze opgave, en bij het regeerakkoord van Rutte III (2017-2021).

“We nemen onze verantwoordelijkheid voor het klimaatakkoord van Parijs. Er komt een nationaal Klimaat- en energieakkoord waarmee we met alle partijen de CO2-uitstoot fors gaan verlagen. Denk daarbij aan verduurzaming van de gebouwde omgeving en het verkeer, vergroening van ons belastingstelsel en nieuwe energiebronnen.”

Impactproject Hemelwater belasten of belonen

Via het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie onderzocht de Green Deal Groene Daken in 2016 in het impactproject Hemelwater belasten of belonen de juridische mogelijkheden voor differentiëren van Rioolheffing, Zuiveringsheffing en Onroerendezaakbelasting. De achterliggende gedachte was om mensen die via klimaatadaptieve maatregelen op eigen perceel (en dak) minder hemelwater naar het riool laten stromen, daar financieel voor te belonen via een lagere heffing. De belangrijkste conclusies uit deze studie waren dat het 1) wettelijk gezien voor rioolheffing wel mogelijk is, maar in de praktijk om verschillende redenen beperkt wordt toegepast, en 2) dat het nog niet mogelijk is te differentiëren voor zuiveringsheffing (waterschap) en OZB. Het Werkspoor Differentiatie Belastingen van de Green Deal Groene Daken kijkt aan de hand van pilots verder naar de haalbaarheid van differentiatie.

Dialoog toekomstbestendige waterfinanciering

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu is in antwoord op het rapport ‘Water Governance in the Netherlands: Fit for the Future?’ (OECD, 2014) en de daaropvolgende studie ‘Toekomstbestendige en duurzame financiering van het Nederlandse Waterbeheer’ (Twynstra Gudde, 2015) een dialoog gestart met de partners van het Bestuursakkoord Water (BAW). Een van de belangrijkste bevindingen in dit rapport was dat er in Nederland te weinig gebruik wordt gemaakt van economische prikkels in het waterbeheer. Als onderdeel van de BAW-dialoog bracht de Werkgroep Financiering Stedelijk Waterbeheer in kaart welke mogelijkheden er zijn voor een duurzame en toekomstbestendige waterfinanciering, om mede invulling te geven aan de aanbeveling van de OECD voor meer bewustwording (waterbewustzijn) en de ontwikkeling van economische prikkels gericht op

gedragsverandering. Als kansrijke maatregel voor stedelijk waterbeheer komt ook de eenmalige en structurele korting in de vorm van vrijstellingen op (onderdelen van) heffingen voor inwoners en bedrijven naar voren. De werkgroep beveelt aan om te inventariseren welke financiële prikkels er in binnen- en buitenland bekend zijn, dan wel om ook te leren van andere sectoren zoals afval en milieuzonering.

Als eerste vervolg op de werkgroepen (waar 'Financiering Stedelijk Waterbeheer' er een van is) zijn enkele voorbeeldmaatregelen uitgewerkt in 'Bouwstenen voor een duurzame en toekomstbestendige financiering waterbeheer' (Arcadis, 2017). In de vorm van 'vingeroefeningen' zijn onder meer notities opgesteld voor 1) Stimuleren afkoppeling hemelwater in stedelijk gebied en gevolgen voor opvang, berging en afvoer; en 2) Bonus-malussysteem in de watersysteemheffing voor ecosysteemdiensten en emissiereductie. Naast verdere concretisering is getracht een eerste beeld te schetsen van de financiële, instrumentele en fysieke effecten van de genoemde maatregelen.

Unie van Waterschappen – Commissie Aanpassen Belastingstelsel

De Commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB) van de Unie van Waterschappen verkent mogelijkheden voor een toekomstbestendig waterschapsbelastingstelsel. Zij ontwikkelde hiervoor een aantal denkrichtingen, en besprak deze met diverse stakeholders binnen en buiten de waterschappen. De langetermijnfocus van de CAB betreft zowel de watersysteem als zuiveringsheffing. Onderliggend uitgangspunt is dat de kosten die gemaakt worden voor het waterbeheer moeten kunnen worden gedekt door belastingplichtigen. Met andere woorden: op welke wijze wordt de rekening verdeeld? Daarnaast is er aandacht voor duurzaamheidsvraagstukken (klimaatverandering, circulaire economie), principes van een rechtvaardiger stelsel (zoals profijtgebbende, kostenveroorzaker/vervuiler betaalt) en institutionele zaken (vereenvoudiging van en noodzakelijk regulier onderhoud aan het belastingstelsel). Eind 2017 verscheen de consultatieversie van het advies. Voorgesteld wordt om landelijke registratie van verhard oppervlak in Nederland mogelijk te maken, naast het in kaart brengen ervan. De ledenvergadering van de Unie van Waterschappen bespreekt na de consultatieronde de uiteindelijke verbetervoorstellen voor de waterschapsheffing (half 2018).

Samen verdienen met groene daken

Een van de maatregelen om op privaat terrein hemelwater te bergen en deels te verdampen is de aanleg van groen-blaue daken. Vanuit het maatschappelijke belang van meer en betere groene daken, werken sinds 2013 ruim 30 gemeenten, waterschappen, bedrijven, NGOs, koepels en kennisorganisaties samen binnen de Green Deal Groene Daken. In deze landelijke Green Deal ontwikkelen ze nieuwe verdienmodellen om 'samen te verdienen' met de ecosysteemdiensten die een groen dak biedt. Groene belastingen voeren als kansrijk verdienmodel de boventoon. Deelnemende gemeenten zoals Enschede, Rotterdam, Amsterdam en Son en Breugel willen experimenten in pilots met differentiatie van

rioolheffing. Waterschappen Vechtstromen, Aa en Maas en De Dommel kijken mee naar/voor pilots voor differentiatie van de zuiveringsheffing. Daarnaast pionierde Enschede met groene leges.

1.3 Afbakening – Prikkel en pioniers

Voornoemde ontwikkelingen zijn vanuit het Deltaprogramma waarin het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat samenwerkt met de koepelorganisaties UvW, IPO en VNG bij elkaar gebracht. Als kansrijke volgende stap is in deze inventarisatie het spoor van de financiële prikkels voor klimaatadaptatie nader verkend. Er is gekeken naar vormen en praktijkvoorbeelden van financiële prikkels die als doel hebben om de toepassing van maatregelen voor klimaatadaptatie op privaat terrein te stimuleren. Het gaat hierbij om gebouwen inclusief hun dak, en om het omliggende private perceel. Qua doelgroep voor deze gedragsverandering wordt breed gekeken. De prikkel kan gericht zijn op eigenaren en/of huurders van woningen, bedrijfspanden, commercieel en/of maatschappelijk vastgoed. Het gaat om het stimuleren van de aanschaf en aanleg van maatregelen, als ook het bestendigen daarvan.

Figuur 1: Klimaatbestendige gebouwen en percelen: naast aandacht voor energiebesparing, ook aanpassingen voor klimaatverandering op perceel en gebouw.

Begrippen klimaatadaptatie en prikkels

- **Klimaatneutraal:** wijze van bouwen waarmee er per jaar netto geen CO2 vrijkomt voor het verwarmen of koelen van een gebouw, en voor andere functies zoals verlichten, warm water etc
- **Klimaatbestendig:** wijze van inrichten van percelen, gebouwen of wijken die bestand zijn tegen extreme regenval, overstroming, droogte en hitte
- **Klimaatadaptatief:** wijze van inrichten rekening houdende met extreme regenval, overstroming, droogte en hitte
- **Waterrobuust:** wijze van inrichten die zorgt voor minder gebruik van drinkwater en die bestand is tegen extreme regenval
- **Afkoppelen of scheiding van waterstromen:** het ontkoppelen van de lozing van regenwater van de gemengde riolering en het nemen van maatregelen om het regenwater lokaal te verwerken
- **Financiële prikkel:** financiële incentive om personen of organisaties te bewegen tot ander gedrag
- **Heffingen:** belastingen voor een specifiek doel, bijvoorbeeld voor het afvoeren en zuiveren van (afval)stromen, zoals ook afvalwater. Heffing = tarief x heffingsmaatstaf
- **Heffingsmaatstaf of grondslag:** de maatstaf of grondslag waarop de heffing is gebaseerd.

1.4 Werkwijze - Interviews en klankbordgroep

De inventarisatie wordt begeleid door een klankbordgroep met vertegenwoordigers van relevante koepelorganisaties en het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Tussentijds zijn de resultaten ook steeds gespiegeld met het Werkspoor Differentiatie Belastingen van de Green Deal Groene Daken (de namen van de klankbordgroep leden, en het werkspoor staan in bijlage 1 en 3). Zij droegen initiatieven en namen aan voor vijf diepte interviews met experts op het snijvlak van klimaatadaptatie en vernieuwing in de financiering (bijlage 2). Daarnaast is voor deze inventarisatie en advies gebruik gemaakt van de eerdergenoemde studies, en van de [bachelorscriptie](#) 'Politieke dimensies van transities: discussie over differentiatie van de rioolheffing als beleidsinstrument voor de klimaatbestendige stad' van Lieke Brackel.

De resultaten van de inventarisatie bieden inzicht in de huidige stand van zaken, en geven perspectief op vervolgstappen. Voor klimaatadaptatie in de stad, blijkt er nog weinig bekend te zijn over hoe financiële instrumenten precies kunnen bijdragen aan het verhogen van het bewustzijn van de adaptatieproblematiek bij perceeleigenaren. Laat staan dat er zicht is op het effect van financiële prikkels als het gaat om het aanzetten tot de beoogde gedragsverandering. Dit rapport sluit af met aanbevelingen voor vervolgstappen, die mede zijn aangedragen door de klankbordgroep.

1.5 Leeswijzer

In dit rapport inventariseren we welke financiële prikkels er ingezet kunnen worden om op privaat terrein inwoners en ondernemers te stimuleren om hun gebouw en tuin klimaatbestendig in te richten. Daarvoor kijken we in hoofdstuk 2 eerst naar de kosten en het financieringssysteem van de waterketen. Naast een overzicht van toenemende kosten door klimaatverandering geven we een beeld van watergerelateerde heffingen en hun tariefsystemen. Het hoofdstuk sluit af met vormen van beleid om hemelwater meer lokaal te verwerken, en de bijbehorende afwegingen.

Hoofdstuk 3 bevat een uitgebreid overzicht van financiële prikkels en instrumenten die we tegenkwamen in de interviews en via deskresearch. Naast een duurzame variant van de rioolheffing zien we dat ook groene leges, crowdfunding en duurzame leningen met lagere rente in opkomst zijn in de transitie naar een duurzaam economisch systeem. De variant van structurele differentiatie in rioolheffing en eventueel zuiveringsheffing werken we daarom uit in hoofdstuk 4. Aanbevelingen voor een gezamenlijk ontwikkeltraject om de duurzamere variant van watergerelateerde belastingen en financiering verder te brengen volgen in hoofdstuk 5.

Hoofdstuk 6 sluit deze inventarisatie af met een doorkijk naar 2050. Een kanteling in het waterbeheer tekent zich af, in combinatie met innovatie in de wijze van financieren. Waar het voor inwoners en bedrijven om een groene beloning gaat, gaat het voor overheden om financiële dekking van kosten in combinatie met een vorm van gedragsbeïnvloeding, en kan het voor financiële organisaties een route zijn om duurzame impact met een vorm van return on investment te creëren. Ten slotte wijzen we op de voorbeelden van pionierende gemeenten en waterschappen die in een uitgebreide bijlage 7 zijn beschreven.

Enkele persoonlijke uitspraken van geïnterviewden en klankbordgroepleden illustreren de lopende tekst in de vorm van quotes. We hopen dat u met deze inventarisatie minstens zoveel inspiratie opdoet als dat wij opdeden tijdens de interviews, klankbordgroep- en werkspoor bijeenkomsten.

2 Waterbeheer: kosten, trends en financiering

Vanuit het perspectief van stedelijk waterbeheer biedt dit hoofdstuk inzicht in de kosten en het financieringssysteem van de waterketen. De ontwikkelingen in het stedelijk watersysteem gaan over het scheiden van waterstromen, het sluiten van kringlopen en de participatie van iedereen in deze transitie. We schetsen de huidige systematiek van heffingen en hun toepassing voor particulieren en bedrijven. Trends in de kosten door klimaatverandering komen aan bod, gevolgd door de verschillende argumenten om wel of niet het hemelwater af te koppelen als onderdeel van circulair waterbeheer en adaptatie in de stad.

2.1 Kosten van waterbeheer en klimaatverandering

Onderdeel van het Nederlandse waterbeheer is de zogenaamde Afvalwaterketen. De afvalwaterketen zorgt voor de afvoer, transport en zuivering van afvalwater van percelen van particulieren, bedrijven en openbaar terrein. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de afvoer en transport tot een overdrachtspunt. Waterschappen zorgen voor het transport vanaf het overdrachtspunt en voor de zuivering. In 2013 kostte de afvoer en transport samen 1,67 miljard euro. Hiervan was 1,46 miljard euro voor rekening van gemeenten, en het andere deel voor waterschappen (Twynstra Gudde, 2015). De recentere [Monitor gemeentelijke watertaken 2016](#) van Stichting RIONED laat zien dat gemeenten in 2015 in totaal 1,56 miljard euro uit aan stedelijk waterbeheer uitgaven. Waterschappen gaven in 2013 zo'n 1,35 miljard euro uit aan de zuivering van afvalwater. Het gaat hier om alle kosten, aflossing van rente voor eerder aangelegde riolering en zuivering, beheer en vervanging en verbetering. Meer informatie is ook te vinden op '[De staat van ons water](#)'.

Naast overtollig grondwater maakt ook regenwater dat op verharde oppervlakten valt onderdeel uit van het stedelijk afvalwater. De omvang van de afvoer is hier op gedimensioneerd. Deze kan circa 4 tot 5 maal het volume van het afvalwater aan, afhankelijk van de dichtheid van de bebouwing. Driekwart van het Nederlandse riool is gemengd, waarmee afval- en hemelwater in één buis worden afgevoerd. Een gemengd riool is ontworpen om in een uur tijd ongeveer 20-30 mm regenwater te verwerken zonder dat er water op straat ontstaat. Bij afvoer via een gemengd stelsel zorgt het relatief schone hemelwater voor een grotere hoeveelheid maar dunnere kwaliteit afvalwater bij de zuivering. Van het aandeel van de zuiveringskosten die door de hoeveelheid water wordt bepaald, is landelijk gezien driekwart te herleiden tot hemelwater, en een kwart tot oorspronkelijk afvalwater (Royal HaskoningDHV, 2016).

Klimaatverandering

Onder invloed van klimaatverandering stijgen de kosten voor de verwerking van hemelwater (Stichting RIONED, 2016). Piekbuien veroorzaken een lokale wateroverlast en dat vraagt om investeringen in het stedelijk watersysteem. Niet alleen in de inrichting van de openbare ruimte en de private ruimte maar ook in het oppervlaktewatersysteem. De ontwerpcapaciteit van de riolering is te klein om regenwater bij piekbuien te verwerken en is daar ook niet op berekend. Het tijdelijke teveel aan water zorgt voor overlast op straat. Bovendien kan dit regenwater zich vervolgens mengen met ongezuiverd afvalwater en zo het oppervlaktewater vervuilen via de overstort.

Schade door regenwateroverlast is een groeiende kostenpost, niet alleen voor de overheid maar ook voor particulieren, verzekeraars en herverzekeraars. Investeringen door gemeenten in maatregelen om (mede) regenwateroverlast tegen te gaan, stegen van 200 miljoen euro in 2014 naar 225 miljoen euro in 2015. Verzekeraars keerden in 2014 zo'n 90 miljoen euro vergoeding uit voor schade door regen. Het Verbond van Verzekeraars verwacht een jaarlijkse toename van 38 miljoen euro aan regenschade bij woonhuizen en 50 miljoen euro bij zakelijke opstal en inboedelverzekeringen door toenemend extreem weer, uitgaande van het scenario met 3,5 graden temperatuurstijging in 2085 ([Verbond van Verzekeraars 2017](#)).

Verstedelijking

De toenemende kosten relateren aan twee trends: ten eerste vallen door klimaatverandering steeds vaker zware buien en ten tweede neemt de omvang van het stedelijke gebied toe. Het aandeel asfalt, klinkers, tegels en daken wordt steeds groter en hooggelegen locaties zijn in steden al bebouwd. In totaal was er in 2015 zo'n 1,53 miljard m² verhard oppervlak aangesloten op een gemeentelijk stelsel wat volgens Stichting RIONED een stijging van 18% ten opzichte van 2005 betekent.

Het klimaatadaptief inrichten van zowel de openbare ruimte als particuliere terreinen, gebouwen en tuinen vraagt om extra investeringen. Diverse initiatieven zoals operatie Steenbreek, Amsterdam Rainproof en de City Deal Klimaatadaptatie zoeken naar nieuwe wegen om de toenemende kosten het hoofd te bieden.

2.2 Watergerelateerde belastingen

De kosten voor afvoer, transport en zuivering worden gedekt door de rioolheffingen die gemeenten innen, en de waterschapsbelastingen die waterschappen innen. De waterschapsbelasting bestaat daarbij uit twee componenten: de watersysteemheffing voor het regionaal watersysteembeheer gericht op waterveiligheid en voldoende en schoon

oppervlaktewater; en de zuiveringsheffing voor het transport en de zuivering van huishoudelijk en bedrijfsmatig afvalwater. Hierbij staat de terugwinning van de kosten die worden gemaakt voorop.

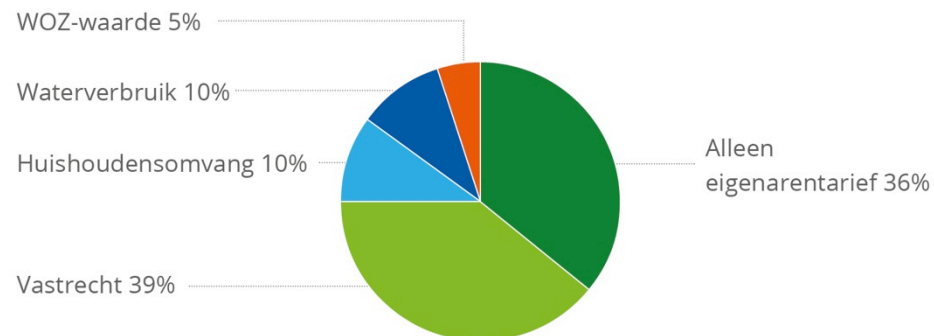
Vrijwel elk perceel kan zijn afvalwater via het riool kwijt. De perceeleigenaar is overigens sinds 2009 verantwoordelijk voor het verwerken van overtollig regenwater op eigen terrein net als de gemeente als eigenaar verantwoordelijk is voor de afvoer in de openbare ruimte. In de praktijk voert de perceeleigenaar het regenwater meestal af via de riolering. Om vochtoverlast in huis te voorkomen, moet de eigenaar ervoor zorgen dat zijn gebouw aan de boven-, zij- én onderkant waterdicht is (Stichting RIONED, 2016).

De eerste aanleg van riolering is betaald uit de grondprijs. Vervanging wordt betaald uit de rioolheffing. De gemeente geeft geld uit voor de aanleg, het beheer en het verbeteren van leidingen, putten, pompen, bassins, infiltratievelden, drainageleidingen, enzovoort. Deze kosten worden gedekt uit de rioolheffing die inwoners en bedrijven betalen. De rioolheffing is in de meeste gemeenten kostendekkend. De gemeente mag sparen voor grote uitgaven in een voorziening, zodat het bedrag van de rioolheffing niet teveel fluctueert. Gemeenten mogen de inkomsten uit de rioolheffing alleen gebruiken voor de gemeentelijke watertaken.

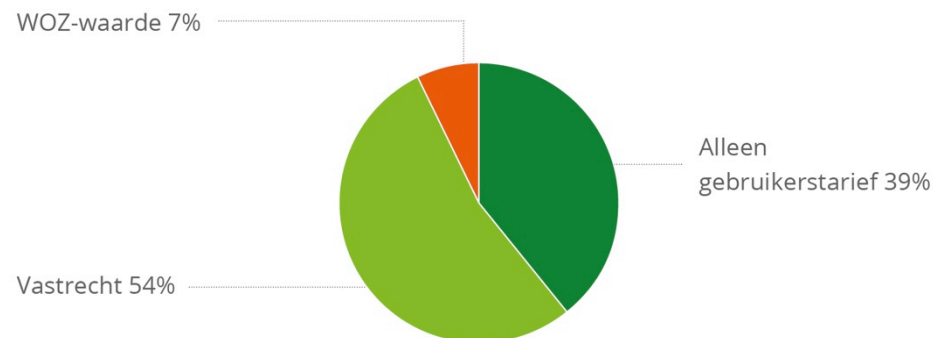
De grondslag, ook wel genaamd ‘heffingsmaatstaf’, van de *zuivering- en watersysteemheffing* van de waterschappen is vastgelegd in nationale wetten. Gemeenten hebben daarentegen veel beleidsvrijheid om de *heffingsmaatstaf* van de *rioolheffingen* te bepalen. De heffingsmaatstaf kan bijvoorbeeld gekoppeld zijn aan een vast bedrag voor de aansluiting ‘vastrecht’, het drinkwatergebruik, het perceel oppervlak, de WOZ waarde of het aantal inwoners dan wel gebruikers. De verschillende gehanteerde heffingsmaatstaven voor de rioolheffing van woningen en bedrijfspanden lichten we kort toe in de volgende twee paragrafen.

2.3 Tariefsystemen rioolheffing: gemeentelijke variatie

Gemeenten kunnen zowel gebruikers als eigenaren van gebouwen aanslaan voor de rioolheffing. De heffingsmaatstaf voor de rioolheffing varieert per gemeente. 42% van de gemeenten hanteert alleen een gebruikerstarief en 36% alleen een eigenarentarief, 22% slaat beide aan. De meeste gemeenten werken daarbij met een vast tarief voor huishoudens. Dit wordt ook wel het ‘vastrecht tarief’ genoemd, gebaseerd op het recht van aansluiting. Onderstaande taartdiagrammen van COELO laten de verschillende tariefsystemen voor eigenaren en gebruikers van huishoudens zien (COELO, 2017).

Figuur 2: Riolheffing huishoudens, tariefsystemen voor eigenaren

Figuur 3: Riolheffing huishoudens, tariefsystemen voor gebruikers

Het op de WOZ-waarde gebaseerde tariefsysteem wordt met name door grotere gemeenten toegepast. Sinds 2010 is dit aandeel licht gestegen van 9% naar 10%. Bij de tariefsystemen voor de gebruikersheffing is weinig veranderd. De omvang van het huishouden en van het waterverbruik hebben elk een aandeel van circa 15%.

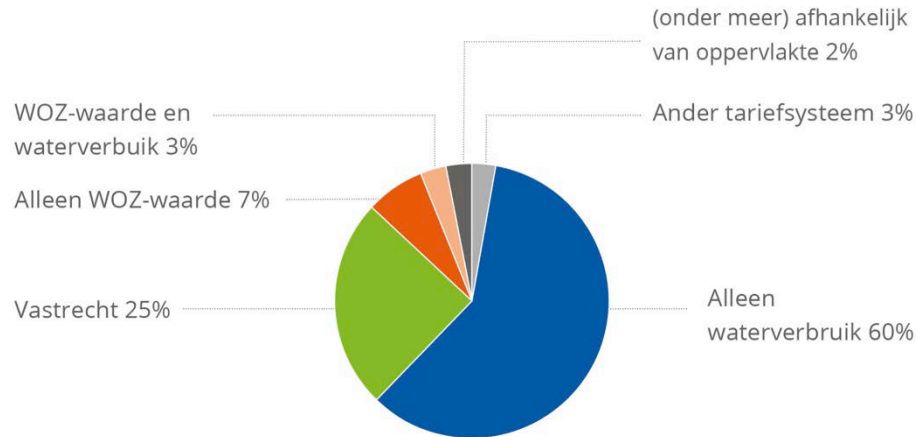
2.4 Tariefsystemen voor bedrijven

Tariefsystemen voor bedrijven zijn binnen een gemeente vaak anders ingericht. Zo hanteren veel gemeenten staffels op het waterverbruik, om ervoor te zorgen dat bedrijven met een groot verhard oppervlak, de zogenaamde ‘grote lozers’, meer rioolheffing betalen per gebruikte m³ water dan inwoners (Stichting RIONED, 2013).

Op aanbeveling van en in samenwerking met Stichting RIONED is met steun van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie in de context van deze inventarisatie door het Centrum Onderzoek van de Economie van Lagere Overheden (COELO) een notitie uitgewerkt die specifiek gericht is op de gemeentelijke rioolheffing bij bedrijven. Daarbij is gekeken of er sprake is van een hemelwatercomponent in de tarifiering. Bij gemeenten die de rioolheffing afhankelijk stellen van de waterafvoer is gekeken of zij de hoeveelheid afgevoerd water gelijk stellen aan de hoeveelheid water die is aangevoerd.

Hieronder volgt een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen uit deze notitie. Zie voor de complete notitie bijlage 4.

Gemeenten hanteren uiteenlopende tariefsystemen voor de rioolheffing voor bedrijven. Figuur 4 geeft de gehanteerde tariefsystemen van gemeenten in 2017 weer. In verreweg de meeste gemeenten is het tarief alleen afhankelijk van de hoeveelheid gebruikt drinkwater. Voor een bedrijf dat 100 m³ water afvoert varieert het tarief in deze gemeenten van 72 euro in Zutphen tot 546 euro in Renkum.

Figuur 4: Rioolheffing gemeenten: tariefsystemen voor bedrijven

In een ander groot deel van de gemeenten betalen alle bedrijven hetzelfde bedrag, ongeacht het waterverbruik, WOZ-waarde of andere heffingsmaatstaf. De overige gemeenten hebben afwijkende tariefsystemen, waarbij de rioolheffing gerelateerd wordt aan de WOZ-waarde, het waterverbruik, de oppervlakte, een combinatie of nog een ander element als de locatie of het aantal werknemers.

2.4.1 Rioolheffing bepaald door drinkwater gebruik

In de meeste gemeenten waar de hoeveelheid drinkwatergebruik (mede) als heffingsmaatstaf dient, is in de verordening de bepaling opgenomen dat de hoeveelheid aangevoerd drinkwater wordt verminderd met de hoeveelheid water die niet wordt afgevoerd. Hier kunnen verdere voorwaarden aan worden gesteld, bijvoorbeeld dat dit aantoonbaar moet zijn, of dat het verschil tussen aangevoerd en afgevoerd water een bepaald percentage of een bepaalde absolute hoeveelheid moet zijn. In één gemeente, Hoorn, wordt geen nadere definitie gegeven van de term afgevoerd water. In acht gemeenten wordt de hoeveelheid afgevoerd water gelijk gesteld aan de hoeveelheid aangevoerd water.

Als het tarief afhankelijk is van de hoeveelheid afgevoerd water dan betekent dit lang niet altijd dat het tarief een bedrag per kubieke meter geloosd water is. Vaak wordt gebruik gemaakt van staffels. In enkele gemeenten worden slechts twee staffels gehanteerd waardoor het verschil in het bedrag op de aanslag tussen grote en kleine afvoerders in deze gemeenten ondanks de grondslag klein is.

2.4.2 Rioolheffing bepaald door oppervlakte

Figuur 4 liet zien dat in 9 gemeenten (2%) het tarief (mede) afhankelijk is van oppervlakte. Echter, welke oppervlakte als belastingheffingsmaatstaf wordt gehanteerd verschilt tussen deze gemeenten. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de in de verordening vermelde heffingsmaatstaven.

	Definitie oppervlakte
Ede	Bebouwde en verharde oppervlakte van perceel
Harlingen en Heerhugowaard	Bruto vloeroppervlakte
Hoogeveen	Kadastrale oppervlakte van onroerende zaak
Hulst	Grondoppervlakte van het perceel
Marum	Bedrijfsoppervlakte en bebouwd oppervlakte worden beide genoemd
Moerdijk	Vloeroppervlakte
Oudewater	Oppervlakte (geen nadere definitie)
Venray	Verhard oppervlakte dat niet is afgekoppeld

Tabel 1: Definitie oppervlakte als heffingsmaatstaf voor de rioolheffing voor bedrijven

2.4.3 Hemelwatercomponent in tarieven voor bedrijven

Gemeenten kunnen afzonderlijke tarieven hanteren om de kosten te dekken voor de afvoer van afvalwater enerzijds en voor de afvoer van hemelwater en het beheer van het grondwaterpeil anderzijds. In 2017 zijn er twee gemeenten die expliciet in de tarieven aangeven wat de hemelwatercomponent is en wat de afvalwatercomponent is. In één gemeente (Coevorden) is de hemelwatercomponent een percentage van de WOZ-waarde en de afvalwatercomponent een vastrecht. In de andere gemeente (Hulst) is de hemel- en grondwatercomponent een tarief dat afhankelijk is van het aantal vierkante meters grondoppervlakte van het perceel en de afvalwatercomponent een tarief dat afhankelijk is van de hoeveelheid water die wordt afgevoerd.

Zoals figuur 4 laat zien zijn er wel meer gemeenten die het tarief afhankelijk maken van de WOZ-waarde of oppervlakte in combinatie met een tarief gebaseerd op een andere grondslag. Deze gemeenten maken echter geen expliciet onderscheid tussen een afvalwatercomponent en een hemel- en grondwatercomponent zoals in Coevorden of Hulst.

2.5 Afkoppelen: hemelwater lokaal verwerken

Klimaatadaptief beleid in steden is in de praktijk vaak gelieerd aan het beleidsdoel 'afkoppelen': het duurzaam scheiden van hemelwater van de afvoer en zuivering van afvalwater. Dit kan ondergronds met een gescheiden riolering, maar ook bovengronds door meer groen- en watervoorzieningen aan te leggen. Bij afkoppelen gaat het primair om het scheiden van hemelwater van het gemengde afvalwater stelsel. Vaak wordt dit gecombineerd met maatregelen om lokaal water te bewaren en gebruiken (regenton), of te verwerken (infiltratiekrat, groen dak). Amsterdam Rainproof biedt een overzicht met maatregelen.

Stichting RIONED onderzocht welke gemeenten beleid hebben voor het stimuleren van afkoppelen door particulieren met een financiële of juridische prikkel. Uit het overzicht van 100 gemeenten (bijlage 4) blijkt dat 68 gemeenten een vorm van subsidie voor afkoppelen hebben toegepast, 34 gemeenten dit in hun verordening hebben opgenomen en 3 gemeenten het afkoppelen via een gebiedsaanwijzing geregeld hebben. De wijze van afkoppelen is hierin niet opgenomen. Het kan dan zo zijn dat gemeenten die bijvoorbeeld wel subsidies voor groene daken verstrekken, dat zelf niet zien als afkoppelen en dat zij om die reden niet in de lijst voorkomen.

2.5.1 Argumenten rond afkoppelbeleid

In het onderzoek 'Politieke dimensies van transities: discussie over differentiatie van de rioolheffing als beleidsinstrument voor de klimaatbestendige stad' (Brackel, 2017) is aan de hand van 22 interviews met waterprofessionals en bestuurders gekeken naar de argumenten die voor en tegen afkoppelbeleid worden gehanteerd. Deze argumenten zijn gebaseerd op

opvattingen over duurzaamheid, rechtvaardigheid of institutionele belangen. In onderstaande alinea's vullen we hierop aan met de opvattingen die we hoorden in de 5 interviews bij deze studie.

Afkoppelen voor duurzaamheid

De **klimaatopgave** is doorgaans de belangrijkste drijver voor het scheiden van waterstromen op privaat en openbaar terrein. Het gaat dan met name om het voorkomen van wateroverlast en de daarmee gepaard gaande schadekosten voor particulieren, gemeenten en verzekeraars. Afkoppelen kan zorgen voor voldoende blijvende beschikbaarheid schoon water, immers het hemelwater wordt gebruikt waar het valt, zowel in agrarisch als in stedelijk gebied. Hierdoor wordt ook de kans op schade door droogte minder. Het afkoppelen gaat in dit geval gepaard met maatregelen gericht op het verwerken van het vrijkomende regenwater. Een aantal bergingsmaatregelen, zoals groen-blauwe daken, verminderen de hitte-stress. Dit heeft lokaal in de omgeving en in het gebouw zelf effect, waardoor energie bespaard wordt op het koelen.

Er hoeft **minder drinkwater geproduceerd** te worden wanneer particulieren regenwater opvangen en hergebruiken voor bijvoorbeeld de tuin of toiletspoeling. Ook voor waterschappen rendeert het om minder hemelwater in het afvalwater te hebben. De **kleinere afvalwaterstroom** zorgt voor lagere afvoerkosten en lagere zuiveringskosten en dus een lager energieverbruik. Stichting RIONED (2016) becijferde dat op deze manier op de lange termijn zo'n 40% besparing op kosten mogelijk is. Een dikkere afvalwaterstroom zorgt voor waterschappen bovendien voor een betere input voor de grondstoffenfabriek bij de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI), omdat er meer nutriënten per kuub in zitten.

Wanneer je kleinere RWZI's en transportstelsels zou aanleggen, zou je die 36% direct kunnen besparen, uitgaande van de huidige RWZI's is dat niet het geval. De zuivering zelf zou wel gebaat zijn bij kleinere afvalwaterstromen omdat een meer geconcentreerde stroom water makkelijker en effectiever te zuiveren is." Harm Küpers, Waterschap Hunze en Aa's

Afkoppelen in combinatie met aanvullende klimaatadaptieve maatregelen gaat gepaard met **meer groen en blauw** in de stad. Deze zogenaamde NatureBased Solutions bieden mogelijkheden voor een hogere biodiversiteitswaarde, zoals de toepassing van inheemse planten voor inheemse insecten. Uit onderzoek blijkt dat met meer natuur in de stad de kwaliteit van de leefomgeving verbetert en een positieve invloed op de gezondheid van inwoners en bezoekers heeft (Van den Berg, 2009).

Naast de genoemde voordelen is er ook een tegengeluid te horen. Bij extreme buien kunnen de afkoppelvoorzieningen onvoldoende zijn om wateroverlast te voorkomen. Zo kan een tuin met weinig tegels maar zonder goede berging of infiltratie bij extreme buien toch tot wateroverlast leiden, omdat het water bij hoge intensiteit niet snel genoeg de bodem in

zakt. Kortom, de mate waarin het scheiden van waterstromen een oplossing is, en de effectiviteit van hoe dit afkoppelen is uitgevoerd, verschilt per locatiespecifieke situatie.

Rechtvaardigheid van afkoppelen

Afkoppelen is om verschillende redenen **niet voor alle particulieren mogelijk**. Zo zijn de mogelijkheden voor infiltratie, berging of groen-blauwe daken locatiegebonden. Denk daarbij aan de bodemgesteldheid, of het rioolstelsel wel of niet hemelwater gescheiden afvoert, de grondwaterstand, het ruimtegebrek in steden of de draagkracht van een dak. Ook speelt de ligging een rol. Hoe is het perceel en het pand ingericht ten opzichte van het maaiveld, en hoe is de ligging in relatie tot haar omgeving?

Daarnaast zijn er verschillen in investeringsmogelijkheden die particulieren hebben door inkomensverschillen en er zijn verschillen in de hoogte van de investeringen. Maatregelen als terreinveranderingen en de aanleg van groen-blauwe daken kosten relatief veel, zeker als er geen financieel voordeel zoals een subsidie tegenover staat. Andere maatregelen zoals tegels eruit halen kosten relatief weinig, maar zijn niet overal mogelijk. Zonder aanvullende bergingsmaatregelen is tegels eruit halen meestal niet voldoende om wateroverlast bij piekbuien te voorkomen.

Institutionele aspecten van afkoppelen

De mogelijkheden voor afkoppelen zijn ook voor de betrokken overheden verschillend. Ook hier spelen verschillen in infiltratiemogelijkheden die afhankelijk zijn van de **lokale bodemsituatie**. De door de locatie bepaalde hoogte van de investeringen voor maatregelen op publiek terrein wegen mee in de afweging voor inzet op gedragsbeïnvloeding van particulieren. Een collectief systeem heeft vaak de voorkeur, omdat dit doorgaans robuust gedimensioneerd is en **makkelijker te controleren** en te **beheren** lijkt dan decentrale oplossingen. Overheden maken zich bij voorkeur niet afhankelijk van de (onderhouds-) discipline van particulieren. Dat blijkt ook uit het onderzoek dat het ministerie van Infrastructuur en Milieu in 2016 liet doen naar hoe gemeenten bewoners kunnen beïnvloeden om hun tuinen en daken klimaatbestendiger in te richten (Rietkerk e.a., 2016).

Verder speelt dat de **verdeling van baten** tussen gemeenten en waterschappen mede wordt bepaald door waar het overdrachtspunt in de afvoer van afvalwater zich bevindt. Hoe verder dit van de gemeente vandaan is, hoe meer voordeel afkoppelen heeft voor gemeenten. Gemeenten zijn voor een deel verantwoordelijk zijn voor het transport. De potentiële winst door het voorkomen van schade voor diverse stakeholders is minder eenduidig vanwege de **onvoorspelbaarheid** van wateroverlast.

Aansluiten bij andere **grote veranderingen** die op til staan maakt het makkelijker om afkoppelen door te voeren. Denk bijvoorbeeld aan de energietransitie die gaat leiden tot gasloze wijken en de grote vervangingsopgave van riolering en RWZI's. Gemeenten

combineren de aanleg van een gescheiden stelsel ook wel met de herinrichting van de buitenruimte en bij nieuwbouwprojecten wordt inmiddels standaard een gescheiden riolering aangelegd en regenwater lokaal verwerkt. De inzet van het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is om bij al dit soort ontwikkelingen de kansen voor een klimaatbestendige inrichting te benutten, ofwel de potentiële meekoppelkansen te benutten.

2.5.2 Drie maal integraal afwegen

In de discussie over afkoppelen voeren vaak de toename in hevige regenbuien en het voorkomen van wateroverlast de boventoon (duurzaamheid). Voor gemeenten en waterschappen komt daar de potentiële besparing in afvoer- en zuiveringskosten en de verbeterde leefkwaliteit door meer groen in de stad bij. Deze verschillende baten dragen bij aan verschillende beleidsdoelen. Ze kunnen gestapeld worden en vragen daarmee tegelijkertijd om drie verschillende integrale afwegingen op institutioneel niveau:

- 1) Afweging tussen middelen (voor een bepaald doel);
- 2) Afweging tussen bijdragen aan andere doelen (meekoppelen);
- 3) Afweging van verdeling baten en kosten tussen de verschillende betrokken stakeholders en de inzet van financiële prikkels.

De factoren die invloed hebben op deze afwegingen worden grotendeels door de locatie bepaald.

In de integrale afweging tussen middelen voor het effectief bereiken van een gesteld doel kijk je bijvoorbeeld of je in kunt zetten op 'tegels eruit' op particulier terrein of op wadi's op wijkniveau, om wateroverlast tegen te gaan. In oude binnensteden kan dit niet. Hier kunnen sommige specifieke duurzaamheidsdoelen beter en kosteneffectiever worden bereikt via andere wegen dan afkoppelen op particulier terrein. Een wadi kan dan op wijkniveau goedkoper zijn dan het vergroenen van particuliere percelen. Daarnaast wordt door het scheiden van waterstromen de belasting van het oppervlaktewatersysteem groter. Afhankelijk van wat dit oppervlaktewatersysteem aankan, nemen de kosten voor de bergings- en afvoercapaciteit toe.

"Het breder financieel stimuleren van individuele burgers is sympathiek en is zeker belangrijk voor het waterbewustzijn, maar heeft beperkte meerwaarde voor de oplossing van echte problemen op het gebied van wateroverlast of hittestress. Die opgaven vragen om een meer gecoördineerde aanpak op straat- of wijkniveau." Meinte de Hoogh, ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Daarnaast is er een integrale afweging tussen doelen, meer groen draagt immers ook bij aan de gezondheid van inwoners en een toename van biodiversiteit. Naast het stapelen van baten en hun bijbehorende doelen, is er een integrale afweging tussen stakeholders. Door te kijken naar voor wie de voordelen het grootst kunnen zijn, wordt helder welk belang het

grootste is bij de te treffen maatregelen. Is de verwachte winst het grootste voor gemeenten, waterschappen of particulieren?

Kortom, het wel of niet afkoppelen, waarom, voor wie en hoe, vraagt om intern en extern afstemmen op lokaal niveau. Het stapelen van baten en (her)verdelen van kosten biedt vervolgens mogelijkheden voor draagvlak, uitvoering en opschaling.

Klimaatstresstest

Publieke investeringen zijn hoe dan ook nodig om de uitdagingen in de toekomst te kunnen weerstaan. De klimaatstresstest, waarvan gemeenten afgesproken hebben deze uiterlijk in 2019 te gaan uitvoeren, gaat inzicht geven in de lokale problemen rond klimaatverandering. Wanneer hier de potentie voor andere baten in wordt meegenomen, wordt ook duidelijk welke maatregelen de meeste winst genereren op lokaal niveau. Welke maatregel effectief is hangt af van welk doel gediend moet worden. Deze doelen dienen dus eerst scherp gesteld te worden.

2.5.3 *Beleidsmix instrumenten voor afkoppelen*

Steeds meer gemeenten en waterschappen ontwikkelen beleid voor het afkoppelen van het gemengde stelsel. Eind vorige eeuw startten koplopers met het ombouwen van gemengde rioolstelsels naar een gescheiden stelsel. Anno 2017 wordt circa 25% van het hemelwater gescheiden van het afvalwater afgevoerd. Naast publiek terrein worden ook particuliere percelen in toenemende mate afgekoppeld. Gemeenten en waterschappen zetten hiervoor verschillende beleidsinstrumenten in. Vaak begint men met communicatie, voorlichting en coaching.

“Bij communicatie speelt de discrepantie tussen grote problemen zoals klimaatverandering met smeltende poolkappen versus tegels uit de tuin halen. De problemen met wateroverlast zijn erg lokaal, en los je lokaal op. Terwijl bijdragen aan het voorkomen van klimaatverandering (zonnepanelen, auto laten staan) meer een global effect hebben.” Cees van Bladeren, Unie van Waterschappen

Adaptatie gaat over ‘aanpassen aan’, je kunt er (gedeeltelijk) een bijdrage aan leveren. Daarom is het belangrijk om bij communicatie de effectiviteit van maatregelen duidelijk te maken, zodat men concreet begrijpt wat deze kunnen opleveren. Neem in acties voor bewustwording van duurzaamheid en het belang van klimaatadaptatie mee dat het rechtvaardig is om de verantwoordelijkheid voor hemelwater op het eigen perceel bij de gebruiker en eigenaar te leggen. Argumenten kunnen ook in samenhang met elkaar worden gebruikt. Naast inzetten op communicatie, stellen een aantal gemeenten en waterschappen

geld ter beschikking in de vorm van subsidie om bij te dragen in de kosten voor maatregelen. De laatste jaren worden bij nieuwbouw de waterstromen standaard gescheiden afgevoerd, met oplossingen op perceel- of op wijkniveau (Stichting RIONED, 2016). Gemeenten kunnen dit opnemen in hun bestemmingsplan en omgevingsvergunning en waterschappen in de zogeheten watertoets of een waterneutrale bouwenvolop.

“Een tuin met weinig tegels maar zonder goede berging of infiltratie kan bij extreme buien toch tot wateroverlast leiden, omdat het water bij hoge intensiteit niet snel genoeg de bodem in zakt. Dit komt vaak onvoldoende naar voren in de communicatie hierover.” Gert Dekker, Ambient

Inzet op communicatie vraagt om aandacht voor eventuele misleidende informatie, bij particulieren kan bijvoorbeeld het beeld ontstaan dat je met een groen dak ‘veilig’ bent. Of dat als de hele buurt is afgekoppeld er geen wateroverlast door hevige buien meer zal zijn. Als het water vervolgens bij particulieren naar binnen stroomt zorgt dat voor verlies van vertrouwen.

Subsidies zetten in op de aanleg van klimaatadaptieve maatregelen. Hiermee wordt gemiddeld zo’n 5 tot 10% van de particulieren bereikt, meestal degenen die duurzaamheid nastreven dan wel degenen die hoger opgeleid zijn. Om een bredere groep te betrekken, bewust te maken en aan te zetten tot afkoppelen op particulier terrein, wordt op verschillende plaatsen in Nederland gedacht en gewerkt aan het differentiëren van tariefsystemen van de rioolheffing. Ofwel het structureel belonen van degenen die hun perceel zodanig inrichten dat het hierdoor de algemene kosten voor afvoer en zuivering van water verlaagt.

Welke instrumenten in samenhang met elkaar worden ingezet, en of dit op perceelniveau of op wijkniveau is, zal voor een belangrijk deel ook locatiebepaald zijn. Kortom, een integrale afweging van doelen en maatregelen op gebiedsniveau is van belang om de juiste keuze te kunnen maken en bijbehorende maatregelenmix te ontwikkelen.

3 Financiële prikkels en instrumenten

Verschillende soorten financiële prikkels zijn in dit onderzoek geïnventariseerd. Een financiële prikkel is doorgaans bedoeld om private partijen (burgers en bedrijven) via een financiële incentive te stimuleren om klimaatadaptieve maatregelen te treffen en deze ook te (onder)houden. Bij het gericht financieel stimuleren van private partijen spreken we van een financiële prikkel. Deze kan gericht zijn op de eigenaar van een perceel en gebouw, of op de gebruiker. De financiële stimulans kan vervolgens onderdeel zijn van een breder in te richten financieel arrangement met sluitende business case tussen overheden, particulieren en bijvoorbeeld financiële organisaties voor klimaatadaptatie op privaat terrein.

In dit hoofdstuk bieden we een overzicht van verschillende vormen van financiële prikkels met voorbeelden van toepassing. We maken onderscheid tussen eenmalige prikkels, die gericht zijn op het stimuleren van de aanschaf en/of aanleg van klimaatadaptieve maatregelen, zoals tegels vervangen door groen of de aanleg van groen-blauwe daken. En meer structurele prikkels die blijvend stimuleren dat de getroffen maatregelen behouden blijven en niet terug gedraaid worden door bijvoorbeeld een nieuwe eigenaar van het vastgoed. Daarnaast maken we onderscheid tussen vormen van vergroening van belastingen en andere soorten financiële prikkels en instrumenten. En onderscheid tussen eigenaren of gebruikers van woningen of vastgoed. Een gebruiker kan overigens de eigenaar zelf zijn, maar het kan ook om een huurder gaan. Dit onderscheid is van belang omdat er bijvoorbeeld rond de rioolheffing verschillende heffingsmaatstaven worden gehanteerd (zie figuren 2 en 3 in hoofdstuk 2), waarbij de eigenaar, de gebruiker (huurder) of beiden worden aangeslagen.

Bij een aantal prikkels en instrumenten wordt verwezen naar illustratieve voorbeelden. In bijlage 7 is een uitgebreider overzicht van voorbeelden te vinden.

3.1 Eenmalige financiële stimulans

Onderstaande tabel biedt een overzicht van financiële instrumenten gericht op het eenmalig stimuleren van de aanleg van klimaatadaptieve maatregelen. Per instrument lichten we kort de werking en toepassing toe. Voor zover bekend is per instrument vermeld sinds wanneer deze wordt gebruikt, om een beeld te krijgen van de mate van nieuwheid.

	Vergroenen belastingen		Andere financiële instrumenten
	<i>Eigenaren</i>	<i>Gebruikers (eigenaar of huurder)</i>	<i>Eigenaren/Gebruikers</i>
Woningen	3.2.1 Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing 3.2.2 Btw differentiatie of vrijstelling 3.2.3 Groene leges	3.1.1 Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing 3.1.2 Btw differentiatie of vrijstelling	3.1.6 Subsidie 3.1.7 Bijdragen in natura 3.1.8 Fondsvorming 3.1.9 Crowdfunding
Bedrijven	3.1.1 Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing 3.1.2 Btw differentiatie of vrijstelling 3.1.3 Groene leges 3.1.4 Investeringsaftrek (MIA/Vamil) 3.1.5 Groene lening / groenfinanciering	3.1.1 Eenmalige vrijstelling op (deel) heffing 3.1.2 Btw differentiatie of vrijstelling	3.1.6 Subsidie 3.1.7 Bijdragen in natura 3.1.8 Fondsvorming 3.1.9 Crowdfunding 3.1.10 Cost-sharing

Tabel 2: Overzicht eenmalige financiële stimulans voor aanleg van klimaatadaptieve maatregelen

Vergroenen belastingen

3.1.1 Eenmalige vrijstelling op (deel)heffing

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

- Werking:*
- 1) Eenmalige vrijstelling op (onderdeel van) de rioolheffing bij investeringen die gericht zijn op het beperken van lozingen van grondwater en regenwater op een gemengde riolering. Wanneer met een vast deel voor het aansluitrecht wordt gewerkt, dan zou bijvoorbeeld op het variabele deel voor de afvoer van hemelwater eenmalig vrijstelling kunnen worden verleend.
  - 2) Eenmalige vrijstelling op (onderdeel van) de zuiveringsheffing bij investeringen die gericht zijn op het beperken van lozingen regenwater op een gemengd riool en watersysteem.

Voorbeeld: Er zijn geen voorbeelden bekend. De eenmalige vrijstelling is verwant met het verstrekken van een subsidie.

Bron: Tussenrapportage stedelijk waterbeheer (Dekker en Havekes, 2016)

3.1.2 Btw differentiatie of vrijstelling

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen (en bedrijven)

Werking:

- 1) Op materialen voor het inrichten van de tuin, als ook voor de bouw, afwerking en inrichting van een gebouw wordt btw geheven. Op dit moment is het zo dat voor plantmaterialen het tarief van 6 % geldt, en voor bouwtechnische materialen zoals tegels, infiltratiekragen en regentonnen het tarief van 21%. Overwogen kan worden om de technische maatregelen die aantoonbaar bijdragen aan klimaatadaptatie binnen het lagere tarief te laten vallen.
- 2) Voor arbeidskosten voor het renoveren van woningen en tuinen is in 2013 om de woningmarkt een impuls te geven tijdelijk gewerkt met een verlaagd tarief van 6% in plaats van 21% btw. Deze regeling geldt nu alleen nog voor het isoleren, schilderen, stukadoren en behangen van woningen die ouder zijn dan 2 jaar.

Omdat btw voor ondernemers aftrekbaar is, zal deze maatregel met name interessant zijn voor eigenaren en gebruikers van woningen.

Bronnen: [Belastingdienst over btw plantmateriaal](#)
[Rijksoverheid over arbeidskosten regeling renovatie in 2013](#)
[Belastingdienst over huidige regeling arbeidskosten](#)

3.1.3 Groene leges

Toepasbaar voor: Particulieren, woningcorporaties, bedrijven en voor evenementen

Werking: Partijen die een vergunning aanvragen voor bouw, verbouw, energieopwekking, evenement of andere activiteit hoeven de leges voor de vergunningaanvraag niet te betalen wanneer het de aanvraag voor een duurzaam project betreft.

Bron: Gemeente Enschede: www.enschede.nl/geen-leges-bij-groene-plannen

Groene leges in Enschede

In 2016 is de gemeente Enschede gestart met het verlenen van een vrijstelling voor de leges die betaald worden bij een vergunningaanvraag wanneer deze aanvraag voor een 'groen project' is. Zodoende is er voor 870.000 euro vrijstelling verleend aan initiatieven die een aanmerkelijke (meer dan wettelijk verplichte) bijdrage leveren aan de gemeentelijke duurzaamheidsdoelstellingen. Deze investeringen betroffen nieuwbouw en hergebruik van particuliere en bedrijfsgebouwen. Wegens het succes, en dus de financiële consequenties, is het tweejarige experiment in 2016 stopgezet. Op basis van de evaluatie, is besloten om de norm over de hele linie aan te scherpen. Het initiatief 'Groene leges' is met die voorwaarde doorgestart met 500.000 euro aan ruimte om vrij te stellen tot eind 2017.

3.1.4 Investeringsaftrek (MIA/Vamil)

Toepasbaar voor: Eigenaren van bedrijven

Werking: Binnen deze landelijke regeling kunnen bedrijven die in een bedrijfsmiddel investeren om te zorgen voor een betere klimaatadaptatie van hun gebouw of perceel in aanmerking komen voor een investeringsaftrek. Dit fiscale voordeel is bijvoorbeeld mogelijk bij de aanschaf van infiltratiesystemen en vegetatiedaken.

Voorbeeld: Bedrijfsmiddelen die voor investeringsaftrek in aanmerking komen op het gebied van klimaatadaptatie zijn infiltratiesystemen (sinds 2002) en vegetatiedaken (sinds 2006).

Bron: [MIA/Vamil](#) voor een infiltratiesysteem
RVO.nl voor een vegetatiedak

3.1.5 Groene lening en groenfinanciering

Toepasbaar voor: Eigenaren van bedrijven

Werking: Een aantal banken verstrekt een zogenaamde groenfinanciering. Voor een duurzaam project met een door RVO verstrekte groenverklaring kan met een gunstigere rente worden geleend. Investeerders kunnen vervolgens met belastingvoordeel in dergelijke projecten investeren. Een van de categorieën betreft de duurzame waterketen. Onderdelen van projecten die betrekking hebben op de afvoer van het water, de eventuele infiltratie en opslag vallen onder de groenverklaring. Systemen voor bijvoorbeeld het opvangen van regenwater vallen er niet onder.

Bron: [Regeling groenprojecten](#)
[Projectcategorie waterinzameling](#)
[Belastingvoordelen](#)

Groene lening en groenfinanciering

Om in aanmerking te komen voor financiering uit een groenfonds is een groenverklaring nodig voor een project. Projecten die gericht zijn op het gescheiden afvoeren en behandelen van regenwater dat op verharde oppervlakken valt komen in aanmerking voor een groenverklaring. Onder een groenverklaring valt ook de aanleg van een groen dak. De bank vraagt de groenverklaring aan bij RVO namens het project. Voor een lening uit een groenfonds wordt met een rentetarief gewerkt dat circa 0,50 tot 1% lager ligt dan andere financieringen. Particuliere beleggers in een groenfonds krijgen voordeel doordat zij tot een maximum van 57.385 euro vrijgesteld worden van vermogensrendementsheffing in box 3.

Andere financiële instrumenten

3.1.6 Subsidie

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: Een gemeente en/of een waterschap verstrekt een subsidie voor de aanleg en toepassing van inrichtingsmaatregelen, zoals groene daken, regentonnen, tegels eruit. Of er wordt subsidie verstrekt per afgekoppelde m². Dit is vaak onderdeel van een breder afkoppelbeleid.

Voorbeeld: Gemeente Renkum gaf van 2000 tot 2002 subsidie per afgekoppelde m².

Bron: Een overzicht van Stichting RIONED met gemeenten die subsidie verstrekken voor afkoppelen is te vinden in bijlage 6 en op www.duurzaamthuis.nl/financieel/subsidies/subsidie-regenwater.

Subsidie in Renkum

In de periode 2000-2001 gaf Renkum als een van de eerste gemeenten een afkoppelsubsidie. Een afkoppeladviseur kwam bij particulieren thuis, zij ontvingen destijds eenmalig 4 gulden per m² om maatregelen te nemen om regen op eigen terrein te verwerken. Daar is massaal gebruik van gemaakt, circa 30% van het verhard oppervlak binnen de gemeente is afgekoppeld. Sinds 2014 werkt de gemeente met [afkoppelcoaches](#), die kosteloos op huisbezoek gaan bij particulieren, hen advies geven en voorbeelden laten zien voor succesvol afkoppelen.

Subsidie door waterschappen

In de periode 2005-2010 hadden alle waterschappen een eenmalige subsidiepot in het leven geroepen (betaald uit heffingen op basis van 2 euro per aansluiting) met als doel gemeenten te helpen afkoppelen. Dit was zowel bedoeld voor aanpassingen in de bestaande situatie als voor ondersteuning bij de vervanging van de riolering. Doel van de waterschappen was het verhogen van het zuiveringsrendement door het verkleinen van de waterstroom naar RWZI. Inmiddels zijn er diverse waterschappen die afkoppelen stimuleren via een financiële tegemoetkoming. Het is niet bekend tot hoeveel extra afkoppelingen deze subsidie heeft geleid. Waterschap Limburg verstrekt subsidie samen met gemeenten via ['Waterklaar'](#) en het Hoogheemraadschap van Delfland verstrekt 20 tot 25% subsidie via hun [stimuleringsregeling klimaatadaptatie](#).

Subsidie in Rotterdam

De [gemeente Rotterdam](#) geeft 20 euro subsidie per aangelegde m² groen dak in 2017 en 2018. Voorwaarde is dat minimaal 25 liter waterberging per m² wordt gerealiseerd. De waterschappen voegen daar 5 euro subsidie per m² aan toe.

3.1.7 Bijdragen in natura

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: Een gemeente en/of een waterschap biedt de mogelijkheid om op hun kosten voorzieningen aan te leggen op particulier terrein. Het komt ook voor dat de gemeente de uitvoering organiseert en direct financiert, bijvoorbeeld als er een straat of wijk wordt afgekoppeld.

Voorbeeld: De gemeenten Ede (bijlagen 7.1 en 7.15) en Laren (NH).

Bron: www.ede.nl/afkoppelprojecten/

3.1.8 Fondsvorming

Toepasbaar voor: Eigenaren van woningen en bedrijven

Werking: Uit een deel van de inkomsten van de rioolheffing en/of de waterschapsheffing wordt een fonds gevuld waarmee gebiedsspecifieke maatregelen (bijvoorbeeld inrichtingsmaatregelen, aanpassing woningen, etc.) worden bekostigd die ten goede komen aan de doelen van alle partijen. Het fonds kan eventueel ook met andere middelen of zelfs door derden worden aangevuld. Door bijvoorbeeld functies te stapelen in een gebied, kan ook de bijbehorende financiering worden gestapeld.

3.1.9 Crowdfunding

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: Bij crowdfunding investeren bijvoorbeeld omwonenden of andere bij het project betrokkenen in een maatregel. Het kan gaan om een gift, of om een lening met rente. Investeren in de vorm van kennis of onderhoud kan ook een manier zijn om bij te dragen.

Voorbeeld: Rooftop Revolution is specifiek gericht op het ontginnen en vergroenen van het daklandschap. Oneplanetcrowd is een crowdfunding platform voor allerlei soorten duurzame investeringen. GreenFund Holland is een relatief nieuw platform waar op dit moment met name in energiemaatregelen op bijvoorbeeld scholen, door ouders via een lening met rente, worden gefinancierd. Voor het aflossen van een lening is dan een vorm van 'terugverdienen' nodig.

Bron: www.rooftoprevolution.nl
www.oneplanetcrowd.com/nl
www.greenfundholland.nl

3.1.10 Cost-sharing

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: Op bijvoorbeeld een bedrijventerrein of in een wijk kunnen de gezamenlijke kosten voor een klimaatbestendige aanpassing gezamenlijk verdeeld worden, bijvoorbeeld op basis van de WOZ-waarde per perceel, of op basis van het aantal m² af te koppelen perceel.

3.2 Structurele financiële stimulans

Naast de eenmalige stimulans die met name de aanleg van klimaatadaptieve maatregelen stimuleert, kwamen we ook een aantal meer structurele stimulansen tegen. Deze zijn meer gericht op het behouden en onderhouden van de eenmaal aangelegde maatregelen, hoewel het vooruitzicht op het meer structurele financiële voordeel ook aanleiding kan zijn voor particulieren om de maatregelen aan te leggen.

	Vergroenen belastingen		Andere financiële instrumenten
	Eigenaren	Gebruikers (eigenaar of huurder)	Gebruikers (eigenaar of huurder)
Woningen	3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing	3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing	3.2.2 Waterspoor 3.2.3 Differentiatie premie verzekeraar
Bedrijven	3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing	3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteem heffing	3.2.2 Waterspoor 3.2.3 Differentiatie premie verzekeraar 3.2.4 Environmental Impact Bond

Tabel 3: Overzicht structurele financiële stimulans voor behoud van klimaatadaptieve maatregelen

Vergroenen belastingen

3.2.1 Structurele differentiatie via tariefsysteemheffing

Toepasbaar voor: Eigenaren en gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: De rioolheffing biedt ruimte om te differentiëren. Eigenaren of huurders met een perceel dat het hemelwater niet loost via de afvalwaterafvoer, kunnen dan bijvoorbeeld een vrijstelling krijgen op

(onderdelen van) de te betalen rioolheffing. Er zijn verschillende manieren om dit vorm te geven. Differentiatie is ook te zien als een ‘bonus-malus’ systeem, waarbij particulieren die afkoppelen een vrijstelling ontvangen (bonus), en de particulieren die niet afkoppelen een hogere heffing betalen (malus). In hoofdstuk 4 werken we de structurele differentiatie verder uit. De integrale keuzes die gemaakt worden hangen af van het doel dat men voor ogen heeft. Het gaat om keuzes voor 1) de opbouw van de rioolheffing en 2) de heffingsmaatstaf. De keuze voor de heffingsmaatstaf bepaalt of het mogelijk is om te differentiëren. In hoofdstuk 4 werken we dit verder uit.

Voorbeeld: Gemeente Ede alleen voor bedrijven sinds 1991 en gemeente Venray, zie bijlage 7.2.

Andere financiële instrumenten

3.2.2 Waterspoor: koppelen aan drinkwaterverbruik

Toepasbaar voor: Gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: De kosten voor inzameling en zuivering van het afvalwater worden bepaald op basis van het drinkwaterverbruik. Het smalle waterspoor betekent dat alleen de kosten voor riolering worden meegerekend. In het brede waterspoor worden daarnaast ook de kosten van afvalwaterzuivering meegerekend op basis van het drinkwatergebruik.

Voorbeeld: Gemeente Amsterdam (rioolheffing heeft heffingsmaatstaf drinkwatergebruik).

Bron: ‘Waterspoor; instrument voor een duurzame waterketen!’ (Kiewiet en Van Dam, 1998); [Watertarief Vlaanderen](#)

Waterspoor in Vlaanderen

De Watergroep in Vlaanderen hanteert het brede waterspoor. Er is een vastrechtstarief voor de aansluiting op drinkwater, afvalwaterafvoer en afvalwaterzuivering. Daarnaast zijn er verbruikskosten voor deze drie genoemde diensten, gebaseerd op het aantal liters verbruik. Voor deze verbruikstarieven wordt met twee categorieën gewerkt: een basistarief voor 30 m³ per wooneenheid plus 30 m³ per inwonende. Wanneer men boven dit basisverbruik uitkomt, dient men het dubbele te betalen per m³ verbruik, via het zogenaamde ‘comforttarief’. Deze koppeling van kosten voor drinkwater met kosten voor afvoer en zuivering van water kan stimulerend werken richting waterzuinig gedrag, en bijvoorbeeld om hemelwater in te zetten voor toiletspoeling.

3.2.3 Premie differentiatie door verzekeraar

Toepasbaar voor: Eigenaren van woningen en bedrijven

Werking: Een verzekeraar kan er voor kiezen om eigenaren korting te geven op bijvoorbeeld de opstal- of inboedelverzekering, wanneer de verzekeringnemer bijdraagt aan het voorkomen van schade door klimaatverandering.

Voorbeeld: Dit spoor is verkend in de Green Deal Groene Daken samen met Achmea. Door een koerswijziging in beleid bij Achmea is het spoor niet verder uitgewerkt. Een soortgelijke prikkel gaat uit van het [Politiekeurmerk Veilig Wonen](#) waarmee je korting kunt krijgen op je inboedelverzekering.

Bron: [‘Maatschappelijk verdienen met Groene Daken’](#) (Bor en Mesters, 2016)

3.2.4 Environmental Impact Bond

Toepasbaar voor: Eigenaren van woningen en bedrijven

Werking: Naar analogie van de [Social Impact Bond](#), werken AT Osborne en TNO aan een Environmental Impact Bond voor klimaatadaptatie. Een impact bond is een financieringsinstrument op basis van een onderlinge afspraak met een gericht impact-doel waaruit financiële winst te verwachten is. Overheden gaan daarbij op projectbasis een hechte samenwerking aan met uitvoerders, investeerders en soms intermediairs. In de onderlinge afspraak stellen ze doelen met resultaten op de lange termijn, zowel duurzaam als financieel. Private investeerders dragen vervolgens het financiële risico, maar kunnen daar ook voor beloond worden. Aan het eind van een traject meet een onafhankelijke partij of de gestelde doelen zijn behaald. Is dat niet gelukt, dan zijn de investeerders hun geld kwijt. Als het project echter een succes is, betaalt de overheid de investeerders terug met rendement. Op deze manier wordt privaat geld ingezet om maatschappelijke vraagstukken op te lossen.

Bron: [‘Toekomstwaarde als basis voor meervoudige investeringen’](#) (Puts en Van der Heijden, 2017)

3.3 Leren van andere sectoren

Ook in andere sectoren wordt gewerkt met financiële prikkels om gewenst gedrag uit te lokken. We kwamen zowel eenmalige prikkels als een meer structurele stimulans tegen. De

meest interessante waar wellicht lessen uit te trekken zijn voor klimaatadaptatie, beschrijven we hieronder kort.

	Vergroenen belastingen		Andere financiële instrumenten
	Eigenaren	Gebruikers (eigenaar of huurder)	Eigenaar of Gebruiker
Woningen		3.3.1 DifTar	3.3.2 Hypotheekrente differentiatie (eigenaar) 3.3.3 Woningabonnement (eigenaar) 3.3.4 Energieprestatievergoeding (gebruiker)
Bedrijven			3.3.5 Impactlening (eigenaar bedrijf)

Tabel 4: Overzicht financiële prikkels in andere sectoren.

Vergroenen belastingen

3.3.1 DifTar bij afvalheffing

Toepasbaar voor: Gebruikers van woningen en bedrijven

Werking: DifTar staat voor geDIFferentieerd TARief. Inwoners betalen voor de hoeveelheid restafval die ze aanbieden, volgens het principe ‘de vervuiler betaalt, de voorkomer bespaart’. DifTar stimuleert zo een betere scheiding en preventie met een financiële prikkel. Sinds de eerste invoering circa 20 jaar geleden hanteert nu ruim een derde van de Nederlandse gemeenten het DifTar-systeem. Hun ervaring leert dat particulieren hierdoor zo’n 25% minder restafval aanbieden dan voor de invoering in een gemeente.

Bron: [Factsheet DifTar](#)
[Evaluatie in Binnenlands Bestuur](#)

Andere financiële instrumenten

3.3.2 Hypotheekrente differentiatie

Toepasbaar voor: Eigenaren van woningen

Werking: De Triodos Hypotheek beloont hypotheek-aanvragers die hun woning energiezuiniger maken of een duurzame woning kopen. Hoe energiezuiniger de woning, hoe lager de rente die zij betalen. Ook andere banken werken hiermee, zoals de Rabo GroenHypotheek.

Voorbeeld: Voor een hypotheek met een rentevaste periode van 10 jaar voor woningen met label A betaalt de hypotheek nemer 1,8% rente, en voor een woning met label G 2,4% rente. Een korting van 0,2% wordt gegeven voor woningen die bijna energieneutraal zijn (informatie 31 oktober 2017).

Bron: [Triodos hypotheek particulieren](#)
[Rabo-groenhypotheek](#)

3.3.3 Woningabonnement

Toepasbaar voor: Eigenaren van woningen

Werking: Het Woningabonnement is een initiatief gericht op energiebesparende renovatie van particuliere woningen, waarbij de abonnementskosten overeenkomen met een maandelijkse afschrijving van de investeringskosten.

Voorbeeld: Deventer sinds 2016; vervolgens ook Enschede, Zutphen, Lelystad, Haarlem, Ede, Lochem en Breda.

Bron: www.woningabonnement.nl
[City Deal Woningabonnement](#)

Woningabonnement in Deventer

Via het Woningabonnement® kunnen inwoners en bedrijven hun gebouw 'verduurzamen' zonder zelf vooraf te investeren. De particulier kiest voor een abonnement met een looptijd van 10, 15 of 20 jaar en betaalt een vast bedrag per maand in ruil voor de garantie dat de beloofde energiebesparing behaald zal worden. Op basis van een advies regelt een derde partij de investering en biedt de garantie dat de maatregelen werken. De maandelijkse kosten van de investeringen zijn gelijk aan de besparing op de maandelijkse energielasten. Voor een periode van 20 jaar met een bedrag van 150 euro per maand is dit exclusief rente circa 25.000 euro aan investeringsbudget. Het samenwerkingsverband werkt aan opschaling in de vorm van een City Deal.

3.3.4 Energieprestatievergoeding

Toepasbaar voor: Gebruikers van woningen

Werking: De energieprestatievergoeding (EPV) is een bedrag dat de huurder aan de verhuurder betaalt voor zijn energiezuinige woning. De verhuurder mag aan de huurder een vergoeding vragen voor de kosten die hij heeft gemaakt voor het energiezuinig maken van de huurwoning. Zo kan bijvoorbeeld na een renovatie de huurprijs gelijk blijven, en kan de verhuurder door de lagere energierekening het verschil (in de vorm van

de EPV) gebruiken om de gemaakte kosten te dekken.

Voorbeeld: Stroomversnelling, AEDES.

Bron: [Regels energieprestatievergoeding](#)

3.3.5 Impactlening

Toepasbaar voor: Eigenaren van bedrijven

Werking: Sinds 2016 geeft Rabobank 0,8% rentekorting op leningen voor duurzame projecten of producten die passen bij een van de 47 geselecteerde duurzame keurmerken. Hieronder vallen onder meer het BREEAM en het Cradle2Cradle certificaat.

Bron: [Impactlening Rabobank](#)

3.4 Opkomst 'groene' financiële incentives

Het inzetten en aanpassen van belastingen om financiële stimulansen te geven voor duurzaam gedrag is in opkomst. Naast overheden is de laatste jaren ook de financiële sector actief met gedifferentieerde rentetarieven, omdat zij hebben ervaren dat investeren in duurzaamheid loont. Bij koplopers op het gebied van duurzaam bouwen is het idee naar voren gekomen om te kijken naar differentiatie van grondprijzen, en het verwerken van duurzaamheid in de overdrachtsbelasting. Deze ideeën van de samenwerking 'Bouwen met Waarde(n)' hebben we nu niet uitgewerkt omdat ze nog te pril zijn.

Rond belastingen gaan steeds vaker stemmen op om 'de vervuiler betaalt' ofwel het kostenveroorzakersprincipe leidend te laten zijn in het bepalen van de heffing. De groene leges in Enschede worden gezien als een groot succes. En de waterschappen onderzoeken of de waterschapsbelastingen zo kunnen worden ingericht dat er ruimte wordt gemaakt voor duurzame prikkels. Het onlangs opgestelde regeerakkoord van Rutte III sluit aan op deze transitie, en noemt [gebouw-gebonden financiering](#) en groene belastingen expliciet als een streven. Overheden en marktpartijen zetten in toenemende mate breder en financieel gedrag beïnvloedend in om Nederland duurzamer te maken. Zo ook voor het klimaatbestendig inrichten van steden.

"Er zijn meerdere manieren waarop (financiële) beleidsinstrumenten kunnen worden ingezet om steden klimaatbestendiger te maken." Daniel Goedbloed, Amsterdam Rainproof

4 Groene heffingen voor waterbeheer

Welke kansen bieden de rioolheffing en waterschapsheffingen om als financiële prikkel ingezet te worden? En hoe kan goed gedrag meer structureel worden beloond? In dit hoofdstuk bouwen we verder op inzichten uit de Werkgroep Stedelijk Waterbeheer, en kijken we naar een gewenst model voor differentiatie van beide decentrale heffingen. De argumenten voor en tegen differentiatie die we gehoord hebben tijdens de interviews sluiten het hoofdstuk af, samen met de inbedding in de door de lokale context bepaalde beleidsmix.

4.1 Eigenaren en gebruikers

In hoofdstuk 2 Waterbeheer: kosten, trends en financiering zagen we al dat er verschillen zijn tussen gemeenten wat betreft de tariefsystemen die worden gehanteerd, en daarmee tussen welke wijzen belastingplichtigen worden aangeslagen. Het is daarbij belangrijk om een onderscheid te maken tussen eigenaren en gebruikers van een gebouw en/of perceel. Dit speelt zowel bij woningen als bij bedrijven.

- De **eigenaar** heeft met name invloed op hoe het perceel en het gebouw zijn ingericht, en daarmee ook op de mate waarin regenwater lokaal wordt verwerkt. In welke mate wordt er regenwater vanaf een perceel of gebouw geloosd op het collectieve systeem (riolering en zuivering)?
- De **gebruiker** heeft met name invloed op de hoeveelheid water die wordt gebruikt. Wordt er kort of lang gedoucht in een woning? Wordt er veel of weinig water gebruikt voor de productie in een bedrijf?

Voor het terugdringen van de hoeveelheid gebruikt water en de hoeveelheid afvalwater wordt doorgaans vooral naar de gebruiker gekeken. Uitzonderingen hierop zijn er ook, bijvoorbeeld wanneer een eigenaar een regenwater hergebruikstelsel financiert en installeert, en er daarmee voor zorgt dat gebruikers minder drinkwater gebruiken. De hoeveelheid afvalwater is dan niet meer gelijk aan de hoeveelheid drinkwatergebruik (regenwater dat voor toiletspoeling is gebruikt, wordt dan afvalwater). Naast de invloed van het gedrag van de gebruiker, beïnvloedt de eigenaar door de aanleg van het systeem ook de hoeveelheid drinkwatergebruik. Een andere uitzondering speelt bij huurders van woningen met een tuin. Het zal de eigenaar zijn die beslist over het wel of niet aanleggen van een groen dak, terwijl de huurder vaak invloed heeft op hoe versteend een tuin is aangelegd.

4.2 Differentiatie rioolheffing

In hoofdstuk 2 over de financiële aspecten van waterbeheer, en in hoofdstuk 3 over financiële prikkels, kwam de optie om te differentiëren via het tariefstelsel van de rioolheffing naar voren. In het eerdere Impactproject 'Hemelwater belasten of belonen' is

toegelicht dat op dit moment de rioolheffing mogelijkheden biedt om te differentiëren. Omdat de eenmalige vrijstelling voor (een onderdeel van) de rioolheffing als type prikkel verwant is aan het verstrekken van subsidie, richten we ons in deze paragraaf vooral op de meer structurele korting. In lijn met deze inventarisatie en de geluiden uit interviews en klankbordgroep verwachten we dat deze meer structurele beloning een groter bereik zal hebben en een meer duurzaam effect zal hebben op gedragsverandering. Zowel voor het klimaatadaptief maken van particulier terrein, als voor het in stand houden van de getroffen maatregelen.

Onderstaande schets van mogelijkheden maakten we in samenwerking met Ambient.

Besluit 1: Opbouw van de rioolheffing		
<p>Optie 1: Splitsing van rioolheffing in een hemelwater/ grondwaterheffing en een afvalwaterheffing.</p>	<p>Optie 2: Opbouw rioolheffing uit verschillende <u>bouwstenen</u>: a. hemelwaterdeel en afvalwaterdeel b. vast deel voor aansluit/afvoerrecht en variabel deel met heffingsmaatstaf c. combinatie van a en b, bijvoorbeeld hemelwaterdeel met vast en variabel deel, en afvalwaterdeel met vast en variabel onderdeel.</p>	<p>Optie 3: <u>Ruimtelijke differentiatie</u> met bijvoorbeeld een ander tarief voor verschillende geografische gebieden (bv. bedrijventerreinen).</p>
<p>Toelichting: Splitsing van de rioolheffing maakt het mogelijk per heffing een andere heffingsmaatstaf te kiezen. Het afvalwaterdeel is dan voor rekening van de <i>gebruiker</i>. Het regenwaterdeel voor rekening van de <i>eigenaar</i>.</p> <p>Deze splitsing vraagt om 2 aparte verordeningen met bijbehorende besluitvormingsprocessen, en splitsing kan zorgen voor extra administratieve lasten.</p>	<p>Toelichting: De gecombineerde heffing bestaat uit een aantal bouwstenen. Dit wordt in één verordening vastgelegd. Afhankelijk van het doel dat men met de heffing voor ogen heeft, kan gekozen worden voor een vast en een variabel deel. Met het vaste deel kan als het ware de rechten die een eigenaar (aansluitrecht) of gebruiker (afvoerrecht) heeft worden bekostigd. Het variabele deel biedt mogelijkheden voor een gedragsbeïnvloedende werking. Daarnaast kan onderscheid worden gemaakt tussen bouwstenen voor afvalwater (gebruiker) en voor regenwater (eigenaar).</p>	<p>Toelichting: Hierbij wordt voor een gebied bewust een ander tarief gehanteerd (bij eenzelfde heffingsmaatstaf). Zo kan een onderscheid worden gemaakt tussen een woongebied en een industriegebied, met verschillende heffingen.</p> <p>Ruimtelijke differentiatie wordt regelmatig toegepast na een fusie tussen gemeenten. In het gebied van de ene oorspronkelijke gemeente geldt dan een ander systeem dan in de andere oorspronkelijke gemeente. Na max 2 jaar wordt het tarief dan wel gelijkgesteld.</p>

Voorbeeld splitsing: Er is nog geen gemeente die dit doet. Er zou bijvoorbeeld een jaarlijkse vrijstelling op regenwaterheffing voor gegeven kunnen worden aan de eigenaar die gerichte investeringen doet zodat regenwater niet op het afvalwaterriool wordt geloosd.	Voorbeeld bouwstenen: In Venray is gekozen voor een afvalwaterdeel dat vervolgens bestaat uit een vast deel en een variabel deel dat is gebaseerd op het drinkwater gebruik, en een regenwaterdeel dat bestaat uit een vast deel en een variabel deel gebaseerd op m ² verhard oppervlak (zie voorbeeld 7.2 in bijlage 7).	Voorbeeld ruimtelijke differentiatie: De gemeente Moerdijk past deze differentiatie toe en onderscheidt een specifiek industriegebied.
--	---	--

Tabel 5: Opmaat voor duurzame rioolheffing, besluit 1 betreffende de inrichting van de rioolheffing.

Heffingsmaatstaf en principiële beginselen

Binnen de gekozen opbouw van de rioolheffing kan vervolgens gekozen worden voor de heffingsmaatstaf. Deze keuze bepaalt de mate waarin en waarop er gedifferentieerd kan worden. Doorgaans wordt de keuze politiek bepaald op basis van een aantal principiële beginselen. Als het gaat om bekostiging van publieke voorzieningen, zoals het stedelijk waterbeheer (collectieve en quasicollectieve goederen), kunnen voor het kostenverhaal 4 principiële beginselen worden gehanteerd (Van den Bosch, 2015):

- Solidariteitsbeginsel ofwel het collectief betaalt: bijdrage van burgers en bedrijven aan de kosten van door de overheid tot stand gebrachte collectieve voorzieningen, waarbij geen onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende groepen van gebruikers van die voorzieningen;
- Profijtbeginsel ofwel de gebruiker/belanghebbende betaalt: bijdrage van burgers en bedrijven aan kosten van de door de overheid tot stand gebrachte voorzieningen naar de mate van profijt van die voorzieningen;
- Kostenveroorzakingsbeginsel ofwel de kostenveroorzaker: bijdrage van burgers en bedrijven aan kosten van de door de overheid tot stand gebrachte voorzieningen naar de mate waarin zij de kosten van die voorzieningen veroorzaken, eventueel met als doel om het gedrag van de kostenveroorzaker te beïnvloeden (kostenveroorzaking verminderen);
- Vervuiler betaalt: bijdrage van burgers en bedrijven aan kosten van de door de overheid tot stand gebrachte voorzieningen naar de mate van vervuiling, eventueel met als doel om het gedrag van de vervuiler te beïnvloeden (vervuiling verminderen).

De huidige financiering van het stedelijk waterbeheer is een combinatie van deze principes en wordt mede ingevuld via de heffingsmaatstaven die gemeenten en waterschappen hanteren. Onderstaande tabel laat zien welke varianten er mogelijk zijn voor de heffingsmaatstaf. De variant die het meest stimulerend werkt als financiële prikkel voor klimaatadaptatie geven we weer in het groen en vetgedrukt.

Besluit 2: Differentiatie en heffingsmaatstaf				
Heffing voor eigenaar voor hemelwaterdeel			Heffing voor gebruiker voor afvalwaterdeel	
Vast deel voor (vast)recht op aansluiting op riool			Vast deel voor (vast)recht op afvoer via riool	
Variabel deel	Variabel deel	Variabel deel	Variabel deel	Variabel deel
Optie 1. Aangesloten m² verhard oppervlak	Optie 2. Perceel oppervlak	Optie 3. WOZ-waarde	Optie 1. Hoeveelheid gebruikt water	Optie 2. Aantal gebruikers
Variante 1: Variabel per m² Variante 2: Via een staffel, bijvoorbeeld meer of minder dan 100 m²	Dit kan per m ² zijn of via een staffel		Variante 1: Variabel per m³ Variante 2: Via een staffel, bijvoorbeeld meer of minder dan 500 m³	
Opmerking: Volledig afkoppelen leidt als het ware tot een vrijstelling van het variabele deel				
Toelichting: Het tarief wordt vastgesteld op basis van het aantal m ² verhard oppervlak op een perceel. Het gaat dan om de combinatie van de verharde bebouwing en bestrating die qua afvloeiing aansluiten op het riool.	Toelichting: Het tarief wordt bepaald door het aantal m ² oppervlak op een perceel ongeacht hoe het is ingericht. Het gaat dan om de combinatie van de verharde bebouwing, bestrating en groen-voorziening die qua afvloeiing aansluiten op het riool.	Toelichting: Het tarief is gekoppeld aan de WOZ-waarde. Hoe hoger de waarde, hoe meer men betaalt.	Toelichting: De gebruiker betaalt voor de afvoer en het transport van afvalwater op basis van de hoeveelheid gebruikt drinkwater (m ³).	Toelichting: Het tarief wordt bepaald door het aantal gebruikers in een gebouw. Doorgaans wordt er gewerkt met een staffel. Bijvoorbeeld 1-persoons huishoudens en meerpersoons-huishoudens.

<p>Voordeel 'm² verhard oppervlak' Directe prikkel om af te koppelen. Nadeel: De toetsing vraagt nadere uitwerking om de beheerskosten uitvoerbaar te houden.</p> <p>Voorbeelden: Venray voor specifieke bouwsteen, Ede voor het bedrijfsdeel? Hansewasser in Duitsland.</p>	<p>Voordeel m² perceel oppervlak' Relatief eenvoudig uitvoerbaar Nadeel: Er is geen prikkel voor afkoppelen.</p>	<p>Voordeel 'WOZ-waarde' Eenvoudig uitvoerbaar Nadeel: Geen prikkel voor afkoppelen</p> <p>Opmerking: Wanneer er een alternatieve duurzame WOZ-waarde wordt ontwikkeld die als heffingsmaatstaf kan dienen, dan lift deze variant van hemelwater belasten hier meteen in mee.</p>	<p>Voordeel 'm³ gebruikt drinkwater' Regenwaterhergebruik op eigen terrein wordt hiermee ook gestimuleerd. De koppeling zorgt dan voor dubbel voordeel, lagere kosten drinkwaterrekening, en lagere afvalwaterheffing. Het verbruik wordt met een staffel bepaald of gemeten met de watermeter en is daarmee eenvoudig toetsbaar. Nadeel: de koppeling met de drinkwaterrekening kan een administratieve last met zich meebrengen wanneer de drinkwaterrekening en de afvalwaterrekening van 2 verschillende bedrijven komt.</p> <p>Voorbeeld: Vlario.</p> <p>Variant: De gebruiker voor voor het afvalwaterdeel vrijstellen wanneer deze niet op het afvalwaterriool is aangesloten, maar het afvalwater lokaal zuivert.</p>	<p>Voordeel 'aantal gebruikers' Er vindt een enigszins 'rechtvaardige' verdeling van afvalwaterkosten plaats. Nadeel: er gaat geen prikkel voor gedragssturing van uit.</p>
---	---	--	--	---

Tabel 6: Opmaat voor duurzame rioolheffing, besluit 2 betreffende de heffingsmaatstaf per bouwsteen van de rioolheffing.

4.3 Differentiatie waterzuiveringsheffing

De waterschapsbelasting biedt op het moment alleen de mogelijkheid om te differentiëren naar drinkwater gebruik. Tot nu toe zijn er nog geen waterschappen die dit doen. Mede gevoed door het werk van de Werkgroep Stedelijk Waterbeheer onder leiding van Ambient, kijken we in deze inventarisatie ook naar de waterschapsbelasting. De Commissie Aanpassing Belastingstelsel (CAB) publiceerde eind 2017 haar concept-eindrapport 'Waterschapsbelastingen: klaar voor de toekomst'. Belangrijkste knelpunt dat zij signaleert is de moeilijkheid om het verharde oppervlak in Nederland in kaart te brengen, wat nodig is voor de toetsing van een duurzame variant van de heffing. De aanbevelingen van de CAB en de drive van een aantal actieve waterschappen in het Werkspoor Differentiatie Belastingen

van de Green Deal Groen Daken moedigen aan om ook voor dit spoor een schets op te nemen met keuzes en (wellicht toekomstige) mogelijkheden.

De waterschapsbelasting bestaat uit twee delen. Een watersysteemheffing (voor het beheer van het regionaal watersysteem, en enkele andere watertaken) en een zuiveringsheffing die de kosten van de afvalwaterzuivering dekken. De rioolwaterzuiveringsinstallatie zuivert het water voordat het op het oppervlaktewater wordt geloosd. Door technische innovaties en duurzame ambities zijn deze zuiveringsinstallaties meer en meer kleine grondstof- en energieproducenten aan het worden. Deze zorgen voor een alternatieve inkomstenbron, die de kosten van de zuivering voorlopig niet dekken.

"Het vereenvoudigen van differentiatie van belastingen is belangrijk voor organisaties die daar meerwaarde in zien. Op dit moment is er wettelijk weinig mogelijk voor waterschappen." Jeroen Buitenweg, Waterschap Vechtstromen

In het licht van belasting differentiatie, ligt het meest voor de hand om de zuiveringsheffing te differentiëren.

Besluit 1: Opbouw van de zuiveringsheffing
Opbouw uit twee verschillende <u>bouwstenen</u> : Een hemelwaterdeel voor eigenaren en een afvalwaterdeel voor gebruikers

Tabel 7a: Aanbeveling voor duurzame zuiveringsheffing, besluit 1 betreffende de inrichting van de heffing.

Besluit 2: Differentiatie en heffingsmaatstaf			
Heffing voor eigenaar voor hemelwaterdeel		Heffing voor gebruiker voor afvalwaterdeel	
<u>Vast deel</u> voor (vast)recht op aansluiting op riool		<u>Vast deel</u> voor (vast)recht op afvoer en zuivering via riool	
Variabel deel Optie 1. Aangesloten m² verhard oppervlak	<u>Variabel deel</u> Optie 2. WOZ-waarde	Variabel deel Optie 1. Hoeveelheid gebruikt water (m³)	<u>Variabel deel</u> Optie 2. Aantal gebruikers en ve (vervuilingseenheden)
Variant 1: Variabel per m² Variant 2: via een staffel, bijvoorbeeld meer of minder dan 100 m²	Opmerking: Wanneer er een alternatieve duurzame WOZ waarde wordt ontwikkeld die als heffingsmaatstaf kan dienen, dan lift deze variant van hemelwater belasten hier meteen in mee.	Variant 1: variabel per m³ Variant 2: via een staffel, bijvoorbeeld meer of minder dan 500 m³	

Tabel 7b: Aanbeveling voor duurzame zuiveringheffing, besluit 2 betreffende de heffingsmaatstaf per bouwsteen.

4.4 Kansen voor vergroenen van belastingen

In de voorgaande paragrafen lieten we zien wat er op dit moment mogelijk is rond de rioolheffing. In hoeverre differentiatie van rioolheffing kansrijk is om als financiële prikkel in te zetten zal afhangen van de lokale situatie en van hoe de verschillende argumenten worden gewogen.

4.4.1 Argumenten rond differentiatie van belastingen

Naast de argumenten rond afkoppelen (paragraaf 2.5.1) hoorden we in de interviews ook specifieke argumenten voor en tegen het differentiëren van belastingen. We noemen ze hieronder, als basis voor het maken van keuzes vanuit de perspectieven duurzaamheid, rechtvaardigheid en institutioneel.

Duurzaamheid

Belangrijkste argument voor differentiatie van belastingen is dat het een **financiële prikkel** is waarmee eigenaren en gebruikers gestimuleerd kunnen worden om te investeren in de ‘ontharding’ van hun perceel, en dit vervolgens ook zo te (onder)houden. Deze structurele korting voor het zorgen dat het regenwater niet wordt afgevoerd via het gemengde riool wordt gezien als een beloning voor duurzaam gedrag. Het gaat daarbij vooral om de symbolische waarde en niet zozeer om grote bedragen. De verwachting rond gedragsverandering wordt vaak gebaseerd op succesvolle voorbeelden van isolatie, dubbel glas en PV-panelen met een terugverdientijd, of op DifTar uit het afvalbeleid. Bij de koppeling met het drinkwatergebruik, door deze als heffingsmaatstaf te gebruiken via een zogenaamd waterspoor (paragraaf 3.2.2), kan dit een extra stimulans geven om het regenwater opnieuw te gebruiken, bijvoorbeeld met regentonnen of watercirculaire sanitaire voorzieningen. Zo wordt drinkwater besparing ook gestimuleerd. Overwogen kan worden om extra korting te geven wanneer de klimaatadaptatiemaatregel gecombineerd wordt met meer groen en biodiversiteit.

Tegenstanders geven aan dat de **prikkel te gering** is om werkelijk aan te zetten tot gedragsverandering. Ook in de variant van het waterspoor wordt de combinatie met minder drinkwatergebruik als een te geringe prikkel gezien. Daarnaast kunnen de particuliere investeringen relatief hoog zijn voor het verantwoord verwerken van regenwater op eigen perceel. De locatie bepaalt de hoogte van deze investeringen, en hoe deze zich verhouden tot de eventuele kosten voor een meer wijkgerichte oplossing.

Rechtvaardigheid

In Duitsland is het differentiëren van de waterbelasting gestart vanuit het **kostenveroorzakers/vervuiler-betaalt-beginsel**: wie meer loost, moet meer betalen. Dit argument voor differentiatie sluit aan bij Europese Kaderrichtlijn Water (**KRW**) die stelt dat kostenveroorzaking/vervuiler betaalt een richtlijn moet zijn. Frankrijk en België onderzoeken

deze optie. Essentie is dat het als rechtvaardig wordt gezien om particulieren met grotere oppervlakten verharding zwaarder te belasten, omdat zij ook relatief meer regenwater lozen op het collectieve rioolsysteem. Ook in Amsterdam waren deze zogenaamde ‘grote lozers’ een trigger om opnieuw naar het watergebonden belastingsysteem te kijken. Deze zienswijze versterkt het draagvlak bij burgers. Daarnaast speelt de vraag wie voor welk deel wordt belast. De gebruiker van een perceel/aansluiting is te zien als veroorzaker van afvalwater terwijl de eigenaar veroorzaker is van het afstromen van hemelwater van het perceel. Kortom, het is vanuit het rechtvaardigheidsperspectief belangrijk dat beide delen terugkomen in de rekening van de rioolheffing. Dit leidt tot een gecombineerde heffing met zowel een eigenaren- als een gebruikersdeel voor respectievelijk hemelwater- en afvalwater, en past bij een heffing gebaseerd op het kostenveroorzakingsbeginsel (zie ook de voorbeelden in Duitsland 7.3 en Nijmegen 7.5 in bijlage 7).

Een aantal geïnterviewden gaven aan dat het rechtvaardig is als de **kosten** rond klimaatverandering **gedeeld** worden. Differentiatie kan helpen om de balans tussen collectieve baten en individuele kosten van klimaatadaptatieve maatregelen recht te trekken met het oog op de gezamenlijk klimaatopgave. Beschouwd in relatie tot andere beleidsinstrumenten: bij een verordening tot afkoppelen liggen de kosten volledig bij de private investeerder. Door differentiatie van belastingen is er een meer structureel financieel voordeel. Ofwel, de investeerder ‘verdient er op terug’.

Op het gebied van rechtvaardigheid is ook een tegengeluid te horen vanuit het **solidariteit–profijtbeginsel**: regel niet alles generiek omdat gebieden en gemeentes in Nederland verschillend zijn. In zowel krimpregio’s als groeiregio’s zijn opbrengsten nodig om vaste lasten van de bestaande infrastructuur te bekostigen. In krimpgebieden blijven de vaste lasten gelijk, maar door het dalend aantal inwoners stijgen de lasten per persoon; in groeigebieden stijgen de vaste lasten en dalen de lasten per persoon. Daarnaast bepalen de kapitaallasten -de eerdere langlopende investeringen in de infrastructuur- een groot deel van de kosten. Iedereen heeft daar van oudsher aan meebetaald. Het zou niet rechtvaardig zijn als sommige mensen ineens minder zouden mogen betalen.

“Eerlijkheid is niet objectief, het is persoonlijke interpretatie. Vraag is in hoeverre je investeert in de discussie over eerlijkheid, of dat je werkt aan de acceptatie dat er kosten zijn en dat deze betaald moeten worden.” Jacco Slomp, VNG

Institutioneel

De meeste bezwaren kwamen we tegen op het institutionele vlak. Zo verschillen partijen van mening over de vraag of subsidies en/of communicatiemaatregelen **juist effectiever of minder effectief** zijn dan differentiatie van belastingen. Tegelijkertijd blijkt uit de gesprekken en onderzoeken dat het gaat om de juiste combinatie van beleidsinstrumenten, ofwel ‘beleidsmix’. Differentiatie is een manier om incidentele subsidies en communicatieacties te

bestendigen, ofwel een structurele beloning voor goed gedrag. Het kan ook de invoering van een verplichting via een verordening verzachten.

De gemeentelijke kosten voor riolering bestaan voor 90-95% uit **vaste lasten** en deze **blijven bestaan**. Het gaat bij differentiatie echter om **sturing bij capaciteitstekort** als gevolg van klimaatverandering. Als particulieren zelf maatregelen nemen hoeft een gemeente minder maatregelen te nemen, met op lange termijn vermeden kosten als gevolg. Door de vermeden kosten hoeft de rioolheffing op lange termijn niet of minder te stijgen. Tegelijkertijd speelt dat de bestaande voorzieningen nog steeds gefinancierd moeten kunnen worden. De korting is als het ware relatief tussen particulieren. Als alle particulieren klimaatadaptatiemaatregelen nemen, dan blijven de kosten voor de afvoer gelijk door de eerder gedane investeringen. Vermeden wordt wel dat er extra publieke uitgaven nodig zijn voor klimaatadaptatie. In Vlaanderen is men bijvoorbeeld verplicht om een eigen hergebruikvoorziening op eigen terrein te maken en baseren ze de heffing nu per m³ drinkwater. Omdat inwoners maatregelen hebben getroffen gaat de prijs per m³ drinkwater omhoog door het lagere verbruik; de vaste kosten blijven namelijk. De prijsstijging na goed gedrag komt vreemd over. Differentiatie geeft bovendien **onzekerheid** of er **voldoende inkomsten** binnen komen om de kosten voor het uitvoeren van de taken rond hemelwater en afvalwater te dekken. Het gedrag van particulieren laat zich moeilijk voorspellen. Een fonds of garantiestelsel zou hierin uitkomst kunnen bieden.

De verwachte **perceptiekosten en implementatiekosten** kwamen als een belangrijk tegengeluid naar voren. Er is behoefte aan lage perceptiekosten (uitvoerings- en administratiekosten) met weinig bureaucratie/administratieve werkdruk en inclusief een laag risico voor juridische bezwaren door perceelegebieden/gebruikers. Perceptiekosten zijn lager naarmate de informatie over de heffingsmaatstaf direct voorhanden is (zoals perceelegebieden, WOZ-waarde, drinkwatergebruik) en de heffingsmaatstaf robuuster is. Een robuuste heffingsmaatstaf voorkomt kostbare rechtszaken, en een kostbare uitslag daarvan.

Verder moet goed gekeken worden naar de toetsbaarheid van verharding en afwatering. Het is op dit moment technisch niet te meten en/of te kostbaar om te heffen op basis van verhard oppervlakte. Een deel van de verharding watert af, een deel niet. Dat is op een luchtfoto niet zien en op basis van een luchtfoto kan dus ook niet berekend worden welk deel niet meer in de riolering komt. Ook de dekking van watermeters is niet 100%, en bovendien gaat niet al het leidingwater naar de zuivering toe (denk aan auto wassen, tuin sproeien), of gaat er juist meer dan alleen leidingwater naar toe (toiletspoelen of wassen met dakwater of water uit de regenton, etc). Hoe kleiner een perceel, hoe duurder de toetsing verhoudingsgewijs is per m² afgekoppeld oppervlak. Een optie is om de bewijslast om te draaien: toon aan dat je hemelwater op je perceel houdt en je betaalt minder, of om andere oplossingen uit te werken, zoals een perceel rekentool, een basisregistratie van verhard oppervlak of een hemelwaterlabel.

“Vanuit het perspectief van belastinginning is een eenduidig en een eenvoudig systeem te prefereren boven complexe differentiatie omdat het uitvoeringskosten met zich meebrengt en in een minder robuuste heffing resulteert. Redenerend vanuit de lange termijnopgave voor klimaatadaptatie kan dat anders zijn.” Gert Dekker, Ambient

Als belemmering voor nieuwe financiële arrangementen kwam een zogenaamde **scheve verdeling van lusten en lasten en verschillende taken** naar voren, van provincies (waterkwaliteit), waterschappen (waterafvoer, bescherming tegen water en waterzuivering), gemeenten (waternaansluiting perceel, klimaatadaptatie leefomgeving) en regionale uitvoeringsdiensten. Tegelijkertijd zien we op regionale schaal dat overheden meer samen optrekken op een aantal thema's zoals energie en water, en dit samen vastleggen in een meerjaren-masterplan. Dit biedt mogelijkheden voor toekomstgerichte arrangementen.

Enige voorzichtigheid is van belang bij het differentiëren van tarieven. Bij **waterschappen** wordt tot op heden **zoveel mogelijk naar één tarief** gestreefd. Dit gebeurt ondanks dat er verschillen per gebruiker zijn op het gebied van veiligheid, wateraanvoer, drooglegging, etc. Het instrument differentiatie inzetten op onderwerpen die je wilt stimuleren betekent ook vanuit het perspectief van rechtvaardigheid dat je de deur op een kier zet voor tarief differentiatie van heel veel andere verschillen, hetgeen kan leiden tot een onwerkbaar belastingsysteem.

Institutionele argumenten kunnen overigens anders gaan wegen als er in de organisatie veranderingen op til zijn, zoals harmonisatie of herindeling van gemeenten.

4.4.2 Afweging tussen argumenten

Welke argumenten gebruikt worden hangt veelal af van de (lokale) situatie en van persoonlijke voorkeuren. Belangrijk is steeds na te gaan welk vertrekpunt prioriteit heeft. Welk probleem moet opgelost worden? Wil en kun je daarvoor sturen in gedrag? Wil je gebruik maken van de particuliere ruimte om het probleem op te lossen? Of is het zo dat je de rekening rechtvaardiger wilt verdelen naar gebruik van het collectieve systeem voor riolering en zuivering?

“Er zijn twee redenen om te komen tot differentiatie van belastingen: rechtvaardigheid en (gewenste) gedragsverandering. Het begint met de vraag ‘is er een probleem, wil ik sturen (in gedrag) of niet?’. Als het antwoord daarop 2 maal ja is, is sturen op geld een van de mogelijkheden. Maar ook als dat niet geval is dan appelleert meer betalen als je meer loost aan rechtvaardigheid.” Rob Hermans, Stichting RIONED

Van de in de vorige paragraaf genoemde argumenten voeren duurzaamheid en rechtvaardigheid doorgaans de boventoon bij bestuurders, waarbij zij de perceptiekosten dan als oplosbaar beschouwen. Daarnaast zijn er ook gemeenteraden en gemeentelijke

beleidsprocessen waar een voorstel het juist niet gehaald heeft omwille van de verwachte administratieve lasten. Daarom is het bij de ontwikkeling van differentiatie van belastingen van belang om goed te kijken naar de robuustheid van de heffingsmaatstaf, om zo de (onverwacht) hogere perceptiekosten te vermijden. De toetsbaarheid speelt daarbij een belangrijke rol als onderdeel van de institutionele aspecten.

4.4.3 Groene belastingen onderdeel van beleidsmix

Uit de interviews komt als redeneerlijn naar voren dat differentiatie van belastingen vooral interessant is als onderdeel van een bredere beleidsmix, als vervolg op eenmalige subsidies om een bredere groep te bereiken, of als verzachting bij de invoering van een verplichting. Het is dan duidelijk dat een brede inzet van particulieren nodig is om de verstedelijkte omgeving klimaatbestendig te maken. Het vraagt vervolgens om een juiste combinatie van communicatie, financiële prikkels en in een later stadium wellicht ook verplichtingen. Structurele financiële prikkels in de vorm van differentiatie van belastingen kunnen hier een plek in hebben en helpen om private partijen te stimuleren hun percelen klimaatbestendiger in te richten.

“In Son en Breugel willen we én communicatiecampagnes én subsidie én differentiatie om ons klimaatbeleid te bestendigen. Zo’n communicatieactie of subsidie is eenmalig, we werken daar al een tijd mee. We willen burgers die ‘nog steeds goed bezig zijn’ structureel belonen.” Tom van den Nieuwenhuijzen, wethouder Son en Breugel

Mix met communicatie

Communicatie kan ingezet worden op veel verschillende manieren, de afgelopen jaren hebben verscheidene initiatieven de aandacht getrokken. Bijvoorbeeld ‘Samen Waterklaar!’, waarbij waterschap Limburg in samenwerking met gemeentes in Midden- en Noord Limburg subsidies geeft als mensen hun regenpijp afkoppelen, in combinatie met een communicatie campagne (www.waterklaar.nl). Ook de gemeente Son en Breugel maakt veel gebruik van communicatie. Zo zetten ze lokale klimaathelden in het zonnetje en voeren ze beleid onder het motto ‘als we het doen, doen we het groen’. Andere voorbeelden zijn Amsterdam Rainproof, Operatie Steenbreek, Watersensitive Rotterdam en Leiden Sponge City.

Wijkinitiatieven

Hoe om te gaan met differentiatie voor particulieren wanneer klimaatadaptatie maatregelen vooral op wijkniveau worden gestimuleerd? Als de hele wijk meedoet is er meer mogelijk om echte wateroverlastproblemen te voorkomen. Als bijvoorbeeld een hele wijk met een grote klimaatadaptatieopgave door zijn lagere ligging meedoet, hoe ga je dan om met differentiatie in wijkverband versus het stimuleren van individuele burgers in de gehele gemeente? Ruimtelijke differentiatie op basis van klimaatrisico’s per gebied biedt hier eventueel mogelijkheden voor. Voorwaarde is dan wel om goed naar recht en

rechtvaardigheid tussen particulieren te kijken, en naar de daarmee samenhangende juridische robuustheid van het heffingssysteem.

Mix met verplichten

Voorbeeld van verplichten is de verordening van een gemeente die private partijen verplicht om hemelwater te verwerken op het eigen perceel. In Laren is deze verordening onlangs wegens protesten weer ingetrokken (zie voorbeeld 7.10 In bijlage 7). Ook is verplichten mogelijk via het bestemmingsplan of door criteria over waterberging op te nemen in de omgevingsvergunning. Waterschappen vragen soms om een zogenaamde ‘watertoets’ waarmee in de bouwenvolop eisen aan de waterberging worden gesteld, zoals door Waternet op de Zuid-as in Amsterdam.

Sectorale afspraken

Gemeenten en/of waterschappen kunnen ook gerichte afspraken maken met sectoren/bedrijven. Waterschap Aa en Maas maakt afspraken met agrariërs over nieuwe systemen en een bovenwettelijke norm die robuuster en voorbereidend is op een nieuwe norm. Het gaat uit van het in samenhang oppakken van problemen, maatschappelijke acceptatie van enige wateroverlast, en de vraag tot hoe ver een maatschappelijke taak moet gaan (voor te droge en te natte situaties).

Groene korting op de stormwater heffing in Basel

In Basel heeft een stadsecoloog jarenlang gelobbyd voor meer groene daken in zijn stad. Hij heeft in samenwerking met de universiteit aldaar zelfs een speciale techniek ontwikkeld, een plantensamenstelling die goed bij de lokale biodiversiteit past. Basel begon met communicatie en subsidies. Na verloop van tijd is korting op de waterheffing ingevoerd als extra middel om burgers te laten wennen aan het idee van groene daken. Na 20 jaar heeft de stadsraad in Basel met een ruime meerderheid gestemd voor het verplichten van groene daken in nieuwbouw en grote verbouwingen. Om deze verplichting meer legitimiteit te geven handhaafden ze de 50% korting op de waterheffing. Zo werkt differentiatie op heffingen om 1) bewustzijn te vergroten, 2) inmasseren van de noodzaak tot verdere verplichtende maatregelen, en 3) het verzachten van verplichtende maatregelen.

4.5 Lessen van pioniers

Op dit moment is er een zeer beperkt aantal gemeenten en/of waterschappen dat werkt met belastingdifferentiatie voor riool- of zuiveringsheffing als financiële prikkel voor het stimuleren van klimaatadaptatie maatregelen. Het recente overzicht in bijlage 7 dat we maakten voor deze inventarisatie laat dit zien. Alleen Venray past differentiatie voor particulieren toe op basis van verhard oppervlakte, en Ede en Hoogeveen op basis van oppervlakte in het algemeen voor bedrijven.

“Het is belangrijk om te communiceren naar bewoners en bedrijven waarom er een beroep op hen wordt gedaan om hun perceel meer klimaatbestendig te maken. Financiële prikkels kunnen dan helpen om gedragsverandering voor elkaar te krijgen”
Nieske Bisschop, Ministerie Infrastructuur en Waterstaat

Er zijn meer gemeenten die overwegen om gebruik te maken van dit instrument, dan wel een pilot in voorbereiding hebben of zouden willen. In de afwegingen die we hoorden, komen de verschillende argumenten uit de voorgaande paragrafen naar voren. VLARIO in Vlaanderen is al geruime tijd aan het lobbyen voor de mogelijkheid om te differentiëren. Op dit moment wordt alleen het afvalwaterdeel belast en VLARIO wil het hemelwaterdeel ook een plek geven in de kostenverdeling van de Vlaamse belasting voor waterbeheer in de stad. Het blijkt lastig om het onderwerp op de agenda van de politiek te krijgen, andere zaken hebben vaak een hogere prioriteit.

Laren heeft het idee om met de inkomsten uit de heffing een fonds voor burgers te creëren om maatregelen mee te financieren. Ook zijn er andere prille wijkgerichte initiatieven om initiële investeringen te bekostigen via uitgespaarde toekomstige kosten, zoals via crowdfunding en Impact Bonds.

Duurzame WOZ-waarde

Een aantal gemeenten en waterschappen gebruikt de WOZ-waarde als heffingsmaatstaf voor de heffing (paragraaf 2.3). Hiermee vindt al een relatieve differentiatie plaats, op basis van de waarde van een perceel. Gemiddeld genomen speelt dat hoe groter een perceel is, hoe meer het waard is. Deze differentiatie houdt nog geen rekening met de mate van duurzaamheid of klimaatbestendigheid van een perceel. Wanneer de WOZ-waarde wel meer de duurzame waarde gaat meenemen, of als er een duurzame WOZ-waarde zou worden ontwikkeld als heffingsmaatstaf in plaats van de financiële waarde, dan ontstaan er ook voor de rioolheffing en waterzuiveringsheffing eenvoudige mogelijkheden om te differentiëren.

Figuur 5: Integrale duurzame waarde uitgedrukt in een duurzame WOZ.

Communicatie, gedrag en risico's

De voorbeelden van Renkum en Ede laten zien dat de inwoners van twee vergelijkbare gemeentes die in dezelfde regio liggen toch heel verschillend kunnen reageren op eenzelfde financiële prikkel (subsidie). Het verschil is wellicht toe te schrijven aan andere vormen van communicatie. In Renkum is vanaf het begin een uitgebreid communicatietraject gevolgd. De herkenbare communicatie heeft wellicht de bereidheid om af te koppelen gesterkt. In België steeg uiteindelijk de heffing voor de betrokkenen, omdat de vaste kosten voor het afvoersysteem bleven. Het omgaan met stijgende kosten ondanks toepassing van afkoppelmaatregelen is een item waar bij voorkeur vooraf helderheid over dient te komen. De vraag is ook wat het effect van de stijging is geweest op de perceptie en het gedrag van de betrokken burgers.

In het boek Donut Economie schrijft Kate Raworth over risico's van het inzetten van financiële prikkels als financiële incentive. Uit onderzoeken blijkt dat er daardoor een verschuiving van de intrinsieke sociale en planet waarde kan plaats vinden richting een meer financiële extrinsieke motivatie. Dit kan vervolgens het beoogde beleidsdoel tegen werken, bijvoorbeeld omdat mensen door meer te betalen de beleving hebben een soort recht op extra hemelwaterafvoer te kopen.

5 Van willen naar kunnen

De inventarisatie van financiële prikkels, de voorbeelden van pioniers en de bespiegeling in de klankbordgroep leiden tot een aantal aanbevelingen. De belangrijkste daarvan is dat het er in deze fase vooral gaat om bestuurders en ambtenaren die iets willen met financiële prikkels en/of die differentiatie van belastingen willen ondersteunen met informatie en hulpmiddelen. Het advies is om hiervoor via een gezamenlijk ontwikkeltraject op progressieve wijze een Toolkit met een duurzame modelverordening en een afwegingsmodel te ontwikkelen, parallel en in wisselwerking met pilots. Zodoende leidt het leren van elkaar tot landelijke versnelling en continue verbetering. De hulpmiddelen worden zo al doende in de praktijk ontwikkeld, en maken inzichtelijk dat het niet ingewikkeld is om met differentiatie te werken. Bekrachtiging van de samenwerking tussen Rijksoverheid, bestuurders en vertegenwoordigers van decentrale overheden versterkt het commitment aan een gezamenlijke ambitie en inzet. Partijen hebben elkaar nodig voor versnelling en opschaling.

5.1 Duurzame modelverordening

Er is behoefte aan een duurzame modelverordening voor de rioolheffing. Door een duurzame variant van de rioolheffing vast te leggen in een geaccepteerde en juridisch gecontroleerde VNG-modelverordening, is 'kan niet' geen argument meer. Zo krijgen bestuurders en ambtenaren die dit willen meer ondersteuning, ook in kleinere gemeenten. Deze duurzame modelverordening dient enige flexibiliteit te geven qua invulling van de locatie afhankelijke factoren en heersende politieke afwegingen in een gemeente. De opmaat in hoofdstuk 4 'Groene heffingen voor waterbeheer' kan als vertrekpunt worden genomen. Een werkgroep bestaande uit gemeenten en waterschappen, zoals het Werkspoor Differentiatie Belastingen, kan vanuit de praktijk meedenken. Het afwegingsmodel (zie Toolkit in de volgende paragraaf) kan helpen om keuzes te maken om voor de duurzame variant te kiezen. Het afwegingsmodel kan ook helpen bij de keuzes tussen varianten in de heffing. De geïnventariseerde argumenten bieden daarvoor een kapstok, met de gehanteerde indeling naar duurzaamheid, rechtvaardigheid en institutionele aspecten.

5.2 Toolkit met afwegingsmodel

In het zicht van de nieuwe beleidsperiode na de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 is het van belang om een Toolkit te ontwikkelen voor in eerste instantie gemeenten, omdat er in de rioolheffing al een en ander direct mogelijk is. In nauwe samenwerking met VNG, UvW, Stichting RIONED en STOWA kunnen bouwstenen voor differentiatie van belastingen gemaakt en aangeboden worden. De bredere samenwerking van koepels en pionierende decentrale overheden maakt het mogelijk om het totale pakket van modelverordeningen, wet- en regelgeving te beschouwen.

“Er is behoefte aan een Toolkit voor klimaatadaptieve gemeenten om ze te ondersteunen en inspireren voor het beleidsarrangement dat past bij hun lokale uitdagingen en opvattingen over stedelijk waterbeheer.” Michel Bunt, gemeente Rotterdam

5.2.1 Toolkit

De Toolkit dient bruikbaar te zijn voor ambtenaren en bestuurders van gemotiveerde gemeentes en zo veel mogelijk obstakels weg te nemen. Door voor te sorteren op de omgevingswet en de beweging richting meer integraal beleid voor de ruimtelijke ordening in de stad, wordt de Toolkit relevant en breed toepasbaar. Deze Toolkit kan via de website van VNG worden ontsloten. Van belang is dat er naast de optie differentiatie van belastingen ook alternatieven worden aangeboden voor modelverordeningen en wet- en regelgeving. Hieronder bieden we een overzicht van ondersteunende onderdelen voor bestuurders en gemeenteambtenaren, voor de voorgestelde Toolkit.

- A. **FAQ:** een overzicht met veelgestelde vragen en antwoorden. Beginnen met een aantal vragen die uit het Werkspoor Differentiatie Belastingen, de klankbordgroep en deze inventarisatie naar voren kwamen. Aanvullen met vragen uit andere studies en nieuwe vragen die gaandeweg naar voren komen. Als het onderwerp meer gaat leven bij gemeenten, dan hebben zij toegang tot informatie over de mogelijkheden.
- B. **Afwegingsmodel:** een overzicht van onderbouwde argumenten voor en tegen differentiatie van belastingen, in de vorm van een beslisboom. Desgewenst voorafgegaan door een beslisboom rond afkoppelen en de meest passende beleidsmix. Het afwegingsmodel wijst bij voorkeur ook aan welke soort financiële prikkels of vorm van differentiatie het meest passend zijn voor de lokale situatie.
- C. **Stappenplan:** een stapsgewijs advies voor budgettering, implementatie en uitvoering.
- D. **Duurzame modelverordening rioolheffing:** een juridisch verantwoorde duurzame modelverordening die enige flexibiliteit geeft qua invulling voor de locatieafhankelijke factoren en politieke afwegingen (zie paragraaf 5.1).
- E. **Rekenmodule:** hiermee kunnen varianten voor de rioolheffing worden berekend om scenario's door te kunnen rekenen voor de gemeentelijke financiële balans, en voor de variaties in tarieven.
- F. **Toetsingsmodel:** een voorstel voor het toetsen van percelen. De best werkbare wijze van toetsen kan gezamenlijk worden ontwikkeld, maar zou ook per gemeente verschillend kunnen zijn. Gedacht wordt aan een combinatie van bewijslast bij de perceeleigenaar neerleggen, google-foto's, een perceel-rekentool of een hemelwaterlabel.
- G. **Communicatie:** advies voor bredere inbedding in een beleidsmix; voorstel voor betrekken van perceeleigenaren bij de invoering.

- H. **Voorbeelden:** inspiratie met voorbeelden van concrete toepassingen, met in een meer beveiligde omgeving eventueel ook contactgegevens. Bijlage 7 met voorbeelden kan als basis worden gebruikt en gaandeweg aangevuld worden met meerdere voorbeelden en ervaringen.
- I. **Helpdesk:** verwijzing naar collega's en experts die bij ontwikkeling en invoering kunnen helpen.

De Toolkit wordt bij voorkeur parallel ontwikkeld aan een pionierende groep die al doende de weg bereidt voor het peloton. Door reflectie en spiegelen binnen een community of werkgroep met pioniers kan de Toolkit via vraaggestuurd maatwerk optimaal aansluiten bij de weerbarstige en gevarieerde praktijk. De Toolkit bevat bij voorkeur onderlinge verwijzingen, bijvoorbeeld van het afwegingsmodel naar de duurzame modelverordening, die weer verwijst naar voorbeelden en naar contactinformatie van professionals in een helpdesk.

5.2.2 Afwegingsmodel en klimaatstresstest

De uitdagingen rond klimaatverandering zijn lokaal, en per locatie verschillend. Gaat het om voorkomen van wateroverlast, op welke plaatsten en in welke vorm? Of is er meer een drive om de zuivering efficiënter te maken? Of zijn er andere opgaven in de stad die slim mee kunnen liften, zoals luchtkwaliteit en biodiversiteit? Kortom, de beginsituatie verschilt sterk, waardoor iedere gemeente of waterschap zijn eigen keuzes heeft te maken rond afkoppelbeleid richting private partijen en de inzet van financiële prikkels daarbij. Een afwegingsmodel in de vorm van een beslisboom kan helpen om enige structuur in de keuzes aan te brengen, en de argumenten helder in kaart te brengen. De klimaatstresstest biedt bij voorkeur inzicht in de locatiebepalende randvoorwaarden en kansen om mee te koppelen met andere beleidsthema's.

De volgende aspecten zijn genoemd en kunnen in een afwegingsmodel verwerkt worden.

- Wel/niet nodig om aan klimaatadaptatie te werken (klimaatstresstest: wateroverlast, hitte en droogte).
- Wel/niet nodig om privaat terrein aan te passen (klimaatstresstest).
- Wel/niet meekoppelen met andere maatschappelijke opgaven (zoals sociaal, gezondheid, luchtkwaliteit, circulair, biodiversiteit, gas- en energietransitie, onderhoud wegen, deelauto).
- Welke (private) partijen betrekken en stimuleren.
- Welke beleidsmix, inclusief financiële prikkels en differentiatie van heffingen.

Daarnaast is het voor het verder ontwikkelen en invoeren van belasting differentiatie van belang om de discussie maatschappelijk en politiek te voeren en de argumenten in kaart te brengen. Paragraaf 4.4 geeft hiervoor een voorzet. Een overzicht van onderbouwde

argumenten helpt om dit onderwerp zo volledig mogelijk op de agenda van zowel bestuurders als beleidsmakers bij gemeenten, provincies, en waterschappen te zetten. Het ondersteunt het gezamenlijke gesprek over de te varen koers, en geeft inzicht in de uiteenlopende standpunten. Zodoende kan men samen een onderbouwde keuze maken.

5.3 Samen doen en ontwikkelen

Het proces rond deze inventarisatie maakt duidelijk dat er een brede coalitie met bestuurders, Rijksvertegenwoordigers en professionals nodig is voor volgende stappen. Deze coalitie kan de bewustwording vergroten via een gezamenlijke boodschap. Zij ondersteunt een slimme uitwerking van financiële prikkels via een gezamenlijk ontwikkeltraject en zorgt voor draagvlak wanneer obstakels overwonnen moeten worden. De verbinding met pionierende decentrale overheden zorgt ervoor dat geleerde lessen snel landelijk kunnen worden verspreid.

“Er is een brede coalitie nodig om te bedenken hoe om te gaan met obstakels, denk aan bewustwording vergroten en omgaan met weerstand buiten de kring van kennis” Jacco Slomp, VNG

5.3.1 Commitment

Pioniers zijn al begonnen met de eerste stappen, maar er is nog veel te ontwikkelen. Zij hebben behoefte aan bestuurlijk commitment om hun decentrale praktijk te borgen en opschaling vanaf het begin goed vorm te geven. Een gezamenlijk langetermijnperspectief voor hemelwater, afvalwater en zuivering is daarbij van belang om beleidskeuzes rond het scheiden van waterstromen en het sluiten van kringlopen, en de eventuele inzet van differentiatie van belastingen richting te geven. Daarnaast staan toetsing van percelen, het verwachte effect op gedrag en de mate van beloning op de gezamenlijke agenda in de zoektocht naar duurzame financiering van het waterbeheer in een veranderende omgeving.

“Op die manier is het een kwestie van een eerste stap van een lange mars.”
Peter Jasperse, IPO

Zowel in het Werkspoor Differentiatie Belastingen van de Green Deal Groene Daken die sinds 2015 werkt en deelt rond dit onderwerp, als in de klankbordgroep bij deze inventarisatie, hebben we gemerkt dat het versnellend werkt om ervaringen te delen. Successen inspireren, en het delen van uitdagingen en de zoektocht die ermee gepaard gaat werkt ondersteunend. Wij adviseren om de beweging groter en sterker te maken door nieuwe afspraken te maken in een bredere setting: een gezamenlijk ontwikkeltraject waarin financiële prikkels en het vergroenen van belastingen voor klimaatadaptatie centraal staan, met een bestuurlijke stuurgroep en een aantal ambtelijke werkgroepen. De klankbordgroep rond deze inventarisatie kan hier op aansluiten of in onderdelen meewerken. Er wordt getekend voor een gezamenlijk doel, en voor een gedeelde inzet. De oplossingen worden gaandeweg uitgewerkt, concreet toegepast en verbeterd tot ze effectief zijn.

5.3.2 Lange termijn visie

Onderdeel van de samenwerking is om met elkaar de huidige denkrichtingen voor een (gezamenlijke) langetermijnvisie rond het financieren van waterbeheer scherp te krijgen. Deze visie helpt bij het maken van keuzes voor het vergroenen van belastingen.

De duurzaamheids-, rechtvaardigheids- en institutionele argumenten rond afkoppelen en differentiatie van belastingen kunnen worden gebruikt om de denkrichtingen aan te scherpen. Een voorbeeld is de discussie over de vraag of hemelwater en/of afvalwater gedecentraliseerd of gecentraliseerd moeten worden geregeld en of de financiering hiervoor collectief moet zijn, door private partijen moet worden opgebracht, of dat het een mengvorm hiervan moet zijn. Praktijkervaringen in bijvoorbeeld regionale pilots kunnen helpen het gesprek over dit toekomstbeeld op gang te brengen, en bepaalde visies uit te testen. De resultaten komen van pas bij het nog te ontwikkelen afwegingsmodel. Hoofdstuk 6 biedt een opmaat hiervoor.

5.3.3 Effect onderzoeken

Een belangrijke afweging voor het wel of niet differentiëren van belastingen als middel voor gedragsbeïnvloeding is of het wel voldoende effect heeft. Als vervolg adviseren wij om kort een aantal evaluaties van vergelijkbare initiatieven op een rij te zetten. Vraag is in hoeverre er door de prikkel een verandering in gedrag is waargenomen, en hoe groot deze verandering dan was (mate van verandering per persoon, aantal personen dat zich anders ging gedragen). Daarnaast lijkt het zinvol om te achterhalen welke doelgroepen vooral op de betreffende maatregel reageerden, en wat het effect was op de onderliggende waarden van mensen. Kate Raworth zet in haar boek over de donut economie een aantal onderzoeken op een rij, en concludeert daarbij dat de toenemende trend van het inzetten van financiële prikkels zorgt voor een versterkte extrinsieke waarde, in plaats van een meer op het algemeen belang gerichte intrinsieke waarde (Raworth, 2017).

Interessante initiatieven om nader te onderzoeken zijn:

- Btw vrijstelling (prikkel 3.1.2);
- Groene leges (prikkel 3.1.3);
- Subsidie (prikkel 3.1.6);
- Bijdragen in natura (prikkel 3.1.7);
- Waterspoor (prikkel 3.2.2);
- Premie verzekeraar bij Politiekeurmerk Veilig Wonen (prikkel 3.2.3);
- DifTar bij afvalheffing (prikkel 3.3.1);
- Impactlening (prikkel 3.3.5).

Daarnaast resultaten achterhalen van gemeenten die betrokken zijn bij onderzoeken zoals Rotterdam en het effect van ‘nudging’ bij het stimuleren van afkoppelen op eigen terrein. In

Amsterdam onderzoekt een student welke prikkels er zijn, hoe mensen zelf tot actie komen, en welke belemmeringen bewoners ervaren om maatregelen op eigen terrein te treffen. Met behulp van pilots ontstaat er ook meer zicht op de effectiviteit van het differentiëren van de rioolheffing, en op welke wijze deze het meeste effect heeft.

5.3.4 Pilots starten en ondersteunen

Individuele gemeenten en waterschappen die willen inzetten op vergroening van hun belastingen voor klimaatadaptatie kunnen zich aansluiten bij het Werkspoor Differentiatie Belastingen en hun praktijk meebrengen in de vorm van pilots. Bij deze pilots gaat het zowel om het onderzoeken van de effectiviteit van differentiatie van belastingen, als om co-creatie van de benodigde hulpmiddelen en een proces van onderling leren. Met de rioolheffing kan direct worden gestart omdat differentiatie hier al mogelijk is. Verder is het de sterkst gestegen heffing in de afgelopen jaren.

Er zijn verschillende redenen om te starten met een pilot. De meeste zijn terug te vinden in de argumenten voor of tegen differentiatie. Hieronder geven we de belangrijkste aanbevelingen mee.

Alliantie met commitment

Via het Werkspoor Differentiatie Belastingen van de Green Deal Groene Daken is sinds 2015 een aantal gemeenten en waterschappen aan de slag gegaan om samen stappen te ontwikkelen. Nieuwe partijen sloten zich recent bij de Green Deal Groene Daken aan om een pilot uit te voeren. De samenwerking met de klankbordgroep rond deze inventarisatie versterkte deze gezamenlijke transitie. Een gezamenlijk ontwikkeltraject met een afgebakend doel en afspraken over inzet helpen om obstakels te overwinnen en out-of-the-box oplossingen te vinden en te toetsen.

Co-creatie en helpdesk

Juist het gezamenlijk optrekken bij het vergroenen van belastingen voor klimaatadaptatie biedt kansen om een aantal onderdelen samen uit te werken. Dit maakt het efficiënter dan wanneer iedereen dit voor zich doet. De onderdelen die in de Toolkit worden genoemd zijn hierbij de belangrijkste bouwstenen. Per onderdeel kan bekeken worden of het handig is om hier praktijkgerichte werkgroepen voor in te richten, per stap naar behoefte aangevuld met experts. De verdere ontwikkeling van financiële prikkels is gebaat bij een aan het samenwerkingsverband gelieerde betaalde helpdesk met professionals die de pilots met raad en daad bij kunnen staan. Dit praktijkgerichte maatwerkadvies wordt vervolgens via de Toolkit algemeen toegankelijk gemaakt.

Agenda setting

Pilots kunnen dienen als voorbeeld en inspiratie voor andere gemeenten en brengen de maatschappelijke discussie over het duurzamer inrichten van de financiering voor het

stedelijk waterbeheer op gang. Als redenen waarom bijvoorbeeld belastingdifferentiatie niet op de agenda van gemeenten komt zijn genoemd: tijdsdruk, te weinig manuren/geld beschikbaar, niet voldoende prioriteit boven andere grote veranderingen in de gemeente, geen gevoelde urgentie om de heffing aan te passen, verwachte weerstand, en onzekerheid over de baten van het aanpassen. Vaak ontbreekt initiatief vanuit het college en/of de raad en vanuit inwoners, omdat het een vrij juridisch-technisch onderwerp is. De riolering moet werken; verder krijgt het geen aandacht. Pilots bieden bestuurlijke dekking voor beleidsmedewerkers bij het overwinnen van institutionele bezwaren en bij het investeren in het ontwikkelen van toekomstgerichte oplossingen.

Metten aan pilots

Naast fungeren als ‘voorbeeldfunctie’ levert een pilot ook waardevolle informatie op. Daarbij kan vooraf gekeken worden naar op welke vragen het onderzoek antwoord moet geven. Dat kan per pilot verschillen, afhankelijk van de doelen en wensen van de betreffende gemeente of waterschap. Het kan gaan over duurzaamheid, rechtvaardigheid en/of institutionele zaken. Suggesties voor onderwerpen van onderzoeksvragen:

- Informatie over administratieve controlesystemen en invoersystemen;
- Informatie over ervaringen met perceptiekosten, proces- en implementatiekosten;
- Gebruikte juridische grondslag en model-verordeningen;
- Enquêtes om bewustzijn en/of gedragsveranderingen bij burgers/bedrijven te meten;
- Onderscheid effect en mogelijkheden voor burgers versus bedrijven;
- Mate waarin vestigingsbeleid van bedrijven wordt bepaald door differentiatie.

Het is in dit kader ook interessant om nader naar de casus van Altena te kijken (voorbeeld 7.8 in bijlage 7). Welke afwegingen spelen daar een rol? Hoe is er gedacht over framing? Wat is het effect intern (bestuurlijk B&W en raad, en ambtelijk) op de ‘commotie’?

5.4 Kansen communiceren

Parallel aan de verdere ontwikkeling van de Toolkit en haar onderdelen, en de toepassing in de praktijk door pioniers, is het van belang om tussentijds te communiceren over de kansen die financiële prikkels en vergroening van belastingen bieden voor klimaatadaptatie. Om te beginnen met een pamflet over de resultaten van deze inventarisatie en een oproep om financiële prikkels te agenderen en mee te werken aan vervolgstappen via een breder gezamenlijk ontwikkeltraject. Het pamflet geeft de urgentie van klimaatadaptatie op privaat terrein in bebouwd gebied aan, en laat de mogelijkheden van financiële prikkels zien. Het verwijst naar deze inventarisatie. Het pamflet richt zich op bestuurders, raadsleden en beleidsmedewerkers rond stedelijk waterbeheer, en kan mede gebruikt worden om partners te vinden voor een brede maatschappelijke coalitie die aan dit onderwerp verder wil werken.

Voor de verspreiding adviseren wij:

- Het onderwerp onder de aandacht brengen bij en via campagnes die op de gemeenteraadsverkiezingen en coalitievorming zijn gericht, zoals bijvoorbeeld ‘Hoe groener Hoe beter’ van Klimaatverbond, Operatie Steenbreek en Entente Florale;
- Het pamflet versturen aan de verschillende duurzaamheidscommissies van de politieke partijen;
- Via een persbericht naar vakbladen die passen bij de doelgroep van bestuurders, raadsleden en beleidsmedewerkers stedelijk waterbeheer, het onderwerp onder de aandacht brengen;
- De inzet van social media.

Kansen voor overheden

Financiële prikkels inzetten voor klimaatadaptatie op privaat terrein biedt mogelijkheden om communicatie en participatie te bekrachtigen of de invoering van een verordening te verzachten (zie beleidsmix in 4.4.2). Differentiatie van belastingen is gericht op bredere bewustwording en het bestendigen van duurzaam gedrag, terwijl subsidies meer eenmalig aanzetten tot het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen. Een pilot op wijkniveau kan helpen om inzicht te krijgen in wat voor een bepaalde regio wel of niet werkt.

Binnen een decentrale overheidsorganisatie maakt het uit hoe de beleidsinnovatie differentiatie wordt gepresenteerd. Door vernieuwingen te framen als onderdeel van de omslag die nodig is voor de nieuwe omgevingswet, maak je het onderdeel van een nieuw integraal beleid in het algemeen. Als je wilt differentiëren om duurzaamheidsredenen, sla dan bruggen met andere beleidsterreinen zoals leefomgeving, biodiversiteit, energie en duurzaamheid in het algemeen. Differentiatie is onderdeel van een bredere beleidsmix en kan helpen om ander klimaatadaptief- en duurzaamheidsbeleid te bestendigen.

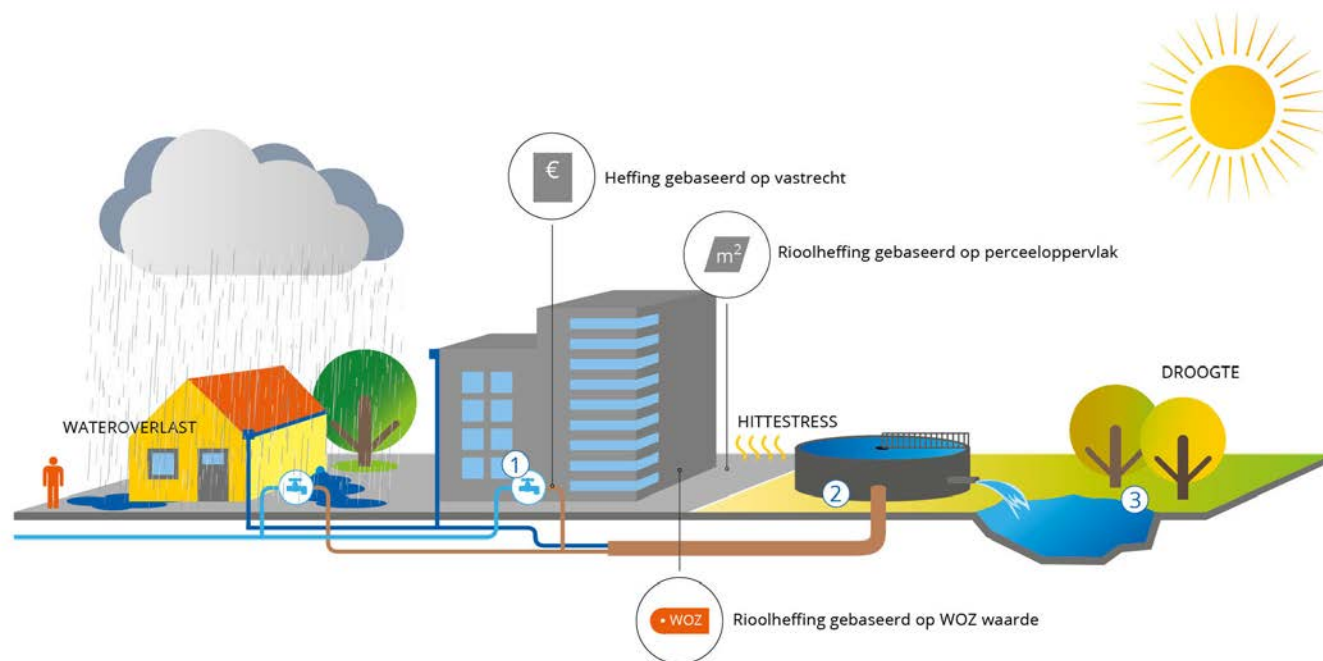
Framing richting particulieren

Richting particulieren werkt de positieve insteek ook beter. De discussie over de ‘tegeltaks’ in de zomer van 2017 rond fusiegemeente Altena illustreert dat negatieve framing weerstand oproept. Wordt differentiatie ingezet als financiële ‘straf’ voor het aandeel verhard oppervlak (de vervuiler betaalt)? Of gaat het om een financiële ‘beloning’ voor het aandeel afgekoppeld oppervlak (de voorkomer bespaart)? Uiteindelijk komt het minder betalen van belasting door meer privaat terrein af te koppelen op hetzelfde neer als meer betalen voor verhard terrein dat hemelwater loost op een gemiddeld stelsel. De wijze van framing heeft invloed op of men het als een aantrekkelijk voorstel ervaart. De framing bepaalt ook de mate waarin de prikkel als nudging werkt, en daarmee eventuele intrinsieke motivatie versterkt. Wanneer het te veel alleen als een financieel voordeel wordt gebracht, dan is er een risico dat het ook alleen een puur financiële (extrinsieke) afweging wordt (Raworth, 2017).

De financiële beloning zal eerder als een groene pluim werken dan dat hiermee een lening voor de aanleg van maatregelen kan worden afbetaald. Toch kan juist de combinatie met andere beleidsinstrumenten, zoals communicatie en subsidies, ervoor zorgen dat particulieren structureel kiezen voor een klimaatbestendige inrichting. Een zichtbare jaarlijks terugkerende korting op het rekeningoverzicht zorgt waarschijnlijk voor een bredere bewustwording, zeker wanneer de optie van korting ook vermeld staat op de rekening van degenen met een nog geringe klimaatbestendige inrichting.

Kansen voor bedrijven

Bij begeleidingstrajecten voor bedrijven is te leren van de ervaringen in Duitsland. Hier is gebleken dat bedrijven voldoende tijd moeten krijgen om te kunnen anticiperen op de wijziging. Met een goed begeleidingstraject zijn zij sneller bereid om te vergroenen en zullen zij minder bezwaren hebben. De kans om mee te koppelen met MVO-doelen kan bij deze communicatie helpen. Klimaatbestendige bedrijfspanden verbruiken soms minder energie omdat bomen of een groen dak zorgen voor een verkoelend effect. Ondernemers benutten de gelegenheid vaak ook om bijvoorbeeld een bijenoase aan te leggen of om hemelwater circulair in te zetten voor toiletspoeling.

- ① Drinkwater wordt afvalwater na gebruik ② RWZI ③ Oppervlaktewater ④ Groen dak ⑤ Hemelwateropslag ⑥ Lokale wateropvang ⑦ Toiletspoeling met hemelwater

Figuur 7: Infographic uit pamflet met aanbevelingen uit deze inventarisatie. Boven: zonder financiële prikkels. Onder: met financiële prikkels voor klimaatadaptatie.

6 Op weg naar 2050

In deze inventarisatie hebben we door een vergrootglas gekeken naar de mogelijke financiële prikkels om een klimaatbestendig Nederland in 2050 te realiseren. Het tijdelijk opvangen van meer water in de bebouwde omgeving, het gericht afvoeren van overtollig water en het vormgeven van gedragsbeïnvloeding via financiële prikkels richting private partijen was daarbij het vertrekpunt. In hoofdstuk 5 doen we concrete aanbevelingen om te komen 'van willen naar kunnen'. Met de blik op 2050 onderscheiden we in dit afsluitende hoofdstuk vier pijlers die kunnen bijdragen aan het realiseren van het langetermijn verzezicht om droge voeten te houden en een goede waterkwaliteit te borgen. We gaan hieronder kort in op veranderingen in het waterbeheer, het meekoppelen met andere thema's, financiële innovatie en de rol van onderwijs.

6.1 Gemengd, gescheiden, gekanteld

De ontwikkeling van het waterbeheer die zich aftekent illustreren we aan de hand van onderstaande figuur 'gemengd-gescheiden-gekanteld'. Drie volgtijdelijke aanpassingen sinds het ontstaan van de riolering in het systeem van afvalwater en hemelwater worden hierin weergegeven. Het kantelen van het systeem krijgt vorm door afvalwater centraal in te zamelen en te zuiveren (gemengd) en in de toekomst circulair te maken en te bekostigen door warmte en grondstoffen te scheiden en te verhandelen (gescheiden). En daarnaast door hemelwater decentraal op te vangen en lokaal te verwerken, in de particuliere tuin, op openbaar gebied in een wadi, ter plekke infiltrerend in de bodem of afstromend naar een lokale sloot (gekanteld).

Figuur 8: Mogelijk wensbeeld van kanteling in het waterbeheer

De gedachte om de inzameling en verwerking van afvalwater en hemelwater op deze wijze aan te passen is meermaals gehoord tijdens deze inventarisatie. Een dergelijk langetermijn verzezicht vraagt om een brede discussie met betrokkenen en belanghebbenden. Een uiteindelijk gewenst resultaat kan zijn dat de gebruiker betaalt voor de mate waarin hij het collectieve systeem van inzameling, transport en zuivering gebruikt. De Omgevingswet, die naar verwachting in 2021 van kracht zal worden, biedt op de langere termijn wellicht mogelijkheden om een omgevingsheffing te ontwikkelen waarin meerdere heffingen bij elkaar komen.

Toekomstvisie Rotterdam

Rotterdam zorgt ervoor dat het stedelijk watersysteem ook in de toekomst robuust is. De gemeente bereidt zich voor op extremere neerslag en droogte, meer huishoudens en dus meer afvalwater en grondstoffenschaarste. Tegelijkertijd zal de overheid een terughoudender en meer ondersteunende rol vervullen en bieden nieuwe technieken enorme mogelijkheden om hierop in te spelen. Rotterdam zet daarom in op een circulaire economie. Over 40 jaar worden bijvoorbeeld energie, grondstoffen en gezuiverd zoet water, die allen vrijkomen bij de behandeling van afvalwaterstromen, teruggewonnen en hergebruikt. De komende decennia past Rotterdam daarvoor haar bestaande stelsel geleidelijk aan door het scheiden van de waterstromen zodat er zo weinig mogelijk hemelwater naar de afvalwaterzuivering gaat. Een gebiedsgerichte aanpak en een goede samenwerking met alle partners in de afvalwaterketen is hierbij het uitgangspunt.

Als we alle hemelwater afkoppelen is de afvalwaterstroom richting de zuivering in 2050 beduidend kleiner; hierbij moet wel de opmerking worden geplaatst dat een minimale toevoer noodzakelijk is om het huidige rioleringsstelsel goed door te spoelen en verstoppingen te voorkomen. Dat vraagt om een overgangssituatie. Ook dienen de gevolgen voor het watersysteem beschouwd te worden. Het draaien aan één knop (riolering) binnen het stedelijk watersysteem heeft gevolgen voor een ander onderdeel (watersysteem).

6.2 Andere thema's meekoppelen

Tijdens de interviews zijn meerdere ideeën geopperd en vragen gesteld over koppeling aan andere thema's en innovatieve benaderingen. Onderstaand een impressie:

- Slim andere thema's koppelen aan watertransport, denk aan afvalinzameling, afkoppelsubsidie, energie. Wanneer de afvalstroom beter gescheiden en meer geconcentreerd wordt aangeleverd kunnen de afvalstoffen als grondstoffen verkocht

worden. Met de opbrengt hiervan kunnen in de toekomst de afkoppelmaatregelen worden betaald.

- Kunnen we maatschappelijk constateren dat inwoners meer het stuur in handen willen hebben? Om vervolgens vanuit die positie de overheid om een dienst te kunnen vragen en daar dan voor te betalen in de vorm van een omgevingsbijdrage. In plaats van huidige belastingsysteem in stand te houden met als mogelijk gevolg dat burgers ervan uitgaan dat de overheid het wel oplost aangezien ze daarvoor betalen. Aparte rekeningen voor riool, afval en toestemming om te bouwen zijn misschien wel helemaal niet meer van deze tijd.
- Laten we leren van fouten bij de subsidie voor PV-panelen door niet ongericht te subsidiëren maar kritisch te zijn op waar de klimaatadaptieve maatregelen nodig zijn en het grootste effect sorteren. Ook kritisch blijven afwegen zoals werken aan een collectief systeem met innovatieve oplossingen op een kleinere schaal.

We gaan er in het kader van deze inventarisatie niet verder op in, maar de principes van financiële prikkels en belasting differentiatie bieden kansrijke aanknopingspunten voor een out-of-the box verkenning.

6.3 Financiële innovatie

Naast het differentiëren van heffingen is het van belang om financiële innovaties voor de investering in klimaatadaptatie te ontwikkelen. Differentiatie van belastingen zorgt naast een meer continue prikkel ook voor een vorm van 'return on investment' (ROI). De verwachting is dat dit met de geringe voorziene kortingen nog weinig zoden aan de dijk zet, maar meer als een groene pluim moet worden gezien.

Fondsvorming of wijkgerichte financiering kunnen hier een passende oplossing bieden. Bij fondsvorming vanuit rioolheffing is jurisprudentie vanuit de afvalstoffenheffing. Een gemeente kan bij de afvalstoffenheffing het voorkomen van het probleem financieren uit de inkomsten van deze heffing (uitspraak hoogste heffing-rechter). Kortom, je zou uit de rioolheffing ook een maatregel voor waterberging kunnen financieren. Overheden onderzoeken daarbij in toenemende mate de mogelijkheden om ook private partijen te betrekken bij het afkoppelen en het aanleggen van klimaatadaptieve maatregelen op private percelen te stimuleren.

Daarnaast bevelen we aan om te kijken hoe differentiatie van belastingen kan bijdragen aan de huidige ontwikkelingen in het kader van het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie.

De wat bredere benadering van financiële arrangementen biedt meer innovatieruimte, bijvoorbeeld voor een Environmental Impact Bond, of Water Impact Bond, naar analogie van de Social Impact Bond. Deze financiële innovatie wordt op het moment mede in opdracht

van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat uitgewerkt door AT Osborne en TNO. De Green Deal Groene Daken is betrokken om projecten aan te leveren voor de eerste bond. De betrokken gemeenten en waterschappen zien differentiatie van belastingen dan als een mogelijkheid om de verstrekte financiering terug te betalen.

6.4 Onderwijs en Onderzoek

Er zou meer aandacht voor klimaatadaptatie in het onderwijs moeten komen om zo de nieuwe lichte waterprofessionals tools mee te geven voor hoe te komen tot een klimaatbestendig en klimaatrobuust Nederland in 2050. Het HBO netwerk voor Ruimtelijke Adaptatie waaraan het Ministerie voor Infrastructuur en Water werkt, is daarvoor een mooie aanjager. Met het toenemend aantal multidisciplinaire opleidingen op HBO en WO niveau worden de waterprofessionals van de toekomst bovendien vaardig om gezamenlijk innovatieve oplossingen en out-of-the-box ideeën te genereren voor de inzameling en verwerking van afval- en hemelwater vanuit duurzaamheid, rechtvaardigheid en vanuit institutioneel oogpunt.

Referenties

Arcadis, 2017

'Bouwstenen voor een duurzame en toekomstbestendige financiering waterbeheer'

Amsterdam Rainproof, 2016

'Variabele hemelwaterheffing in Amsterdam – een verkenning naar de haalbaarheid'

Bor, A., C. Mesters en E. Steegman, 2016

'Maatschappelijk verdienen met groene daken', Eindrapport Green Deal Groene Daken fase1

Brackel, L., 2017

'Politieke dimensies van transities: discussie over differentiatie van de rioolheffing als beleidsinstrument voor de klimaatbestendige stad' (Onderzoeksscriptie BSc Politicologie UvA / GDGD Differentiatie Belastingen)

COELO (Hoeben, C., Kwakkel, K., Veenstra, J. en Allers, M.A.), 2017

'Atlas van de lokale lasten 2017'

Dekker, G. en Havekes, H., 2013

'De financiering van het waterbeheer', Water Governance 04/2010, pag 15-21

Deltaprogramma 2018

'Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018'

Heijden, J. van der, Puts, H., 2017

'Toekomstwaarde als basis voor meervoudige investeringen'

Mesters, C. en Bor, A., 2016

'Hemelwater belasten of belonen', Impactproject Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

Mesters, C. & . D. de Vroomen, 2013

'Organisatorische handvatten Bestuursakkoord Water'. Koninklijk Nederlands Waternetwerk

OESO, 2015

'Watergovernance in the Netherlands: fit for the future'

Pinyol Alberich, J., 2017

'Overcoming barriers to green roof adoption', MSc Thesis Utrecht University (draft)

Raworth, K., 2017

'Donuteconomie, In zeven stappen naar een economie voor de 21e eeuw'

Rietkerk M., Hommes, S., Mastop J. e.a., 2016

'Klimaatbestendige tuinen en daken, gedragsanalyse en sanity check'

Royal HaskoningDHV, 2016

'De bijdrage van hemelwater in de kosten van de behandeling van stedelijk afvalwater, Bijdrage Hemelwater'

Sterk Consulting, 2016

'Beleving van succes-en faalfactoren door stakeholders bij veranderingen in de financiering van het waterbeheer', uitgave RWS

Stichting RIONED, 2013

'Riolering in beeld'

Stichting RIONED, 2016

'Het nut van stedelijk waterbeheer', Monitor gemeentelijke watertaken'

Twynstra Gudde, 2015

'Toekomstbestendige en duurzame financiering van het Nederlandse Waterbeheer'

Unie van Waterschappen, 2017

'Waterschapsbelastingen: klaar voor de toekomst 2017' consulatie-versie van advies van Commissie Aanpassing Belastingstelsel

Van den Berg, A. En Van den Berg, M., 2001

'Van buiten word je beter'

Van den Bosch e.a., 2015

'Definitiedocument Duurzame financiering van het waterbeheer'

Verbond van Verzekeraars, 2017

'Hoofd boven water, verzekeren van schade in een veranderend klimaat'

VNG Realisatie, 2018

Dashboard www.waarstaatjegemeente.nl vergelijking gemeenten in cijfers

Website www.duurzaamthuis.nl onder meer over subsidies voor regenwateropvang

Website www.destaatvanonswater.nl over waterbeleid en de kosten van waterbeheer

Bijlagen

Bijlage 1: Samenstelling Klankbordgroep

Nieske Bisschop	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Cees van Bladeren	Unie van Waterschappen
Ivo Buijnsters	Interprovinciaal Overleg
Michel Bunt	Gemeente Rotterdam
Gert Dekker	Ambient
Daniel Goedbloed	Amsterdam Rainproof
Rob Hermans	Stichting RIONED
Meinte de Hoogh	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, DG Ruimte en Water
Harm Küpers	Waterschap Hunze en Aa's
Marcel Lohuis	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, DG Ruimte en Water
Peter Regoort	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, DG Ruimte en Water
Jacco Slomp	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Bijlage 2: Overzicht geïnterviewden

Gert Dekker	Ambient	<i>datum interview: 27 juni 2017</i>
Rob Hermans	Stichting RIONED	<i>datum interview: 23 augustus 2017</i>
Peter Jasperse	Interprovinciaal Overleg	<i>datum interview: 4 augustus 2017</i>
Harm Küpers	Waterschap Hunze en Aa's	<i>datum interview: 7 augustus 2017</i>
Jacco Slomp	Vereniging van Nederlandse Gemeenten	<i>datum interview: 23 augustus 2017</i>

Bijlage 3: Werkspoor Differentiatie Belastingen

Jeroen Buitenweg	Waterschap Vechtstromen (voorzitter)
André van den Engel	VEBIDAK
Eric Hendrickx	Waterschap de Dommel
Mandy van Kouwen	Waterschap Aa en Maas
Jean-Paul de la Roy	Gemeente Son en Breugel
Hendrik Jan Teekens	Gemeente Enschede
Erik Steegman	NDA (voorheen namens Leven op Daken)

Bijlage 4: Rioolheffing bedrijven

Notitie door Door Corine Hoeben, Centrum Onderzoek van de economie van Lagere Overheden (COELO) Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Rijksuniversiteit Groningen. Deze notitie is tot stand gekomen op aanbeveling van en in samenwerking met Stichting RIONED. De opdracht is verstrekt vanuit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie.

Inleiding

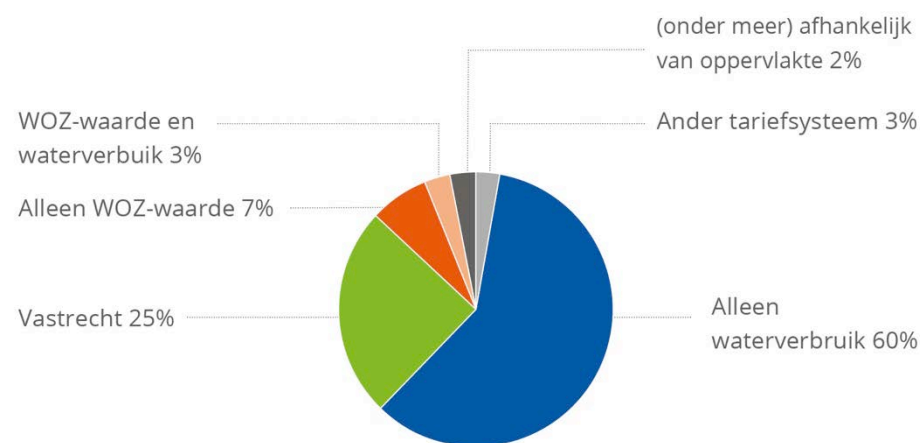
Deze notitie hoort bij het bestand Data rioolheffing bedrijven 2017.xlsx dat COELO in de zomer van 2017 heeft opgesteld. In het bestand wordt per gemeente weergegeven wat bedrijven betalen voor de rioolheffing in 2017. Daarnaast wordt aangegeven of er sprake is van een hemelwatercomponent in de tarifiering. Ten slotte is gekeken bij gemeenten die de rioolheffing afhankelijk stellen van de waterafvoer of zij de hoeveelheid afgevoerd water gelijk stellen aan de hoeveelheid water die is aangevoerd. In deze notitie vatten wij de gegevens samen.

Er zijn in 2017 388 gemeenten. Na een herindeling kunnen gemeenten nog twee jaar afzonderlijke tarieven en tariefsystemen hanteren voor de voormalige gemeenten. In 2017 is dit in twee gemeenten (Gooise Meren en Meierijstad) het geval voor de rioolheffing. In het excel bestand zijn de gegevens voor deze delen van gemeenten afzonderlijk weergegeven. Het totale aantal onderzochte gemeenten en deelgemeenten is 392.

Tariefsystemen bedrijven

Gemeenten hanteren uiteenlopende tariefsystemen voor de rioolheffing voor bedrijven. Figuur 4 geeft weer welke tariefsystemen in 2017 worden gehanteerd. In de meeste gemeenten (232,59%) is het tarief alleen afhankelijk van de hoeveelheid afgevoerd water. Voor een bedrijf dat 100 kubieke meter water afvoert varieert het tarief in deze gemeenten van 72 euro in Zutphen tot 546 euro in Renkum. Het (ongewogen) gemiddelde bij dit waterverbruik is 211 euro. Bij een afvoer van 30.000 kubieke meter water is dit gemiddeld 17.580 euro, variërend van 245 euro in Uitgeest tot 87.300 euro in Zwartewaterland.

Als het tarief afhankelijk is van de hoeveelheid afgevoerd water dan betekent dit lang niet altijd dat het tarief een bedrag per kubieke meter geloosd water is. Vaak wordt gebruik gemaakt van staffels. In enkele gemeenten worden slechts twee staffels gehanteerd waardoor het verschil in het bedrag op de aanslag tussen grote en kleine afvoerders in deze gemeenten ondanks de heffingsmaatstaf klein is.

Figuur 4: Rioolheffing gemeenten: tariefsystemen voor bedrijven

Er is ook een aanzienlijk aantal gemeenten (97,25%) waar alle bedrijven hetzelfde bedrag betalen, ongeacht het waterverbruik, WOZ-waarde of andere heffingsmaatstaf. Figuur 4 laat zien dat de WOZ-waarde in een kleiner deel van de gemeenten wordt gebruikt als heffingsmaatstaf voor de rioolheffing.

In 9 gemeenten (2%) is het tarief (mede) afhankelijk van oppervlakte. Welke oppervlakte hier wordt gehanteerd verschilt tussen gemeenten. Daarnaast is oppervlakte vaak niet de enige heffingsmaatstaf, maar geldt daarnaast vaak een vastrecht en/of een tarief dat afhankelijk is van waterverbruik. Beide punten worden in de volgende paragraaf uitgewerkt. In 13 gemeenten (3%) wordt een afwijkend tariefsysteem gehanteerd. Hier is de rioolheffing bijvoorbeeld afhankelijk van het aantal werknemers.

Hemelwatercomponent in tarieven

Gemeenten kunnen afzonderlijke tarieven hanteren om de kosten te dekken voor de afvoer van afvalwater enerzijds en voor de afvoer van hemelwater en het beheer van het grondwaterpeil anderzijds. In 2017 zijn er twee gemeenten die expliciet aangeven in de verordening wat de hemelwatercomponent is in de tarieven en wat de afvalwatercomponent is. In één gemeente (Coevorden) is de hemelwatercomponent een percentage van de woz-waarde en de afvalwatercomponent een vastrecht. In de andere gemeente (Hulst) is de hemel- en grondwatercomponent een tarief dat afhankelijk is van het

aantal vierkante meters grondoppervlakte van het perceel en de afvalwatercomponent een tarief dat afhankelijk is van de hoeveelheid water die wordt afgevoerd.

Hoewel verreweg de meeste gemeenten geen expliciet onderscheid maken tussen een afvalwatercomponent en een hemel- en grondwatercomponent zijn er wel gemeenten waar net als in Coevorden of Hulst het tarief afhankelijk is van de WOZ-waarde of oppervlakte met daarnaast een tarief gebaseerd op een andere heffingsmaatstaf.

Er zijn 13 gemeenten waar de rioolheffing voor bedrijven zowel bestaat uit een tarief dat is gekoppeld aan waterverbruik als aan de WOZ-waarde. Er zijn twee gemeenten waar het tarief voor bedrijven alleen afhankelijk is van oppervlakte en zes gemeenten waar bedrijven daarnaast een tarief betalen dat afhankelijk is van het waterverbruik. In één gemeente (Moerdijk) is naast oppervlakte en waterverbruik ook de locatie van het bedrijf van belang. Er is ook verschil tussen de gemeenten welke oppervlakte als belastingheffingsmaatstaf wordt gehanteerd. De in de verordening vermelde heffingsmaatstaven zijn weergegeven in tabel 1.

	Definitie oppervlakte
Ede	Bebouwde en verharde oppervlakte van perceel
Harlingen en Heerhugowaard	Bruto vloeroppervlakte
Hoogeveen	Kadastrale oppervlakte van onroerende zaak
Hulst	Grondoppervlakte van het perceel
Marum	Bedrijfsoppervlakte en bebouwd oppervlakte worden beide genoemd
Moerdijk	Vloeroppervlakte
Oudewater	Oppervlakte (geen nadere definitie)
Venray	Verhard oppervlakte dat niet is afgekoppeld

Tabel 1: Definitie oppervlakte als heffingsmaatstaf voor de rioolheffing voor bedrijven

Bepaling hoeveelheid afgevoerd water

In het grootste deel van de gemeenten is de rioolheffing voor bedrijven afhankelijk van de hoeveelheid afgevoerd water. Gemeenten leggen in de verordening vast hoe zij deze hoeveelheid bepalen. In één gemeente, Hoorn, wordt geen nadere definitie gegeven van de term afgevoerd water. In acht gemeenten wordt de hoeveelheid afgevoerd water gelijk gesteld aan de hoeveelheid aangevoerd water. In de overige gemeenten waar de hoeveelheid afgevoerd water (mede) als heffingsmaatstaf dient is een bepaling opgenomen in de verordening dat de hoeveelheid aangevoerd water wordt verminderd met de hoeveelheid water die niet is afgevoerd. Hier kunnen verdere voorwaarden aan worden gesteld, bijvoorbeeld dat dit aantoonbaar moet zijn, of dat het verschil tussen aangevoerd en afgevoerd een bepaald percentage of een bepaalde absolute hoeveelheid moet zijn.

Bijlage 5: Overzicht relevante parallele initiatieven

Green Deal Groene Daken

De Green Deal Groene Daken is een samenwerkingsverband van allerlei partijen die baat hebben bij meer groene daken, zoals gemeentes, waterschappen, verzekeraars, marktpartijen en de Rijksoverheid. Het doel is om nieuwe verdienmodellen rondom dakbegroeiing te ontwikkelen en zodoende de toepassing van groene daken op te schalen. De verdienmodellen vertrekken vanuit de (ecosysteem)diensten die een dak levert, zoals klimaatadaptatie, biodiversiteit en luchtzuiverende werking. Binnen deze Green Deal werkt een werkspoor aan het differentiëren van belastingen.

City Deal Klimaatadaptatie

De City Deal Klimaatadaptatie is een samenwerkingsverband tussen veertien publieke partners en twaalf (semi)private samenwerkingspartners die een doorbraak in de aanpak van klimaatadaptatie in Nederlandse steden willen bereiken. De City Deal Klimaatadaptatie heeft vier hoofddoelstellingen:

- Werken aan de deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie
- Goede voorbeelden tonen aan de hand van pilotprojecten
- Belemmeringen wegnemen
- Leren en exporteren

City Deal Groen-Blauwe waarden in de stad

In de City Deal Groen-Blauwe waarden in de stad werken de ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur & Waterstaat met een zevental steden en partners zoals VHG, RuG, RIVM en Hogeschool van Amsterdam samen om de waarden van natuurlijk kapitaal in de stad in geld uit te drukken. Gemeenten, private partijen en kennisinstututen delen gebruikerservaringen en kennis om de TEEB-stadtool in samenhang met de Atlas Natuurlijk Kapitaal (ANK) te verfijnen, te integreren en nog beter te laten aansluiten bij de uitvoeringspraktijk. TEEB staat voor The Economics of Ecosystems and Biodiversity. Met de TEEB-stadtool kan de monetaire waarde van stedelijk groen en water worden bepaald.

Manifest Bouwen met waarde(n)

Door een aantal koplopers in het bedrijfsleven op het gebied van duurzaam bouwen is het manifest 'Bouwen met Waarde(n)' opgesteld om aandacht te vragen voor een meer integrale benadering van duurzaamheid in de gebouwde omgeving. Naast aandacht voor energie en klimaatverandering is er ook aandacht voor sociale en gezondheidsaspecten, klimaatbestendigheid, circulariteit en biodiversiteit. Deze meer integrale benadering wil men beter integreren in onder meer duurzaam aanbesteden.

Klimaatvriendelijke tuinen

De watercoalitie vanuit het ministerie Infrastructuur en Waterstaat verkent samen met partners in het veld (o.a. gemeenten, waterschappen, NGO's, kennisinstellingen, STOWA, Stichting RIONED, Tuinbranche Nederland) hoe gedrag van tuinbezitters kan worden beïnvloed zodat zij hun tuin vergroenen.

Operatie Steenbreek

Operatie Steenbreek is een krachtenbundeling van groene partijen die iedereen in Nederland willen enthousiasmeren om de tuin te vergroenen. Samen met deelnemende gemeenten, waterschappen en bedrijfsleven wordt kennis gedeeld en worden acties opgezet die gericht zijn op het veranderen van het bewustzijn bij inwoners, met de hoop dat iedereen de eigen leefomgeving gaat vergroenen.

Community of Practice meten en monitoren groen-blauwe daken

De Community of Practice Meten en monitoren Groen-blauwe daken is geïnitieerd door STOWA en is bedoeld voor waterschappen, gemeenten en kennisinstellingen. Doel is om kennis en ervaringen over onderzoek aan groen-blauwe daken te delen en te komen tot onafhankelijke kentallen en aanbevelingen over meten, data, modelleren en het functioneren van begroeide daken. Er wordt gewerkt aan een handreiking, een toetsprotocol en waterberging, -regulering en -kwaliteit op groen-blauwe daken.

Perceeltool

Een rekentool en infographic voor het dimensioneren van regenwatermaatregelen op een perceel. De perceeltool is in opdracht van STOWA ontwikkeld in samenwerking met Stichting RIONED en een klankbordgroep.

Huisje Boompje Beter

De Huisje Boompje Beter website en bijbehorende app inspireert bewoners om hun tuin en huis natuurvriendelijk en waterbestendig in te richten. De website is een product van Atelier Groenblauw. Inmiddels zijn ook lokale versies van Huisje Boompje Beter in de maak, zoals bijvoorbeeld die voor Leiden.

Bijlage 6: Gemeenten met afkoppelregelingen

Overzicht van gemeenten met afkoppelregelingen gemaakt door Stichting RIONED. Onderstaande informatie is verzameld via een webanalyse in 2015, en het raadplegen van verordeningen op Zoekdienst overheid in 2017 en niet bij gemeenten uitgevraagd.

	Gemeente	Subsidie	Verordening	Gebieds-aanwijzing	bron 1	bron 2	bron 3
1	Ameland		X		X		
2	Apeldoorn	X			X		
3	Arnhem	X				X	
4	Baarn		X		X		
5	Barneveld	X			X		
6	Beek	X				X	
7	Beesel	X			X	X	
8	Bergen (L)	X			X		X
9	Bergeijk	X					X
10	Berkelland		X		X		
11	Bernheze	X					X
12	Beuningen		X		X		
13	Bilthoven	X					X
14	Borger-Odorn	X					X
15	Boxtel		X		X		
16	Brunssum	X				X	
17	Bussum		X		X		
18	Coevorden	X	X	X	X		
19	Cranendonck		X		X		
20	Dalfsen	X	X		X		
21	Den Bosch	X					X
22	Den Haag	X					X
23	Deventer	X			X		X
24	Dinkelland		X		X		
25	Dongeradeel		X		X		
26	Doetinchem	X				X	
27	Drachten	X				X	
28	Echt-Susteren	X	X		X	X	
29	Eemnes		X		X		
30	Eemsum	X			X	X	
31	Eindhoven	X				X	
32	Eijsden-Margraten	X				X	
33	Epe		X		X		
34	Gennep	X			X		
35	Gouda	X				X	
36	Groningen		X		X		
37	Heerlen	X				X	
38	Hoogeveen		X		X		
39	Horst aan de Maas	X			X		
40	Katwijk		X		X		
41	Kerkrade	X				X	
42	Land van Cuijk	X					X
43	Landgraaf	X				X	
44	Landsmeer		X		X		
45	Leudal	X				X	
46	Leeuwarden		X		X		
47	Leudal	X			X		

48	Lochem	X					X
49	Maasgouw	X				X	X
50	Maastricht	X					X
51	Meerssen	X					X
52	Midden-Drenthe			X		X	
53	Millingen aan de Rijn	X				X	
54	Montferland	X					X
55	Nederweert	X					
56	Neerijnen			X		X	
57	Nijkerk			X		X	
58	Nijmegen	X					X
59	Noord Beveland	X					X
60	Nuth	X					X
61	Onderbanken	X					X
62	Opmeer			X		X	
63	Opsterland	X				X	X
64	Peel en Maas	X			X	X	
65	Putten	X					X
66	Raalte			X		X	
67	Rheden			X		X	
68	Roerdalen	X				X	X
69	Roermond	X					X
70	Rijssen-Holten			X		X	X
71	Schouwen-Duiveland			X		X	
72	Schinnen	X					X
73	Simpelveld	X					X
74	Stichtse Vecht			X		X	
75	Sittard-Geleen	X					X
76	Smallerland	X					X
77	Soest	X		X		X	
78	Son en Breugel	X				X	
79	Stein	X				X	X
80	susteren			X		X	
81	Utrecht	X					X
82	Tiel	X					X
83	Tubbergen			X		X	
84	Utrechte Heuvelrug	X				X	
85	Vaals	X					X
86	Valkenburg a/d Geul	X					X
87	Valkenswaard			X		X	
88	Venlo	X				X	
89	Venray	X					X
90	Voerendaal	X					X
91	Vught	X		X		X	
92	Wageningen	X					X
93	Waterland			X		X	
94	Weert	X				X	
95	Wittem	X					X
96	Zuidhoorn	X				X	
97	Zutphen	X					X
	Totaal	68		34		3	

Bron 1: Zoekdienst overheid (2017); Bron 2: Duurzaamthuis.nl; Bron 3: Google, subsidie afkoppelen regenwater

7 Bijlage: Voorbeelden differentiatie of afkoppelen

Onderstaande voorbeelden van afkoppelbeleid en differentiatie van belastingen worden in deze bijlage nader toegelicht. De eerste zeven voorbeelden (paragrafen 7.1 t/m 7.7) komen uit de eerdere inventarisatie door Hiltrud Pötz (Atelier Groenblauw) in 'Hemelwater belasten of belonen' (2016). De daarop volgende voorbeelden (paragrafen 7.8 t/m 7.15) zijn aanvullend uitgewerkt door de auteurs van deze inventarisatie.

Voorbeelden uit 'Hemelwater belasten of belonen'	Type prikkel	Status	Paragraaf
Gemeente Ede	Differentiatie rioolheffing voor bedrijven	Geïmplementeerd	7.1
Gemeente Venray	Rioolheffing differentiatie voor huishoudens	Geïmplementeerd	7.2
Duitsland (div. Gemeenten)	Regenwaterheffing	Geïmplementeerd	7.3
Vlaanderen (landelijk)	Geen	Geïmplementeerd	7.4
Gemeente Nijmegen	Geen	Geïmplementeerd	7.5
Gemeente Haaksbergen	Hemelwaterheffing	Niet uitgevoerd	7.6
Gemeente Enschede	Groene leges	Geïmplementeerd	7.7

Tabel Voorbeelden uit 'Hemelwater belasten of belonen' samengesteld en beschreven door Hiltrud Pötz

Voorbeelden bij inventarisatie 'Financiële prikkels voor klimaatadaptatie'	Type prikkel	Status	Paragraaf
Gemeente Altena	Wens Rioolheffing	Verkenning	7.8
Gemeente Amsterdam	Wens Rioolheffing	Verkenning	7.9
Gemeente Laren	Afkoppelverplichting	Geïmplementeerd en gestopt	7.10
Gemeente Almere	Wens Rioolheffing	Verkenning	7.11
Regio As50+	Wens Rioolheffing	Verkenning	7.12
Gemeente Hoogeveen	Differentiatie voor bedrijven (zonder duurzaamheidsprikkel)	Geïmplementeerd	7.13
Gemeente Renkum	Afkoppelsubsidie voor particulieren	Geïmplementeerd en gestopt	7.14
Gemeente Ede	Afkoppelsubsidie voor particulieren	Geïmplementeerd en gestopt	7.15

Tabel : Aanvullende voorbeelden bij de inventarisatie 'Financiële prikkels voor klimaatadaptatie'

7.1 Differentiatie rioolheffing voor bedrijven in Ede

De gemeente Ede heeft een hemelwaterheffing voor bedrijven ingevoerd. Grote bedrijven lozen vaak meer hemelwater dan kleinere bedrijven of huishoudens. Zij krijgen daarom een aparte aanslag van de rioolheffing. Dit wordt ook wel rioolheffing grootverbruik genoemd. Bedrijven betalen naast de rioolheffing voor afvalwater een extra heffing voor het percentage aangesloten verhard oppervlak voor panden, waarvan de bebouwde en verharde oppervlakte meer dan 500 m² bedraagt. Bedrijven ontvangen een schriftelijk verzoek om aangifte over verhardingspercentages te doen. Gebruikers met verhard perceel groter dan 500 m² betalen 25,74 euro voor de eerste 500 m², daarboven betalen zij 1,04 euro per m² met een maximum van 17.186,- euro per jaar.

Ede	
Type belasting	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente, bedrijven
Werking	Stimulans voor bedrijven om afkoppelvoorzieningen te treffen.
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente, besluitvorming politiek
Meer informatie	Rioolheffing bedrijven gemeente Ede

7.2 Differentiatie voor huishoudens in Venray

Venray heeft als beleid dat hemelwater dat op particuliere kavels valt daar moet worden geïnfiltreerd. Dit geldt voor nieuwbouw maar ook voor inbreidingen in bestaand gebied en is gebaseerd op een pilot in combinatie met afkoppelsubsidie in de periode 2008-2011. Sinds 2014 is er jaarlijks een bedrag van € 50.000,- beschikbaar voor de subsidieregeling afkoppelen particulier terrein voor huizen die zijn gebouwd voor 2002.

In 2018 is de situatie als volgt:

Verdeling van de rioolheffing 2018 voor een meerpersoonshuishouden met hemelwaterafvoer; bron		
Vastrecht	Eigenaar woning	€ 86,47
Vastrecht	Gebruiker woning (meerpersoons)	€ 116,73
Afvoerrecht hemelwater	Woning	€ 12,97
Totaal		€ 216,17

De totale heffing voor een meerpersoonshuishouden met hemelwaterafvoer in 2014 was 203,23 euro.

Het vroegere Gemeentelijk Rioleringsplan zegt hierover:

“Voor particulieren geldt dat het hemelwater van tuinverharding en terras voor 100% in de tuin geïnfiltreerd dient te worden. Bedrijfsmatige terreinverharding, die mogelijk vervuild is, mag afwateren naar de riolering. Hier is echter wel de hemelwaterheffing op van toepassing”.

In de loop van de tijd neemt het afvoerrecht hemelwater toe. In 2014 is dit bijna 2% van de totale heffing. In 2018 bedraagt het afvoerrecht hemelwater bijna 6% van de totale heffing. De hoogte van dit bedrag wordt bepaald door de investeringen die de gemeente moet doen om te voldoen aan de eisen uit de KRW. Als huishoudens besluiten af te koppelen betekent dit minder investeringen voor de gemeente en daarmee het vervallen van het onderdeel afvoerrecht. Als 100% van het verharde oppervlak is afgekoppeld, hoeft de heffing afvoer hemelwater niet te worden betaald.

Iedere particulier en bedrijf (eigenaren) die een afkoppelsubsidie aanvraagt krijgt een adviesgesprek met een gemeentelijke vertegenwoordiger op locatie. Na uitvoering van de werkzaamheden moet de burger of het bedrijf digitale foto's van de uitgevoerde werkzaamheden opsturen. Enkele subsidieaanvragers krijgen steekproefsgewijs nog een controle.

Pilot afkoppelsubsidie 2008-2011

In 2005 was de gemeenteraad voorstander van afkoppelen boven maatregelen in of aan het rioolstelsel om te voldoen aan de emissie-eisen. Uiteindelijk werd gekozen voor 2,5% afkoppelen met de aanleg van één bergbezinkbassin, omdat het niet mogelijk werd geacht om 5% verhard oppervlak af te koppelen voor het einde van 2009. Het jaarlijkse afkoppelpercentage lag echter hoger dan verwacht waardoor het wel mogelijk bleek om 5% verhard oppervlak af te koppelen voor het einde van 2009. Er kon namelijk meegelift worden met het woningbouwprogramma waardoor meer afvoerend oppervlak afgekoppeld kon worden. In Venray is in de periode 2005-2008 per jaar 1% van het verharde oppervlak afgekoppeld, wat overeen komt met 26.600 m² in totaal. Hiervan is de helft gerealiseerd door de gemeente Venray en is de andere helft verkregen door mee te liften met het woningbouwprogramma. De gemeenteraad heeft om deze reden, met instemming van Waterschap Peel en Maasvallei, in 2007 besloten om het bergbezinkbassin niet aan te leggen en met de vrijgekomen middelen een subsidieregeling te starten voor particulieren die hemelwater afkoppelen van het riool op eigen terrein. Met de subsidieregeling was een bedrag van 100.000.- euro per jaar voor een periode van vier jaar gemoeid. De regeling is op 30 maart 2008 ingegaan.

In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van de resultaten per jaar.

Jaar	Deelnemers	m ² afgekoppeld	Subsidie	Totale kosten
2008	65	9.439	€ 47.195	€ 57.390
2009	276	36.192	€ 180.960	€ 224.250
2010	139	22.870	€ 114.350	€ 136.152
2011	56	9.919	€ 49.595	€ 58.378
Totaal	536	78.420	€ 392.100,00	€ 476.170,00

In totaliteit is er 476.170,- euro besteed aan subsidie en uitvoeringskosten. Hiervoor is in totaal 78.420 m² afgekoppeld. De kosten voor afkoppelen met deze subsidieregeling bedraagt 6,07 euro per m².

Venray heeft het afkoppelbeleid 4 jaar gemonitord en alle kosten en baten inclusief de uren van de ambtenaren in kaart gebracht. Uit de evaluatie is gebleken dat dit een zeer kosteneffectieve maatregel is. Een vierkante meter afkoppelen bij een particulier is voor het rioolstelsel net zo effectief als een vierkante meter afkoppelen in de openbare ruimte, de kosten zijn echter veel lager. Het afkoppelbeleid bij particulieren en bedrijven is daarmee kostenefficiënter dan extra waterberging of vergroten van riolen, zelfs inclusief alle overhead en urenbesteding van de gemeente. Door de combinatie van beleid, subsidies en heffingen kon de bouw van een bergvoorziening achterwege blijven en komt Venray dichterbij zijn doelstelling van een klimaatbestendige inrichting van de stad.

De financiële prikkel in Venray is echter aan de lage kant. Wethouder Ike Busser geeft als reden hiervoor dat Venray niet te ver wil afwijken van het solidariteitsbeginsel. Een beetje positieve prikkel/kostenveroorzaking ziet hij als behulpzaam, maar 100% kostenveroorzaking gaat het college om normatieve redenen te ver.

Venray	
Type belasting	Rioolheffing, gekoppeld aan m ² aangesloten verhard oppervlak
Type duurzaamheid	Water, energie, biodiversiteit, materiaal
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente, waterschap, burgers, bedrijven
Werking	Vermijden van kosten door de combinatie van beleid, subsidies en heffingen
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente, besluitvorming politiek
Meer informatie	Rioolheffing Venray Subsidie afkoppelen Venray

7.3 Differentiatie in Duitsland

In veel gemeenten in Duitsland wordt een gescheiden afval/regenwaterheffing toegepast. Hierbij wordt voor afvalwater en regenwater een gescheiden bedrag opgevoerd. Er wordt berekend van welk percentage van het erf regenwater in het regenwaterriool terecht komt en alleen dat deel hoeft betaald te worden. Wie al het regenwater vasthoudt en infiltreert, hoeft de regenwaterheffing niet te betalen. Zo ontstaat een financiële prikkel voor particulier afkoppelen.

Daarnaast is het mogelijk om compensatieregelingen zoals groene daken of natuurlijke infiltratievoorzieningen voor te schrijven in bestemmingsplannen. De regenwaterheffing bedroeg in 2005 in de regel tussen 0,5 en 2 euro/m². Bij een aangesloten oppervlak van 1000 m² komt dat neer op een heffing van 500 - 2.000 euro per jaar. Uitgangspunt voor het vaststellen van de heffingen was dat het totaal aan heffingen gelijk blijft. Het opsplitsen van afvalwater en regenwaterheffing heeft wel tot verschuivingen bij de aangesloten percelen geleid. Voor de heffingen worden in bijvoorbeeld Bremen percelen naar afmetingen ingedeeld:

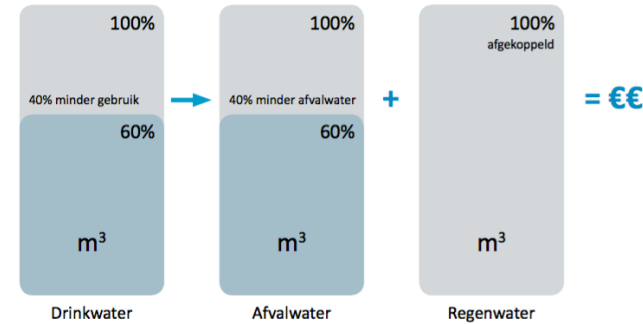
- Voor percelen groter dan 1000 m² is de gescheiden heffing verplicht
- Voor percelen kleiner dan 1000 m² wordt een standaardheffing gehanteerd
- Eigenaren van percelen kleiner dan 1000 m² die niet-verharde maatregelen hebben getroffen zoals een groen dak, kunnen een gescheiden heffing op basis van het werkelijk af te voeren regenwater online aanvragen.

Er zijn verschillende wegingsfactoren ingevoerd voor de verschillende soorten verharding of half-verharding:

- Verhard oppervlak (asfalt, beton, platen, etc., zwart dak (factor = 1) Groen dak (minimaal 5 cm dik), half-verharding (zoals grasstenen, waterdoorlatende klinkers, grind, etc.) of infiltratievoorziening met een minimaal volume van 1,5 m³ /100 m² (factor = 0,3)
- Voor installaties voor regenwatergebruik met een overloop en een opslag van minimaal 2 m³ wordt 20 m² van het verharde oppervlak afgetrokken

De heffingen voor het afvoeren van afvalwater en regenwater waren in het verleden gecombineerd. Uitgangspunt voor deze gecombineerde heffing was de hoeveelheid gebruikt drinkwater. De koppeling van deze heffing voor het verwerken van het afvalwater aan de hoeveelheid gebruikt drinkwater was zinvol, immers het meeste van het gebruikte drinkwater wordt afvalwater. Deze heffing had daarentegen geen relatie met de hoeveelheid af te voeren regenwater. Gevolg was dat eigenaren van grote stukken grond en een laag drinkwatergebruik, bijvoorbeeld supermarkten, weinig betaalden en huurders van appartementen met een hoog drinkwatergebruik veel. Inmiddels hebben talrijke steden in

Duitsland op basis van klachten en zelfs rechterlijke besluiten een gescheiden regenwaterheffing ingevoerd die gekoppeld is aan de grootte van het oppervlak dat aangesloten is op het regenwaterriool.

Door het gebruik van regenwater voor de toiletspoeling en de tuin kan bij een eengezinshuis ca. 40-50% procent van het drinkwater bespaard worden en is oppervlak afgekoppeld. Dit betekent een drievoudige besparing: ten eerste op de kosten voor drinkwater, ten tweede op de afvalwaterheffing die gekoppeld is aan het drinkwatergebruik en nog eens door een lagere regenwaterheffing. Naast de eerlijkere verdeling van de kosten is deze laatste heffing een sturingsinstrument voor een meer natuurlijke regenwaterhuishouding.

Duitsland	
Type belasting	Regenwaterheffing, gekoppeld aan m ² aangesloten verhard oppervlak
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeenten, burgers, bedrijven
Werking	Voor percelen groter dan 1000 m ² is gescheiden heffing verplicht Voor percelen kleiner dan 1000 m ² wordt een standaardheffing gehanteerd, tenzij niet-verharde maatregelen zijn getroffen
Proces van totstandkoming	Burgers hebben geprotesteerd bij de gemeente tegen de oneerlijke situatie dat rioolheffing bij grote percelen van bedrijventerreinen alleen op basis van drinkwater werd geheven en niet op basis van oppervlak.
Meer informatie	www.naturnahe-regenwasserbewirtschaftung.info Sieker , stormwatermanagement

7.4 Verplichting in Vlaanderen

Om wateroverlast te voorkomen naar heftige buien heeft Belgisch Vlaanderen regelgeving met betrekking tot het afkoppelen bij nieuwbouw en bij ingrijpende verbouwingen voor particulieren en bedrijven. Hierbij is in de verplichting het uitgangspunt dat regenwater in eerste instantie gebufferd en gebruikt dient te worden.

“Het algemeen uitgangsprincipe hierbij is dat regenwater in eerste instantie zoveel mogelijk gebruikt wordt. In tweede instantie moet het resterende gedeelte van het hemelwater worden geïnfiltreerd of gebufferd, zodat in laatste instantie slechts een beperkte hoeveelheid water met een vertraging wordt afgevoerd. De plaatsing van de overloop van de hemelwaterput en de infiltratievoorziening dient aan dit principe te beantwoorden.”

De Vlaamse Regering heeft op 5 juli 2013 een nieuwe verordening hemelwater definitief goedgekeurd. De nieuwe verordening is een aanzienlijke verstrenging van de huidige regelgeving, die uit 2004 dateert:

- Elke constructie of verharding groter dan 40 m² zal aan de verordening moeten voldoen.
- Nieuwe eengezinswoningen en nieuwe gebouwen groter dan 100 m² zullen een hemelwaterput van minimum 5.000 liter moeten voorzien. Dat is aanzienlijk groter dan de 3.000 liter die momenteel als minimum geldt.
- De meeste nieuwe constructies zullen over een infiltratievoorziening moeten beschikken.
- Voor percelen kleiner dan 250 m² is geen infiltratie verplicht.
- Bij verkavelingen met aanleg van nieuwe wegen zullen collectieve infiltratievoorzieningen verplicht worden.

Vlaanderen	
Type belasting	nvt
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente, burger, Vlaamse overheid
Werking	Verplichting
Proces van totstandkoming	Besluitvorming politiek
Meer informatie	Verordening in Vlaanderen Technisch achtergrond document bij gewestelijke stedenbouwkundige verordening hemelwater

7.5 WOZ in Nijmegen

De gemeente Nijmegen verhaalt de kosten die zij maakt voor de instandhouding van het gemeentelijke riool zoals gebruikelijk via belastingaanslagen. Sinds 2006 stuurt Nijmegen de aanslagen naar de eigenaren van een perceel. Als heffingsmaatstaf voor de heffing dient de WOZ waarde van een gebouw. Grotere steden doen dit vaker, zo ook Rotterdam, omdat het vrij lage perceptiekosten heeft / gemakkelijk te innen is. Meestal is de hoogte van de aanslag gebaseerd op bijvoorbeeld het aantal bewoners van het gebouw. In de nieuwe systematiek betalen eigenaren van grotere, duurdere panden meer, maar zijn de gemiddelde tarieven voor de inwoners gedaald. Tot 2006 werd de rioolheffing bekostigd uit een vast bedrag per inwoner en deels verwerkt in de OZB. De belasting in Nijmegen is niet gekoppeld aan het percentage van het verhard oppervlak en zal dus ook geen effect hebben op wel of niet verharderen.

Nijmegen	
Type belasting	Rioolheffing, OZB
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente, bedrijven, burgers
Werking	Gemiddeld bedrag per bewoner wordt lager, eigenaren van grote of duurdere panden betalen meer.
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente, besluitvorming politiek
Meer informatie	Verordening rioolheffing gemeente Nijmegen Persbericht rioolheffing Nijmegen, januari 2015

7.6 Verkenning differentiatie in Haaksbergen

Om het afkoppelen te stimuleren heeft de gemeente Haaksbergen overwogen om een korting op de rioolheffing te geven als inwoners gedeelten van hun perceel afkoppelen van het gemengde stelsel. Dit is niet uitgevoerd.

“Blijvende korting op een gedeelte van de rioolheffing geven. Mensen krijgen graag korting als beloning van goed gedrag. Denk aan een korting van circa 25% als men het grootste deel van het dakoppervlak en de verharding heeft afgekoppeld. De particulier moet dit zelf kunnen aan- tonen. De gemeente kan controleren en afkeuren. Het geldt alleen voor lozingen op het gemengde rioolstelsel omdat hier het beoogde voordeel optreedt. Deze optie is alleen uitvoerbaar als de rioolheffing zodanig is vorm- gegeven dat een deel van de rekening een eigenarenheffing is met verhard oppervlak of WOZ-waarde als heffingsmaatstaf. De korting is alleen aan de orde voor aansluitingen op het gemengde rioolstelsel, dus niet bij een gescheiden stelsel. Bij een appartementencomplex kan alleen het geheel worden bekeken in overleg met de vereniging van eigenaren of de verhuurder.” (Gemeentelijk Rioleringsplan 2013-2016)

Na een ambtelijke verkenning en discussie in de gemeenteraad op 6 april 2017, besloot het college toch af te zien van differentiatie. Dit omdat uit de gemeenteraad te sterke bezwaren werden geuit m.b.t.: perceptie/implementatiekosten, te weinig gevoelde urgentie tot verandering, en de wens het solidariteitsbeginsel te handhaven.

Haaksbergen	
Type belasting	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Niet geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente
Werking	nvt
Proces van totstandkoming	nvt
Meer informatie	Gemeentelijk Rioleringsplan Haaksbergen

7.7 Groene Leges Enschede

Wie groene plannen heeft in Enschede kan sinds 2016 gratis een vergunning aanvragen. Enschede vraagt sinds een succesvolle pilot geen leges meer voor duurzame plannen. De gemeente wil met deze maatregel Enschede (sneller) groener maken. Bewoners en organisaties met duurzame initiatieven hoeven daarom niet te betalen voor hun vergunningaanvraag en kunnen het geld investeren in hun plannen. Wat houdt het in:

- Bewoners, bedrijven, maar ook vrijwilligersgroepen, architecten, projectontwikkelaars of evenementenbureaus die een vergunning aanvragen voor bouw, verbouw, energieopwekking, evenement of andere activiteit hoeven deze niet te betalen als het project waarvoor de vergunning wordt aangevraagd een belangrijke bijdrage levert aan de verduurzaming van de gemeente Enschede.
- Deze regeling geldt ook voor een eventuele bestemmingsplanwijziging die hierop betrekking heeft.
- Denk aan energiezuinige woningen en kantoorpanden, groene daken voor waterberging, opwekking van duurzame energie of de aanleg van een natuurpad of houtwal.
- Ieder initiatief moet meer doen dan wettelijk verplicht is. Bij (ver)bouw van een woning kijken de gemeente onder andere naar hoe energiezuinig de woning wordt.

Per initiatief geldt een maximale korting van € 50.000,- euro op een vergunningaanvraag. Komen de berekende kosten van de vergunningaanvraag hierboven, dan betaalt de aanvrager het restantbedrag.

Enschede	
Type beleid	Leges bouwvergunningen
Type duurzaamheid	Water, energie, groen
Status van het systeem	Geïmplementeerd - pilot 2016
Wie zijn betrokken	Gemeenten, burgers, bedrijven, vrijwilligers, architecten, evenementenbureaus. Projectontwikkelaars, etc
Werking	Partijen die een vergunning aanvragen voor bouw, verbouw, energieopwekking, evenement of andere activiteit hoeven deze niet te betalen.
Proces van totstandkoming	Initiatief gemeente
Meer informatie	www.enschede.nl/wonen-bouwen

7.8 Tegeltaks in Altena

De gemeenten Aalburg, Werkendam en Woudrichem gaan per 1 januari 2019 fuseren en vormen dan samen de gemeente Altena. Zij schreven samen de beleidsvisie riolering en water. Hierin beschrijven ze het voornemen om te kijken naar een heffingsmaatstaf voor de rioolheffing, namelijk hoeveelheid aangesloten verhard oppervlak. Het kostenveroorzakersprincipe (veroorzaker wateroverlast betaalt) speelt met name een rol. Een journalist van het Brabants Dagblad heeft dit opgepikt en geframed als tegeltaks. Dit veroorzaakte vervolgens landelijke commotie.

Altena	
Type beleid	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Hemelwater
Status van het systeem	Oriëntatie, voornemen
Wie zijn betrokken	Gemeente, en een actieve wethouder
Werking	Zelfde principe als in Venray, bij rioolheffing eigenaren heffen voor hemelwater afvoer per m ² verhard oppervlak (tuin en dak);
Proces van totstandkoming	Aanleiding is een gezamenlijke beleidsvisie vanwege een fusieproces
Meer informatie	Gemeente Altena Brabants Dagblad

7.9 Verkenning rioolheffing Amsterdam

Het proces voor het verkennen van de haalbaarheid van differentiatie is gestart vanuit woningbouw coöperaties. Zij vonden het oneerlijk dat zij in het voormalige riolrecht (profijtbeginsel 'ieder perceel heeft recht op een aansluiting') per appartement evenveel betaalden als 'grote lozers' zoals Ikea en Gamma. De totale kosten voor rioolheffing waren daardoor enorm voor woningbouw coöperaties. Nu heeft Amsterdam gekozen voor een heffingsmaatstaf op basis van drinkwatergebruik, maar men verkent of er nog andere vormen denkbaar zijn. Het streven is dat de heffing niet alleen een duurzame prikkel heeft

voor drinkwatergebruik, maar ook voor het vergroenen van het perceel. Na een eerste verkenning is dit echter uitgesteld, voornamelijk op basis van perceptiekosten.

Ondanks de verwachte hogere perceptiekosten, is men voornemens om differentiatie als vorm van bewustwording te gaan inzetten. De eerste stap, ook voor de bewustwording, is om de collectieve kosten voor hemelwaterafvoer inzichtelijk te maken. Vervolgens gaat het om een gevoel van rechtvaardigheid, een eerlijke verdeling van deze collectieve kosten. Daarnaast speelt dat er sprake is van lange termijn investeringen. Er is weinig korte termijn voordeel met afkoppelen, het verdient niet snel terug.

Amsterdam	
Type beleid	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Verkenning
Wie zijn betrokken	Gemeente, Amsterdam Rainproof
Werking	Huidige heffingsmaatstaf is het verbruik van de hoeveelheid drinkwater;
Proces van totstandkoming	In verkenning
Meer informatie	Concept rapport

7.10 Afkoppelverplichting Laren voorlopig gestopt

Bovenstroomse grote verharde oppervlakten gaven benedenstrooms problemen met wateroverlast. Er is gekozen voor een verplichting tot afkoppelen via een verordening voor de twee bovenstroomse gebieden om op die manier nieuwe benedenstroomse investeringen in klimaatadaptatie te voorkomen. Het inzichtelijk maken van deze kosten hielp om gebruikers inzicht te geven in de argumenten voor het afkoppelen.

Er kwamen echter dermate veel bezwaren van inwoners, dat de wethouder begin 2017 heeft besloten de verordening (voorlopig) niet te handhaven. Meerdere beleidsinstrumenten voor klimaatadaptatie worden nu onderzocht.

Laren	
Type beleid	Afkoppelverordening voor hemelwater
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd en na protesten stopgezet
Wie zijn betrokken	Gemeente
Werking	Stimulans om afkoppelvoorzieningen te treffen
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente (College), besluitvorming politiek
Meer informatie	Website gemeente Laren, pagina 'Wateroverlast'

7.11 Rioolheffing Almere

De wethouder van Almere wil eigenaren van woonhuizen in de nieuwe wijk Oosterwold geen rioolheffing opleggen omdat de bewoners zelf zorgen voor het zuiveren van het afvalwater en er geen riolering is aangelegd. De wijk is zoveel mogelijk duurzaam, ecologisch en zelfvoorzienend. Oosterwolders bouwen niet alleen zelf hun huis, bedrijf of voorziening, ze gaan ook zelf over de wegen, waterhuishouding en openbare ruimte. In de wijk is geen riool voorzien bij de percelen, gewerkt zal worden met helofytenfilters. Ook bij garageboxen in de gemeente speelt een discussie over het vrijstellen van de rioolheffing, omdat garageboxen geen afvalwater produceren. Echter zowel de garageboxen als de woonwijken maken deels wel gebruik van de voorzieningen voor de afvoer van hemelwater. Men overweegt nu een nieuw systeem waarin een variabel deel voor hemelwater is opgenomen. Rechtvaardigheid in combinatie met duurzaamheid is de belangrijkste drijfveer in de uitwerking van de modernisering van de heffing. De actie om te verkennen hoe de heffing te moderniseren is opgenomen in het waterplan. Het is aan een volgende gemeenteraad om hierover te beslissen.

Almere	
Type beleid	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Beleidsmatige verkenning
Wie zijn betrokken	Gemeente
Werking	Zie waterplan
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente (beleid), besluitvorming politiek
Meer informatie	Waterplan Almere , blz. 69: modernisering rioolheffing

7.12 Rioolheffing As50+

Regio As50+, is een samenwerkingsverband op het gebied van water op initiatief van Aa en Maas met gemeenten Oss, Uden, Meijerijstad, Landerd, Boekel en Bernheze. Binnen het samenwerkingsverband is vanuit de bouwsteen water van de gemeentelijke omgevingsvisie het plan opgevat om gezamenlijk de heffingsmaatstaven voor belasting te uniformeren en hier duurzaamheid in te vlechten. Het gebied kenmerkt zich door grote droogte perioden, en af en toe hevige regenval. Kortom er is een duidelijke klimaatopgave, ook op eigen percelen.

Regio As50+	
Type beleid	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Te veel water en droogte
Status van het systeem	Voornemen tot onderzoek, verkenning
Wie zijn betrokken	regio As50+
Werking	Zie waterplan – maatregel is nog niet vastgelegd
Proces van totstandkoming	De bouwsteen water in een gezamenlijk omgevingsvisie traject was de aanleiding.

Meer informatie	Raadsstukken bij vergaderpunt 'Opiniërende bespreking Kadernotitie Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2015-2019, onderdeel Heffingsmaatstaaf' 11 mei 2015; en Samenwerken aan Water .
-----------------	--

7.13 Differentiatie in Hoogeveen

In Hoogeveen wordt onderscheid gemaakt tussen woningen en niet-woningen. Bij bedrijven vanaf 60 m² wordt per iedere 100 m² oppervlakte gedifferentieerd. Een duurzaamheidsprikkel was er niet omdat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen verhard en onverhard oppervlak. Omdat het alleen voor bedrijven gold was er geen sterke lastenverschuiving. De perceptie- en implementatiekosten blijken erg mee te vallen, en er zijn geen bezwaarschriften ingediend. In de begroting was al wel rekening gehouden met de kosten voor het afhandelen van bezwaarschriften.

Hoogeveen	
Type beleid	Rioolheffing
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente, bedrijven
Werking	Stimulans voor bedrijven om afkoppelvoorzieningen te treffen.
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente, besluitvorming politiek
Meer informatie	Rioolheffing gemeente Hoogeveen

7.14 Afkoppelsubsidie in Renkum

In de periode 2000-2002 gaf Renkum als een van de eerste destijds 4,- gulden per m² afkoppelsubsidie. Een afkoppeladviseur komt bij inwoners thuis, en zij ontvingen eenmalig 4,- gulden per m² om regen op eigen terrein te verwerken. Daar is massaal gebruik van gemaakt, circa 30% van het particulier verhard oppervlak binnen de gemeente is afgekoppeld. Sinds 2014 werkt de gemeente met [afkoppelcoaches](#), die kosteloos op huisbezoek gaan bij particulieren, hen advies geven en voorbeelden laten zien voor succesvol afkoppelen

Renkum	
Type beleid	Afkoppelsubsidie
Type duurzaamheid	Water, waterkwaliteit
Status van het systeem	Geïmplementeerd en gestopt
Wie zijn betrokken	Gemeente
Werking	Afkoppelsubsidie en afkoppelcoaches
Proces van totstandkoming	Initiatief vanuit gemeente, besluitvorming politiek

7.15 Afkoppelbeleid in Ede

Naast de gedifferentieerde rioolheffing voor bedrijven (zie 7.1) werkt Ede aan afkoppelbeleid voor particulieren. In 2020 wil de gemeente Ede 20 % minder verhard oppervlak ten opzichte van 2013 op het gemengde riool aangesloten hebben. In het bebouwde gebied zijn afkoppelprojecten uitgevoerd, zowel op openbaar terrein, als ook de private daken en tuinen aan straatkanten van gebouwen. Binnen het stimuleringsbeleid geldt voor nieuwbouwgebieden het verplicht afkoppelen en infiltreren van dakoppervlakken groter dan 30 m². Daarnaast krijgen inwoners de mogelijkheid om op kosten van de gemeente op particulier terrein voorzieningen aan te leggen. Enkele procenten verhard oppervlak zijn nu afgekoppeld.

Ede	
Type beleid	Afkoppelsubsidie
Type duurzaamheid	Water
Status van het systeem	Geïmplementeerd
Wie zijn betrokken	Gemeente
Werking	Inwoners kunnen zich vrijwillig inschrijven
Proces van totstandkoming	
Meer informatie	Advies aan huis